TRACTATUS
De
IUSTIFICATIONE,

FAUSTI SOCINI SENENSIS.

RACOVIÆ,
Typis Sebastiani Sternacii.
1 6 1 1.

In hoc opusculo continentur ista.

IVSTIFICATIONIS nostræ per CHRISTUM SYNOPSIS PRIMA.

DEus pro summa & sola sua bonitate olim decrevit omnibus resipiscentibus, & in posterum, mundanis cupiditati valere jussis, sobriè, justè ac piè in præsente sæculo viventibus, omnia peccata condonare, eosq; post hanc mortalem vitam ad immortalem a mortuis excitando transferre; si modò ab eo vitæ instituto, ne ipsius quidem mortis terrore, teterrimæ licèt ac detestabilissimæ, demoverentur.

Propterea Iesum Christum unigenitum Filium suum, natum è muliere, in mundum misit, nimirum ut hanc ipsius voluntatem mundo patefaceret.

Hinc factum est, ut Christus Iesus non modò tantam Dei bonitatem nobis annunciaverit, ac mirandis infinitis operibus, nunquam antea visis nec auditis, confirmaverit, verùm etiam ejus annunciandæ occasione mortem crucis, ipso Deo mandante, subierit, quâ nulla execrabilior inveniri poterat, quamq; innumerabilia eaq; ingentia mala & incommoda sunt antegressa.

Neq; hoc ad suam nobis voluntatem patefaciendam satis Deo visum fuit, sed præterea voluit, ut in ipsius Iesu persona, rem prorsus sic se habere, quemadmodum is nobis patris sui nomine exposuerat, videremus. Atq; hanc ob causam, eum, quem nobis no-

stræ vitæ exemplar proposuerat, tertio, postquam interfectus fuerat . die a mortuis excitavit, ac postmodum in cælum ad immortalem vitam transtulit.

Verùm neque hoc etiam contentus, ne ullus penitus dubitationi locus relinqueretur, ipsi Iesu tantam in cælo & in terra, tanquam obedientiæ scilicet usq; ad mortem crucis insigne præmium, potestatem dedit, ut eos, qui viam, ab ipso cùm verbis tum sui ipsius exemplo præmonstratam, ingressi & persecuti fuerint, in mediis etiam calamitatibus & ipsa morte, perpetuò fovere & confirmare, ac tandem æternâ vitâ donare ipse possit.

Itaq; nemo est, qui hæc omnia facta fuisse aut animadverterit, aut crediderit, qui de prædicta divina voluntate ampliùs dubitare potuerit, & ita, abnegata impietate, ad Deum ex IesuChristi præscripto se non converterit, (atque hoc est in Christum, sive in Deum per Christum credere) ac proinde peccatorum suorum veniam ex Dei decreto nō sit consecutus.

Cùm igitur mors Christi, & ipsa per se veniam peccatorum nobis a Deo per ipsum Christum oblatam obsignaverit ac confirmaverit, & ad resurrectionem ipsius Christi, tanquam nostræ resurrectionis, quâ delictorum nostrorum venia continetur, certissimum pignus nobis exhibendum, supremamq; illam potestatem ipsi dandam necessaria fuerit, meritò scriptum est, Christum mortuum fuisse pro peccatis nostris, nos sanguine suo a peccatis lavisse, sanguinem suum in peccatorum nostrorum remissionem

nem effudisse, seipsum, ut nos ab omni iniquitate redimeret, pro nobis tradidisse, ejus sanguinem, si in luce ambulaverimus, nos ab omni peccato expurgare, ipsum animam suam, sive seipsum, redemptionis pretium, pro multis, sive pro omnibus dedisse, propitiatorium eũ a Deo per fidem in ejus sanguine propositum fuisse, & alia ejusmodi: non quia is Deo morte sua id solverit, quod nos propter scelera nostra ejus justitiæ debebamus, atque ea ratione Deum nobis conciliaverit; aut quia merito tam insignis obedientiæ suæ iram Dei adversùm nos placaverit, siquidem neque his rebus quidquam opus erat, neque eæ ullo modo fieri poterant: sed quia nos, qui a Deo aversi eramus, sui sanguinis fusione ac morte interveniente, ad Deum, qui jam ultro pacem nobis offerebat, & in ipso Christo quàm maximè propitium nobis se ea ratione ostendebat, adduxit, atque ut illi in posterum confideremus, exq; illius præscripto obediremus, effecit. quod & fieri poterat, & solum faciendum restabat: unde nobis reipsa peccatorum venia parta, & stabilis ac perpetua cum Deo nostro reconciliatio consecuta est.

Hinc apparere potest (ut de quibusdam ex prædictis & similibus scripturæ loquendi modis aliquantò apertiùs agamus) pro nobis mortuum esse Christum, non id significare, quod multi fortasse crediderunt, eum scilicet vice seu loco nostrûm mortuum esse. quemadmodum, pro peccatis nostris Christum mortuum fuisse, non significat vice seu loco peccatorum nostrorum eum mortem oppetiisse. Id quod etiam

tiam abundè ex eo constat, quòd tantùm abest, ut Christus moriendo vicem nostram obierit, ut nos ad ejus exemplum mori parati esse debeamus, alioquin ejus regni participes non futuri, sicut apertissimè pluribus in locis sacræ litteræ testantur. Vt igitur, pro peccatis nostris mortuum esse Christum, aliud nihil significat, quàm nostrorum peccatorum caussâ eum occisum fuisse, sic, Pro nobis Christum mortuum esse, nihil præterea declarat, quàm illum propter nos violentam mortem subiisse.

Cum autem scriptum invenimus, sanguinem Christi nos expurgare ab omni peccato, non utiq; intelligendum est, vim quandam occultam Christi sanguini inesse, ad expurganda peccata nostra, sed eam, quam nos ipsi perspicuè agnoscere possimus. Nam, cùm Christus per fusionem sui sanguinis & non aliâ viâ, ad supremam illam potestatem pervenerit, apparet ejus sanguine factum esse, ut nos a peccatis expurgemur, id est, a pœna nostris peccatis debita liberemur. Siquidem ea suprema potestate omnes obedientes sibi ab æterna morte vindicare, & beata immortalitate donare potest. Et idcirco ita demum dicitur ejus sanguis nos ab omni peccato expurgare, si in luce ambulaverimus. Christus enim sanguinem suum fundens, id ex Dei patris promisso consecutus est, ut non solùm sibi beatam immortalitatē pepererit, sed etiam omnibus suis. Hi autem sine dubio sunt illi, qui ipsi obediunt, & in luce ambulant. Præterea animadvertendum est, hæc verba, expurgare, expiare, emundare, atque his similia,

milia, ſæpiſſimè in ſacris litteris, non rem ipſam, ſed rei declarationem, ſignificare. Vide Levit: 12. 7, 8. & cap: 15. v: 15, 30. & cap: 16. v: 30. & quid in his locis annotârit Franciſcus Vatablus homo Hebraicæ linguæ peritiſſimus. Vide inſuper totum caput 13, & 14. ejusdem libri, unà cum iis, quæ ibidem idem Vatablus ad verbum Mundandi ſæpiùs annotavit. Quocirca rectiſſimè, atque ex ſacræ ſcripturæ more, ſcriptum fuiſſet, ſanguinem Chriſti nos expurgare ab omni peccato, etiamſi Chriſti ſanguis aliud nihil efficeret, quàm declararet nos ab omni peccato expurgatos eſſe; quod certè efficit. Namq; eo Deus, tanquam ſigillo quodam remiſſionem peccatorum nobis ultro oblatam obſignavit, & novum atque æternum fœdus nobiscum ſanxit. Nimirum enim ſanguine Chriſti interveniente factum eſt, ut ſimul infinitam Dei charitatem erga nos perſpexerimus, ſimul vitam æternam, quæ vera peccatorum noſtrorum expurgatio eſt, nobis partam eſſe agnoverimus.

Iam verò cum legimus, Chriſtum ſeipſum ſive animam ſuam redemptionis pretium pro nobis dediſſe, ſciendum eſt, verbum Redimere, præſertim in ſacris litteris, frequentiſſimè nihil aliud eſſe, quàm liberare (ut Caſtellio ubique ferè id verbum reddidit in novo Teſtamento) nullo vero pretio interveniente. Quod cuilibet Bibliorum concordantias (quas vocant) conſulenti planiſſimum fiet: & tamen Redimendi verbum, propriè pretio dato liberare ſignificat; immo, ſi ipſius verbi vim ſpectes, emptionem omnino declarat, quæ ſine pretio fieri nequit. Quare

eâdem usitatißimâ sermonis figurâ, Christus, sive anima ipsius, dicitur redemptionis nostræ pretium; non quia verum pretium sit, quod cuipiam, Deo præsertim, pro nobis liberandis solutum fuerit, sed quia id datum est a Christo, & ab ipso Deo, ut nos a peccatis, id est, peccatorum pœna liberaremur. Hoc est, Christus Dei jussu seipsum, sive animam suam, impendit atq; insumpsit, ut hac ratione ad immortalitatem perductus, nos quoque eòdem secum traheret atque perduceret.

Mitto autem, quòd & expurgare nostra peccata, & nos a peccatis nostris redimere dicitur Christi sanguis, quia, ut nos a peccãdo cessemus, efficit. Quod profectò longè aliud est, quàm pœnas nostris peccatis debitas eo persolutas fuisse, nec cum ea re quicquam commune habet. De hoc autem Christi sanguinis seu mortis effectu, testimonia habes, 1 Pet: 1. 18, 19. & 2. 24, 25. Heb: 9. 14. Gal: 1. 4. Tit: 2. 14. Eph: 5. 25, 26, 27. & multis aliis in locis.

Quoniam verò, præter ea, quæ suprà commemorata sunt, scriptum est, Christum sese obtulisse pro peccatis nostris, sciendum est, hoc per similitudinem legalium sacrificiorum, quæ pro peccatis offerebantur, dictum esse, maximè verò illius anniversarii sacrificii, quo peragendo, summus sacerdos in sancta sanctorum ingrediebatur, ut ex ipsa epistola ad Heb: ubi de Christi oblatione expiatoria, ex professo & copiosè agitur, apertè constat. Quemadmodum igitur sacrificiis illis peractis, populus a reatu peccatorum, pro quibus victimæ illæ offerebantur, liberabatur,

batur, non quia vis aliqua in ipsis inesset pro peccatis satisfaciendi, sed quia talis, qualem diximus, ex Dei voluntate effectus inde manabat, sic Christi sacro ministerii peracto, nos, qui Christi sumus, id est, qui illi confidimus & obedimus, a reatu omnium peccatorum liberamur: non quia in iis, quæ in ipsius Christi persona facta sunt, vis aliqua insit pro nostris peccatis satisfaciendi, sed quia, cùm Deus decrevisset, si Christus sibi obediens fuisset usque ad mortem crucis, non solùm ipsum beata immortalitate donare, sed etiam suos omnes beatos & immortales efficiendi potestatem ei concedere; certè cùm Christus eam obedientiam Deo præstiterit, & eam ob caussam prædictam potestatem ab eo consecutus fuerit, apparet, nos a peccatorum nostrorum reatu liberatos esse, neq; in judicium venturos, sed a morte ad vitam transiisse. Vbi etiam animadvertendum est, quòd sicut oblatio antiqui illius anniversarii sacrificii non tunc perficiebatur, cum victima jugulabatur, sed cum jam jugulatæ sanguis in sancta sanctorum a Pontifice inferebatur, (Scriptum est enim in epist: ad Heb: 9.7. Pontificem sanguinem istum pro se & pro ignorantiis populi obtulisse) sic Christi oblatio non tunc perfecta est, cum ipse mactatus & crucifixus fuit, sed cum, postquam crucifixus fuerat, se ipsum in cælum intulit. Cælum enim, in hac similitudine universa, sanctis sanctorum respondere ex eadem epist: ad Heb: valde perspicuum est. Quare Christi oblationis in divinis litteris mentio nullam pro peccatis satisfactionē declarare potest, quæ

ex ejus morte manaverit, neque ea ratione peccata nostra Christi oblatio expiare dicenda est: sed Christi beatam immortalitatem, & mirificam illam potestatem, cum illum se obtulisse ajunt, significare volunt sacræ litteræ, quâ verè nostra peccata expiantur, id est, nos ab omnibus malis, quæ propter peccata Deus hominibus immittit, & ab ipsa æterna morte asserimur & vindicamur, & simul, quemadmodum ad tantum beneficium consequendum necesse est, a peccando desistimus atque cessamus. Cum enim animadvertimus, Christum per sui sanguinis fusionem ad immortalitatem & supremam illam suos beatos efficiendi potestatem pervenisse, eaq; in re, quantopere nos Deus dilexerit, intelligimus, ut Christi efficiamur (quod non nisi vitæ sanctimoniâ, ipsiusq; Christi imitatione fit) omnino curamus, parati & ipsum sanguinem fundere potiùs, quàm Deo non obedire, & in peccatis ampliùs manere.

ALTERA SYNOPSIS justificationis nostræ coram Deo.

In explicando articulo de Iustificatione, primùm simpliciter, quid sit justificatio ista, quàm brevissimè docendum arbitror. Deinde, qua ratione ea nobis contingat, paucis exponendum. Postremò, quænám sint ejus effecta atque adjuncta, dicendum.

Iustifica-

Iustificatio nostra coram Deo, ut uno verbo dicam, nihil aliud est, quàm a Deo pro justis haberi. Cætera, quæ hîc adduntur, vel ad rationem, quâ illa nobis contingit, vel ad ejus effecta pertinent. Ratio igitur, quâ nobis illa contingit, aut Deum, aut nos respicit. Quod ad Deum attinet, nihil Deum movet ad nos pro justis habendis, nihilvé, ut tantum bonum consequamur, in Deo esse necesse est, præter gratuitam voluntatem, spontaneumq́; decretum, in quo nihil nisi seipsum, suamq́; bonitatem Deus respicit: & quia justi ab ipso haberi non possumus, quin a reatu peccatorum nostrorum coram ipso absolvamur, nulla alia ratione, quod ad ipsum decretum Dei attinet, absolutionem istam consequimur, nisi quòd Deus sua sponte, & planè gratuitò, nobis peccata remittit. Quod verò ad nos pertinet, non aliter reipsa justi coram Deo habemur, & delictorum nostrorum veniam ab ipso consequimur, quàm si in Iesum Christum credamus: hoc autem, ut mox dicemus, per ipsum Iesum Christum in nobis fit. Sua sponte igitur quidem, & planè gratuitò nos Deus pro justis habet, nobisq́; peccata remittit; sed tum demum, si in Iesum Christum credamus. Credere autem in Iesum Christum, nihil aliud est, quàm Iesu Christo confidere, & idcirco ex ejus præscripto, vitam instituere. Id autem ut faciamus, & Christo obediamus, multa efficiunt, quæ in ipso Christo animadvertere licet.

Primùm

Primum, quòd dum hîc inter mortales ageret, doctrinamq; ſuam mundo exponeret atque inculcaret, mira, nec prius audita opera fecit, quibus abundè eam confirmavit.

Deinde, quia ſuum ipſius ſanguinem, eam annũciando, fudit, & teterrimam potiùs, omniumq; maximè deteſtabilem mortem ſubire voluit, quàm ab ea promulganda deſiſtere.

Tum verò maximè, quia ex tam dira atque execrabili morte, brevi in vitam revocatus, atque reſtitutus eſt. Quod ſanè, ſatis ſuperq; eſſe debet, ad fidem de veritate doctrinæ ipſius, omnibus faciendam.

Huic tamen rei id adhuc præſtat, quòd cùm ipſe Chriſtus genus illud vitæ exactiſſimè ſervaverit, quod aliis præſcripſit, ex mortuis non ſimpliciter tãtùm reſurgendo, ut non ampliùs moriatur, ſed in cælis beatus in æternum vivat, ſpem certiſſimam nobis fecit, futurum, ut ſi ejus veſtigia ſecuti fuerimus, nos quoq; ex mortuis ita reſurgamus, ut beati in cælis in æternum vivamus, quemadmodum is ſibi obedientibus conſtantiſſimè pollicitus eſt.

Huc poſtremò accedit, quòd ipſemet nos ex mortuis ſuſcitaturus eſt, & vitâ æternâ donaturus, quòdq; interim omnem poteſtatem in cælo & in terra eſt adeptus, quâ ſuos fovere iisq; auxiliari perpetuò poſſit, & ab omnibus malis, auctoritate atque potentia ſua defendere ac liberare. Quoniam verò inter hæc omnia, quæ recenſuimus, nullum eſt ipſius Ieſu Chriſti opus magis ejus proprium, magisvé arduum ac commendatione dignum, quàm voluntaria

mors,

mors, & per summum dedecus summosq; cruciatus, sui sanguinis fusio, ex qua factum est, ut & resurrectionem, & beatam æternamq; vitam, & supremam illam potestatem fuerit adeptus; idcirco jure optimo, ex iis omnibus, quæ in Christo conspecta, nos ad ei fidendum impulerunt, & ita, ut supra dictum est, justos nos coram Deo reddiderunt, Christi mors & sanguis potissimùm commemoratur, iisq; peccatorum nostrorum expiatio tribuitur, & per ea nobis peccatorum remissio contigisse dicitur. Nam etsi Deus ad nos coram se justos habendos, nobisq; omnium delictorum veniam concedendam, his minimè opus habeat: nos tamen ad tantum bonum consequendum opus habebamus, siquidem sine his Iesu Christo numquam obedivissemus. sine obedientia autem ista, neminem id consequi posse, constitutum erat. Restat, ut de justificationis hujus nostræ effectis atque adjunctis agamus. Ea autem ut præstantissima sunt, sic etiam per se satis nota esse videntur. Indubitatum enim est, cùm nihil aliud sit, quod nos Dei inimicos constituat, præter peccatum, peccato amoto, Dei amicos nos esse. Duplici autem ratione amovetur peccatum. Vel quia non imputatur, & perinde habetur acsi numquam fuisset; vel quia peccatum ipsum revera aufertur, nec ampliùs peccatur. Vtraque hæc amovendi peccati ratio, in justificatione coram Deo nostra, conspicitur. Nam & ejus vi peccata nostra nobis minimè imputantur, & perinde censetur, quasi numquam peccaverimus; imò ipsum justificare, ut dictum fuit, nihil aliud est, quàm

quàm pro justo habere, itemq́; peccata remittere, ac condonare; & præterea, cùm nemo coram Deo justificetur, nisi Christo obediat, & sic a peccando desistat, certum est, ubi justificatio ista fuerit, ibi quoque jam peccatum ipsum revera ablatum fuisse, eumq́; cui ea contingat, non ampliùs peccare. Quod tamen non ita intelligendum est, quasi nullum prorsus, ne levissimum quidem peccatum admittat; sed non ampliùs illi ulla ex parte peccatum dominari, neque eum ullius peccati habitum (ut loquuntur) habere; adeò ut (verbi gratia) nec scortator, nec ebriosus, nec avarus, nec conviciator, nec injustus dici poßit, nec, breviter, aliquid eorum facere, quæ qui faciunt, certum est, eos regnum Dei non possessuros. Vt autem cavendum est, ne, ut hodie plerique faciunt, vitæ sanctitatem atque innocentiam effectum justificationis nostræ coram Deo esse dicamus, sic diligenter cavere debemus, ne ipsam vitæ sanctitatem atque innocentiam, justificationem nostram coram Deo esse credamus, nevé illam, nostræ coram Deo justificationis, caussam efficientem aut impulsivam esse affirmemus; sed tantummodo caussam, sine qua eam justificationem nobis non contingere, decrevit Deus. Ex hac præterea justificatione illud consequitur, quòd, cùm peccati stipendium mors sit, peccato in eo, qui justificatus coram Deo est, ablato, is morti ampliùs non est planè obnoxius, & ob eam caussam, etiamsi moriatur, non tamen a morte eum perpetuò detineri necesse est. Hunc autem justificationis nostræ coram Deo necessarium effectum, ita pro sua bonitate

nitate

nitate auxit, ut ita dicam, ac locupletavit Deus, ut non modò coram se justificatos, a necessitate moriendi, sive in morte perpetuò remanendi exemerit, verùm etiam omnino vitâ æternâ eos donare aliquando decreverit, &, si mortui fuerint, eos in vitam nunquam finiendam revocare; quemadmodum per Iesum Christum se facturum apertissimè contestatus est, atque omni ratione abundè confirmavit. His, quæ hactenus exposuimus, per convenientes aptasq; interrogationes & responsiones explicatis, possunt cōmodè testimonia proferri, de natura nostra ad peccandum proclivi, et de peccato, quod in nobis ante Dei patefactā misericordiā, nosq; justificandi rationem, dominatur. Deinde, ea afferri poterunt, quæ peccatorum remissionem testantur, gratis a Deo nobis concessam. Ea autem potissimùm sunt afferenda, quæ ad nos spectant, id est, quæ in novo Testamento habentur. Vel, si sunt in Testamento vetere, aut prædictiones sunt ejus, quod futurum erat sub novo Fœdere, aut ejusmodi sunt testimonia, quæ perpetuam vim habere constet, & ad utrumque fœdus peræquè spectare. Nā de justificatione nostra, id est, nostrûm qui sub novo Fœdere sumus, non autem illorum, qui sub vetere fuerunt, hoc loco agendum est. Est quidem sub utroque Fœdere, eadem hominũ coram Deo justificandi ratio, quatenus utrobique ex parte Dei, peccatorum remissio requiritur, ex hominum verò parte resipiscentia, & Dei præceptorum in posterum obediētia, quæ illa fides est revera, quæ semper hominem Deo acceptum reddit, & redditura

est:

est: sed tamen, quia obedientia, quam a nobis requirit Deus in novo Fœdere, non eadem planè est cum ea, quam in veteri fœdere requirebat, sed multò quàm illa absolutior atque præstantior, idcirco non sunt hæ tractationes confundendæ, nec una cum altera justificandi ratione miscenda: præsertim ubi de rudibus in religione Christiana instituendis agitur. Itaq; vel ea tantùm in medium producenda sunt, quæ ad justificationem nostram sub novo Testamento pertinent, vel, si ea quoque proferuntur, quæ ad Testamentum vetus sunt referenda, diligenter priùs inter utrumque fœdus, in hoc justificationis negotio, distinguendum est; aut certè disertè monendus est lector, ea ideò afferri, ut appareat, etiamsi non omnino eodem modo utrobique homines justificentur coram Deo, tamen hoc perpetuum esse, ut nemo coram Deo justificetur, nisi cui Deus gratuitò peccata remittat; id autem nemini contingere, nisi ei, qui resipiscat, Deoq; in futurum se obedientem præstet.

II.

THESES de justificatione.

D*EUS omnes, quibus Christi Evangelium annunciatur, salvos facere vult, ac vitâ æternâ donare, si modò eidem Evangelio credant atque obediant; ut autem credere atque obedire poßint, omnibus generatim concedit.*

Deus, cùm Filium suum morti propter nos tradidit, non id curavit, ut hac rattione justitiæ suæ, quâ pec-

peccatores punit, ulla ex parte satisfaceret; sed ut nos ad se adduceret, & gratìs, a peccatorum nostrorum pœnis, ipsisq; adeò peccatis liberaret.

Quamvis autem verißimum ac testatißimum sit, Iesum Christum Dei Filium, sanguinem suum, in remißionem peccatorum nostrorum fudisse: tamen ipsa mors Christi per se, sine resurrectione, quæ consequuta est, & dexteram Dei seßione, nec nos ejus remißionis participes facere, nec nobis eam planè confirmare posset.

Deus ex pura sua gratia & misericordia nos justificat, id est, justos pronunciat, & peccatorum remißione vitâq; æternâ donat. Priùs tamē, quàm hæc re ipsa fiant, omnino a nobis requirit, ut credamus in Iesum Christum, hoc est, illi confidamus atque obediamus.

Itaq; nemo justificatus est coram Deo, nisi priùs Christo confidat, eiq; obediat; quæ obedientia sunt illa opera, ex quibus nos justificari Iacobus Apostolus affirmat: adeò ut, cum Paulus Apostolus negat nos ex operibus justificari, nomine operum, perfectam per totam vitam legis divinæ conservationem, intelligat, nec aliud quidquam dicere velit, nisi nos ex merito ipsorum operum, nequaquam justificari coram Deo; non autem ad nos, coram ipso Deo justificandos, nulla nostra opera requiri. Sunt enim opera nostra, id est, ut dictum fuit, obedientia, quam Christo præstamus, licèt nec efficiens, nec meritoria, tamen caussa (ut vocant) sine qua non, justificationis coram Deo, atque æternæ salutis nostræ.

Iam verò obedientia ista, aliud nihil est, quàm ipsius Christi præcepta servare. Christi autem præcepta, ut quàm brevißimè dicamus sunt, præter moralia omnia, quæ in Mosis lege continentur, abstinere ab omnibus mundanis cupiditatibus, ita ut rebus ad hanc vitam transigendam necessariis contenti simus, nec quidquam præterea quæramus aut usurpemus.

Quæ quidem præcepta, ut ne minima quidem ex parte transgrediamur, omnibus viribus conari debemus. Quodsi minùs contingat nos istud assequi, modò eousque progrediamur, ut non secundùm carnem, sed secundùm spiritum ambulemus, Christo obedire jure tamen dicemur, nec nobis ea imputabuntur, quæ alioqui per humanam fragilitatem vel ignorantiam, contra Christi præcepta interdum committimus, justificatione nostra integra perpetuò permanente, donec ita vivamus, ut in nullo peccato maneamus, quod Christi præceptis adversetur.

Cæterùm si eveniat, ut ab hac obedientia deficiamus, & in unum pluráve peccata relabamur, in eiśq; permaneamus, justificati esse desinimus.

Possumus tamen pœnitentiâ & vitæ ex Christi præceptis emendatione, denuo justificari. Verùm iterata pœnitentia ista, non in nostra potestate est; sed Deus, ut eam habere poßint, illis concedit, quibus vult, ipsiq; videtur.

DE

III.
DE IVSTIFICATIONE Dialogus N: N:

EXISTIMAVI me operę pretium facturum, si, quæ jam nuper ad quæstiones Iohannis nostri, de justificatione domi vestræ dissserueram, charissimi fratres, litteris mandarem; quamvis ea voluerim ad aliquod tempus, quod editioni tempestivum videretur, pressa esse: tamen non privatorum, verùm commodi publici rationem habendam duxi. Spero enim hæc studiosis veritatis, qui in nullius, præter Christi verba jurarunt, cādoremque ad legendum attulerint, nonnihil profutura. Ad vos autem, fratres mei, nominatim mittere volui, ut communicata quondam in hoc studii genere, vobis in mentem revocarem. Etsi enim fortasse meis institutionibus nō admodum egetis, cùm spiritum sanctum præceptorem habeatis: tamen dabo operam, ut assiduam horum, quæ vobis per me Deus largitus est, mentionem facere valeatis; maximè ut studeatis rectē factis, quemadmodum rectè incepistis, ratam efficere vestri vocationem & electionem. Has ergo quæstiones legite, veritatis studio adjuncta judicandi libertate, simul

Deo, Patre luminum invocato, ut mentem vestram divina sua luce, quotidie magis magisque illustret, ut aliquando lucem veritatis iis, qui ignorantiæ errorumque tenebris occupati fuerint, præferre, eosque ad justitiam erudire possitis. Accipite ergo Iohannem ex me quærentem, meque ei respondentem. IOHANNES. Velim, mi Christophore, scire, quid sentias de justificatione. Itaque, si per ocium licet, etiam atque etiam te oro, ut ad ea, quæ ex te quæram, mihi respondere velis. CHRIST: De justificatione, si petis, ut petis, quid sentiam, justam esse tuam petitionem judico; imò gaudeo, te investigandæ veritatis studio teneri. Quare quicquid de ea compertum habeo, quatenus Dei gratiam consequutus sum, libenter tibi communicabo. IOH: Ago tibi gratias, & quæro primùm quid sit justifi-
1. catio? CHRIST: Peccatorum absolutio, divinæq; naturæ participatio. IOH: Quæ est causa istius justificationis? CHR: Dei gratia, quæ nobis exponit insignem ejus amorem, quo nos omnes, hoc est Iudæos &
2. gentes complexus est; adeò, ut nostri causâ filium in mortem tradiderit, quò a morte liberaremur. Itaq; Dei gratiâ per IESU Chri-
3. sti sanguinem liberati sumus, non tantùm a supplicio, sed etiam ab omnibus peccatis, & in eodem Filio in cœlestibus collocati. IOH:
Qua-

Quare fuimus morte digni? CHRIST: Omnes peccato ſubeſſe, convicti fuimus; peccati verò præmium eſt mors. IOH: Quænam ob peccata talem nobis contraxeramus culpam? Num ob noſtra, in quibus verſati ſumus, aut ob parentũ? CHRIST: Ob noſtra, a nobis ipſis commiſſa. Commen- 4.
tum enim illud de peccato originis, ſeu parentum culpá, fabula Iudaica eſt, ut videre poteris, Ierem: 31.29. Ezech: 18.2,3. Ioh: 9.34. 5.
Ab Antichriſto verò eſt in Chriſti Eccleſiam introductum, ad ſtabiliendum pernicioſa dogmata: nempe Dei incarnationem, infantum baptiſmũ, maximè autem propterea, ut homines in perpetuis detineret peccatis. Verùm injuſtum eſſet, nos debere luere, quod non peccavimus; cùm ipſe Deus affirmaverit, filium parentis iniquitatem non eſſe laturum, ſed quemlibet ſua culpâ moriturum eſſe. ita nos propriis peccatis mortui fuimus, in quibus ſumus aliquando verſati, Epheſ: 2. Idcirco etiam Paulus, cùm ratione, experientia, & ſcripturarum teſtimoniis, cùm Iudæos tum gentes peccati convicerit, non parentũ aut Adami peccatum ſeu corruptam naturam accuſavit, ſed illis ipſis, qui peccarent, culpam imputavit. Nã oſtendit Paulus, gentes potuiſſe Deum cognoſcere, imò & cognoviſſe; ſed eos non probè uſos fuiſſe ea cognitione, Rom: 1.19.

Ioh:7. Act: 14.17. & 17.26. 1 Cor: 1.21. Quod cùm ita
19. sit, quomodo Iudæi se potuerunt excusare,
Act: 7. 53 cùm oracula divina habuerint, variisque modis sese illis Deus manifestaverit? quòd autem peccaverint, experientiâ & scripturis à Paulo convincuntur, Rom: 2.17. & 3.10. IOH: Cùm nemo unquam Deum viderit, quis nobis illam gratiam exposuit, & per
6. quẽ contigit? CHRIST: Per Iesum Christum: Ille enim eam nobis revelavit, & propterea ut eam fide consequeremur, sanguinem suum effudit. ideo sanguine ejus justificati dicimur, Rom: 5.8.9. IOH: Ad quos pertinet illa gratia? CHRIST: Ad omnes, quicumque credunt in nomen ejus, Ioh: 1.17. IOHAN: Quid est, credere in nomen ejus? CHRIST: Eum accipere, ejus dictis fidem habere, ei confidere, ei denique obtemperare. Itaque Paulus utitur voce *obtemperare*, pro *credere*, Rom: 10.16. & Petrus Act: 5.25. *obedientibus*, quod alibi solitum est dici, *credentibus*. Iohannes verò dixit *accipere*, pro *credere*, Ioh: 1.11. & Paulus Gal: 4.14. *Ceu Iesum Christum ipsum*, inquit, *me accepistis*: hoc est, Mihi, ut ipsi Christo, credidistis. Credere quoque dici pro Confidere, sæpiùs in sacris literis legimus, ut Matth: 8.13. & 9. 18. Mar: 5.26. Luc: 8.50. & in multis aliis locis. Similiter, fides in Christum non simpliciter significat persuasionem, sed confidentiam,

am sive fiduciam, quæ nobis, non tantùm ut credamus ea vera esse, quæ a Domino Iesu dicta factaque sunt, persuadet, sed incitat etiam, ut credamus, si obedíverimus Evangelio, nos obtenturos peccatorum veniam 7.
& vitam æternam. Itaq; rectè dicit Paulus, Heb: 11. 1. Fidem esse speratorum substantiam, & rerum demonstrationem, quæ non cernuntur, remissio enim peccatorum & vita æterna, non videntur sed sperantur. IOH: Vnde est fides? CHRIST: Ex auditione verbi divini, Rom: 10. 17. IOH: Cur igitur non omnes credunt, qui verbum audiunt? CHRIST: Quidam nolunt, quidam non possunt credere. IOH: Quare quidam nolunt credere? CHRIST: Quia magis amant propriam, quàm Dei gloriam, aut majoris faciunt divitias suas, voluptatemq; & amicitiam hujus mundi, quàm regnum cæleste, Ioh: 5. 40, 44. & 12. 42. Act: 13. 46. IOH: Cur quidam non possunt? CHRIST: Quia præsens salutis tempus non solùm cōtemnunt, sed & agnitæ veritati contradi- 8.
cunt, quod est peccatum in spiritum sanctum. Igitur dat eis Deus animum torpen- 9.
tem, eorumque oculos excæcat, ne converti possint. Ne hoc usu veniret Iudæis, Paulus 10.
eos præmonuit, Actor: 13. 40. *Cavete*, inquit, *ne vobis accidat, quod est in vatibus dictum: Videte, ô contemptores, & præ admiratione stupescite.*

scite. Nam ejusmodi rem ego facturus sum, vestris temporibus, quam non sitis credituri, si quis vobis exponat. IOH: At cùm fides Dei donum sit, qui fit, quòd tu eam ponis in hominis arbitrio? CHRIST: Quid tum? In hominis arbitrio est, donum ab aliquo sibi oblatum
11. accipere aut contemnere. Aufertur verò ab aspernantibus donum, & datur aliis, ut legimus, Act: 13. 46. *Vobis primùm necesse erat*, dixerant Paulus & Barnabas, *proponi divinam doctrinam; sed quia eam rejicitis, neque vos sempiternâ vitâ dignos judicatis, scitote nos ad gentes converti, sic enim præcepit nobis Dominus.* Ve-
12. rùm ad quæstionem de fide non pertinet illud, num sit donum Dei, nam id, de qualibet
13. re bona dici potest: tamen & auditus est donum Dei; nihilominus mei est arbitrii, aliquem audire, aut aures avertere seu obturare. quamvis non negamus, fidem, Dei donũ esse, tamen illud explicandum est, ne simpli-
14. ciores fallantur. Fides tale donum est, quod Deus omnibus exhibuit, dum Filium suum Iesum Christum ex mortuis in vitam revocavit, Act: 17. 31. pro eo quod dicunt, Dei donum est, potiùs dicendum esset, fides Dei mandatũ est, cùm legamus, Mar: 11. 22. præcepisse, ut crederent Evangelio; & Paulus testatur, se legationem adeptum esse ad omnes gentes, ut obedirent fidei, Rom: 1. 5. & Act: 6. 7. scriptum est, multos sacerdotes obedivis-
se

se fidei; sed quis nescit, quòd mandato obeditur? Itaque justiùs fides appellaretur Dei mandatum, quàm donum; cùm Deus omnino velit, ut omnes, qui Evangelium audiunt, credant, imò non credentibus ira immineat, Ioh: 6.36. IOH: Vnde cognoscitur fides? CHRIST: Ex illo, quod est, nempe ex forma, quæ homini cum ipsa fide, ex auditione Evangelii ingeneratur: cujus initium est pœnitentia & spes, ut videmus ex concionibus Domini Iesu, ejusque legatorum, ubi ut pœnitétia agatur, jubet, simul addentes regnũ cœleste in foribus esse, quod quidem non videmus, sed speramus: processus ejus sermonis continuatur, enarratione justitiæ divinæ, cujus servis promittitur beatitudo, & quidem propterea, ut adeò constanter ex illa justitia vivamus, ut malimus quaslibet miserias & ipsam mortem subire, quàm ab ejus vivendi præscripto discedere. Si igitur aliquem mores suos secundùm Evangelium correxisse videro, de eo mihi certò persuadeo, quòd Evangelium audierit, & fidem habeat in Iesum Christum. Hinc fides discernitur ab omnium, qui impiè vivunt, opinionibus, quas fidẽ esse arbitrantur, licèt eas tam argutè defendant, ut videntur: nunquã enim hoc refutabunt, *Qui eum sibi notum esse dicit, & tamen ejus præceptis non paret, mendax est,* 1 Ioh: 2. 4. nec hoc evertent, *Ego,* inquit

Iesus, *lux, in mundum veni, ut quisquis in me crediderit, non maneat in tenebris*, Iohan: 12. 46.
IOH: Ideo fides potest cerni? CHRIST: I-
15. mò & audiri, Rom: 1. 8. 1 Thes. 1. 8. Colos: 1. 4.
IOH: Age verò, quoniam declarasti fidem, jam nobis expone, quomodo fide justifica-
16. mur? CHRIST. Nemo justificatur, nisi credat promissionibus divinis, quæ nobis persuadent, ut mundi effugiamus corruptelas, divinæque fiamus participes naturæ. Ob assensionem sive persuasionem, quam plerique fidem esse pu tant, nemo justifica-
17. tur; aliàs, omnis Papistarum fex, & reliqui Christianorum impii, qui verbo Dei assentiuntur, Christique passionem & mortem
18. sibi applicant, justificati essent. Quod si sunt justificati, ubi eorum justitia? ubi sanctitas? ubi nostra cum illis communio? At fides, quâ justificamur, venit ex promissionibus, quas adeò veras esse credimus, ut nullo modo, ea quæ a domino Iesu præcepta sunt, facere dubitemus, ad obtinendum peccatorum veniam, spiritum sanctum & vitam æternam. Hæc enim Deus sibi obedientibus, per Christum in Evangelio promisit, Heb: 11. 6. & 12. 1, 2. & 10. 22, 35. 36. Rom: 4. 12. Gal: 5. 6. Hac fide justificati, pacem cum Deo habemus, divinæq; naturæ spe gloriamur, quod spiritus Dei nobis testatur, quem accepim⁹, postquam Deus fide nostra corda purificaverit,

verit, Rom: 5. 1. & 3. 16. IOH: Planè percipio de spiritu sancto, quòd a Deo donatur credentibus, cùm antehac opinatus fuerim, neminem credere posse, nisi priùs spiritum sanctum haberet. CHRIST: Certè opi- 19.
natus es & contra rationem, & contrà scripturæ testimonia. Nam cùm fide corda purificentur, necessariò sequitur, ea immunda esse antequam homo credat. ea verò immundicies a malo spiritu, qui in eo homine
est, proficiscitur, 1 Ioh: 3. 8. Ephes: 2. 1. Quo- 20.
modo igitur spiritus sanctus ibi habitabit ubi est malus? Nonné idem hoc dicit scriptura, cum testatur, spiritum sapientiæ non ingressurum in malevolum animum? quomodo ille spiritus sanctus intraret in hominem injustum, qui injustitiæ adventu recedit? tamen ipse Dominus Iesus affirmavit, quòd mundus spiritum veritatis accipere non potest, quòd eum neque videt, neq; cognoscit, Ioh: 14. 17. Nemo enim, antequam credit, spiritum Dei cognoscere potest. Itaque opus est, ut primùm credatur, nam fide homo mundatur a peccatis, ut sit idoneus ad spiritum sanctum accipiendum. cujus multa possunt ex scriptura ostendi testimonia; inter cætera, observa hæc pauca. Cùm Petrus quinquagesimę die sermonem habuisset, ad tria millia capita hominum accesserunt ad Ecclesiam, qui compuncti animo,

sic

ſic Apoſtolos alloquuti ſunt: *Quid agemus fratres?* Et Petrus, *Redite ad frugem*, inquit eis, *& baptizetur unusquisque veſtrûm, in Ieſu nomine, ad peccatorum veniam, & donum ſpiritus ſancti aſſequemini*, Act: 2.37. Vides illos priusquàm acceperint ſpiritum ſanctum, credidiſſe? Quid multa? disertè Paulus Gal: 3.2. ſcripſit, ſpiritum accipi per fidem. *Hoc tantùm*, inquit, *volo a vobis diſcere: Per legis opera ſpiritum acceperi-*
21. *tis, an per orationem fidei?* & iterum v: 14. *ut ad gentes fælicitas Abrahamica perveniat per Chriſtum Ieſum, ut ſpiritus promiſſum adipiſcamur per*
22. *fidem.* Vide illuſtrem locum, Act: 8.14. quòd autem Deus fide corda purgat, antequam impertiat eis ſpiritum ſanctum, invenies Act: 15. 7, 8, 9. Huc etiam pertinent Chriſti
23. verba, Ioh: 15.3. *Iam vos*, ait, *puri eſtis, propter ſermonem quem ad vos habui.* IOH: Quomodo fides nos purificat? CHR: Homo audito
24. & credito illo ſermone, quòd Deus pœnitentiam omnibus vivere volentibus, contumacibus verò ſupplicium annunciat, mores ſuos corrigit, ſpiritu ſe pauperem ſentiens, ſibi ſpiritum ſanctum dari optat & rogat, luget ſuper peccatis ſuis, ſitit eſuritque juſtitiam, omninoque immutatur, quantùm ad animum. Itaque, qui credit Evangelio, fide purificatus ſeu ex Dei verbo renatus dicitur, Ioh: 3. 18, 19. Act: 17. 30. 1 Petr: 1. 23.
25. IOH: Verùm, poteſtné fides in aliquo effici abs-

absque spiritu sancto? CHR: Minimè; sed ille spiritus non est in eo, qui credere debet, sed in Dei verbo, ejusque ore qui fidem audientibus annunciat: absque spiritu sane illud verbum mortuum est, ideo qui isto spiritu destitutus est, licèt sit doctissimus & disertissimus, neminem tamen verè ad Christum convertet. Spiritus autem sanctus dat 26.
sermoni isti vitam, ut fortiùs quovis malleo percutiat, & acutiùs gladio penetret: propterea appellatur sermo ille vitalis Dei potentia, ipseq; Dei sermo. IOH: Teneo rem; sed redeamus ad justificationem. Tu sanè vis, ut intellexi, ut reipsa justi simus, aliàs nos minimè justificari, cùm tamen scriptura dicat, ipsam fidem nobis a Deo pro justitia imputari. CHR: Imputatur nobis a 27.
Deo id, quod revera in nobis est, non aliquid quod a nobis absit, vel in alio sit, nempe, quòd firmiter in animo decreverimus, nihil dubitantes de Dei promissionibus, neque considerantes nostram infirmitatem humanasque rationes, nos propositum fidei certamen decurrere velle. Ejusmodi fidem Deus nobis justitiæ ducit, cujus exemplum Paulus Rom. 4 proposuit Abrahami fidem: qui cùm promissis Dei, quæ impossibilia videbantur secundùm carnem, crederet, justus 28.
reputatus est apud Deum. Nobis autem ejusmodi res non sunt propositæ, quibus creda- 29.
mus,

mus; non enim promisit Deus in Evangelio
sobolem ex vetulis: attamen carni æquè ab-
surda & impossibilia videntur, æquamque
requirunt fidem, ea quæ nobis per Christũ
30. dicta sunt. Igitur qui his fidem habet, illiꝰ ani-
mus, quòd tam magnificè de Deo sentit, ut
paratus sit omnia promissionum obtinen-
darum gratia facere, Deo gratus est, ut illum
hominem æquè justum reputet, ac si ista o-
mnia jam peregisset, quæ se facturum in a-
nimo habet. IOH: Ille autem reipsa non-
dum est justus, quoniam adhuc nihil fecit?
31. CHR: Imò reipsa justus est. Non enim Deus
tam opus ipsum quàm animum aspicit ho-
minis, qui jam jãvellet omnia facere, si in sua
essent facultate, quę Deo placent: idcirco ad
omnes probationes fidei sustinendas para-
32. tus est, nulliq; se subducit occasioni, in qua
fidem suam Deo, ejusque fidei duci proba-
re possit. Nam si ibi se subduceret, ubi labo-
re, charitate, patientia opus esset, Deo non
33. placeret; ut Abrahamus non subduxit se,
cùm filium suum mactare deberet. Itaque
etsi reipsa mandatum illud non perfecerit,
tamen animus ejus idem fuit apud Deum ac
factum illud. Nulla verò ejus fuisset fides, si
noluisset Deo hac in parte obedire. ut bonꝰ
& fidelis miles ille non esset, qui, cùm pu-
gnare deberet, sese subduceret, ob quod me-
ritò infamia notaretur, tãtùm abest, ut prę-
mium

mium acciperet: e contra, quanquam nunquam oblata fuerit pugnandi occasio, modò paratus sit ad pugnandum, tamen præmium militiæ accipit, quoniam se non subduxit. Ita & ille qui in Christum credit, quacumque occasione oblata id agit, quod faciendum esse credit. Quòd si nulla occasio erit fidem 34.
ostendendi (quod vix fieri posse puto, nisi statim e vivis discesserit, ut latro ille in cruce) nihilominus promissa obtinebit, acsi omni Dei justitiâ perfunctus esset; paratus e- 35.
nim fuit cibare & vestire pauperem, & ægrotum & captivum visitare, omnia Christi nomine relinquere, denique ipsam mortem subire. Talem fidem non habent impii, quamvis dicunt se credere pœnitentiam agendam esse, tamen nunquam resipiscunt. Dicunt se credere ebriosos damnandos esse, & divites difficulter in regnum Dei ingressuros, attamen nolunt sobrii fieri, neque desistere ab avaritia. Dicunt se credere ignoscendum esse hosti, subveniendumque egeno, interim verò in jus vocant, manus conserunt, sanguinem fundunt, & eorum pauperes conficiuntur fame. Certum igitur est, eos non credere, sed scientiam habere, quæ eos contumaciæ convincet & damnabit.

IOH: Itaque illi duntaxat, qui talem fidem habent, gratiam Dei consequuntur, & justificantur? CHR. Omnino illi; absque fide enim,

enim, ut Deo placeatur, fieri non poteſt. Ioh: At illa gratia, videtur mihi gratia nō eſſe, ſed meritum, cùm illis, qui mandata faciunt, tribuatur? Chr? Imò inſignis hæc gratia Dei eſt; non enim tanti eſt illa fides, ut tam eximia mereatur præmia. Verùm tanta eſt Dei gratia, ut ob illud ipſum, quantulumcunque id tandem eſt, nos ſalvare velit. Certè manifeſtum eſt, neminem, niſi hāc fidem habuerit, ſalvum fore, 1 Iohan: 2. 4, 5.

36. Qui ſe fide ſalvandos eſſe perſuaſi ſunt, abſque mandatorum Chriſti obſervatione, iſti ſeipſos fallunt, & ſunt ex eorum numero, de quibus Paulus ſcripſit, ad Tit: 1. 16. quòd Deum ſe ſcire profitentur, & factis eundem negant. Ioh: Quare tribuitur illis gratia (inquam denuo) qui mandata faciunt? cùm mihi videatur, ibi gratiæ locus non eſſe, ubi nō

37. peccatur? Chr: Ob illud ipſum illis tribuitur gratia, quòd mandata faciunt; quia niſi reſipiſcerent, doctrinasque domini Ieſu ſequerentur, fruſtra ſibi a Deo gratiam pollicerentur. Propterea ſcripſit Paulus, Gal: 6. 15. *In Chriſto Ieſu, neque circumciſio quicquam valet, neque præputium, ſed nova creatio: & quicumque ad hanc normam ſe gerunt, iis pax & miſericordia tribuitur, unà cum divinis Iſraelitis.* Huc quoque pertinet dictum Chriſti, Mat: 7. 21. *Non quisquis mihi dicit, Domine, Domine, intrabit in cæleſte regnum; ſed qui fecerit quod vult*

meus

meus Pater, qui est in cælis. Ideo falsa, imò impia est ista opinio, gratiæ locum non esse, ubi non sunt peccata. Gratia dabitur obtemperanti & benefacienti, non peccanti. ut certè cùm Paulus Onesiphori familiæ precaretur, ut consequeretur a Domino misericordiam, non ob eorum peccata, sed quòd sæpe ab eis recreatꝰ esset, & quòd Onesiphorum catenarum ejus non puduisset, eis id exoptabat, 2. Tim: 1.16. Non opus est peccatis, ut 38.
gratiam consequamur, sufficit nos superioribus seculis, antequam conversi fuerimus, injustitiæ servivisse. Iam verò consequuti istam gratiam, per Christi sanguinem, stemus 39.
in ea, reliquumque tempus ad Dei voluntatem in corpore vivamus. Certa res est, gratia illa Dei pervenit ad nos per mortem Iesu Christi, cùm adhuc peccatores essemus: attamen ea conditione affertur, ut a peccando desinamus, justitiæ verò vivamus, ut quemadmodum in morte regnavit peccatum, sic gratia quoque per justitiam regnet ad sempiternam vitam, per Iesum Christũ, Rom: 5.21. Qui propter peccata nostra mortuus, ob justitiam nostram revixit. IOH: Quid illud est, morte seu sanguine Christi justificari? CHR: Id quod Paulus dicit, 40.
Tit: 2. 14. *Iesus Christus seipsum pro nobis* 41.
dedit, quò nos ab omni scelere vindicaret, & sibi peculiarem populum purgaret, rectè factorum

42. *ctorum cupidum* Itaque, qui Christumpro-
pterea sanguinem suum fudisse & mor-
tuum esse credunt, ut & ipsi peccato more-
rentur, Deo verò viverent & servirent, spe
obtinendæ vitæ æternæ, illi desinunt a ma-
43. lo, bonum autem faciunt. Quapropter ejus-
modi dicuntur sanguine Christi loti, morte
ejus redempti & justificati. Item, ob id dici-
tur, per sanguinem Christi nobis aditum es-
se factum, ad rempub. Israelis, denique ad i-
psum Deum. At qui adhuc in peccatis vivit,
nihil est quod glorietur de Christi morte &
sanguine, cùm nondum cum Domino Iesu
surrexerit; imò cùm sanguinem Christi pe-
44. dibus conculcet. Quomodo enim ille dixe-
rit, se a peccatis mundatum esse, qui peccare
nondum desiit? acsi quis glorietur, se operà
medici a febri liberatum esse, qui adhuc cru
delissima torqueretur febri: propterea dixit
45. Iohannes, *Si in luce versamur, ut ipse est in luce,*
nobis est inter nos communitas, nosq́; Iesu Christi
sanguis, ejus Filii, expurgat ab omni peccato. IOH:
Hæc quidem se ita habere percepi. At dicũt
quidam, nos non propterea justos esse, quòd
justa faciamus, sed quòd Christus justus fu-
it, id nobis, si in Christum credimus, a Deo
imputari pro justitia? CHR: Ad hoc com-
mentum ita respondetur: *Filioli, nemo vos de-*
cipiat, qui justa facit, justus est, quemadmodum ille
justus est, 1 Ioh: 3. 7. IOH: At Paulus videtur
mihi

mihi in epistolis suis, præsertim ad Rom: & Gal: tibi contrarius esse, cum nos sola fide, absq; justitia nostra, seu bonis operibus justificari, constanter affirmat. CHR: Non mihi contrarius esset Paulus, sed sibi ipsi, qui scripserit, *Nullos damnationi esse obnoxios, qui in Christo Iesu, non carnis, sed spiritus arbitrio parent.* Rō. 8.1. & iterum, *An nescitis, cui vos ipsos servos præbetis obediendo, ejus servos esse cui obediatis, vel peccati ad mortem, vel obedientiæ ad justitiam.* & 6.16. En quàm apertè, ut peccato mortem, sic obedientiæ justitiā adscribit? Apertiùs autē 1 Tim: 6. 19. testatur, eos, qui sunt bonis operibus divites, sibi præclarum congerere fundamentum, ad assequendam vitam æternam. Quinetiam nec sibi solùm, sed disertè contradixisset Domino Iesu dicenti, Matth: 5. *Nisi justitiâ Scribis & Pharisæis excellueritis, non estis in cœleste regnum ingressuri.*

46. Vbi sanè Dominus Iesus ostendit, nos minimè cæleste obtenturos regnum, nisi aliqua in nobis fuerit justitia. At Paulus, ut nec sibi, nec Domino Iesu contrarius est, sed maximè consentit, ut qui fidelissimus ejus Evangelii pręco fuit. Erroris hujus causa est, ignoratio differentiæ operum, ut cùm alia sint mala, alia bona, alia legis opera, quidam opinati sunt, bona opera, quæ Dei sunt, eadem esse cum

47. legis operibus, imò arbitrati sunt, bonorū operum præstantissima esse legis opera: pro-

pterea ſic aliquis eorum ſcribere non dubi-
48. tarit, Iuſtificatio eſt ex mera Dei gratia, ſine omnibus operibus, & tandem quoque ſine
49. legis operibus. Cùm tamen omnium operum ſint inutiliſſima legis; quoniam nec ſuâ naturâ bona ſunt, nec aliquam vitæ æternæ promiſſionem habent: nihilominus ille ita loqui auſus eſt, acſi legis opera reliquis meliora ſeu perfectiora eſſent. Noſtra quidem juſtitiâ, noſtrisque operibus apud Deum ju-
50. ſti fieri non poſſumus; nam ea ejusmodi fuêre, antequam converſi fueramus, ut nobis potiùs ſupplicium, quàm Dei miſericordi-
51. am congeſſerint. Sed eſto, aliquem inculpatiſſimè vixiſſe ex legis juſtitia, attamen ob id nondum apud Deum juſtus eſt. de quo Paulus diſputat in epiſtolis ſuis ad Rom: & Gal: Nam niſi habuerimus Dei juſtitiam, quæ in fide ſita eſt, Deique opera fecerimus, ſalvari non poſſumus. Et hæc fuit cauſſa Iudæorum rejectionis, quòd ignorantes Dei juſtitiam, ſuâ ſe juſtitia, quæ legis eſt, apud Deum juſtos fieri poſſe ſtatuerunt, Rom: 10.
52. 3. & 9.31. IOH: Quid eſt, Dei opera facere? CHR: Credere in Ieſum Chriſtum. Ioh: 6.28. Quid verò ſit in Chriſtum credere, antea explicatum fuit. IOH: Memini. Sed quæ eſt illa Dei juſtitia, cujus mentionem feciſti? aut non eſt illa Dei juſtitia, quã
53. lex requirit? CHR: Paulus manifeſtum fa-

cit

eit discrimen inter legis & Dei justitiam, Rom: 3. 21. & 9. 30, 31. & 10. 3. Gal: 2. 16. & 3. 8. usque ad finem. Phil: 3. 6, 7. Potest quidem legis justitia etiam Dei appellari, quatenus a Deo in lege mandata est: sed Evangelium ita non loquitur, ut ex adductis testimoniis videre poteris. Propterea & Iohannes in Evan- 54.
gelio suo diversam illam facit a gratia & veritate, quæ per Christum contigit, Ioh: 1. 17.
Est autem illa propria hominum justitia, 55.
quoniam natura quilibet eam cognoscere potest, nemine docente aut mandante, cùm quilibet sciat, non esse malè faciendum; non malè facere autem, legis est justitia & chari- 56.
tas. At qui non malè facit, ille otiosus est, cùm nihil agat. Verùm Deus non est otiosus, nec nihil agit, (ut Epicurus suos deos nihil agere dicebat) sed operatur, ut Christus ait, Ioh: 5. 17. *Pater meus hactenus operatur, & ego operor.* Quodsi illa legis esset Dei justitia, ma- 57.
lè nobiscum ageretur, quia non remitterentur nobis peccata nostra, sed oporteret nos mori, cùm lex transgressoribus suis mortem afferat. Deus autem, cùm sit insigniter bonus & misericors, pœnitentibus eorum peccata remittit. Hoc enim ascribitur justitię divinæ, ut sontem justificet. Rom: 3. 24, 25. 58.
& 4, 5, 6. 1 Ioh: 1. 9. Itaq; illa justitia, quæ malè facienti, malum reddit, & hoc tātùm præcipit, ne malè faciamus, aliena est a Dei na-

turæ, quæ est bona & misericors, bonis ac malis benefaciens: Iustitia verò Dei ex ejus natura est. Ioh: Quæso, ostende ex sanctis literis, justitiam Dei ex ejus natura provenire? Chr: Rectè mones; in eodem sermone, ubi Dominus Iesus affirmâsset, nisi justitiâ excelleremus Scribas & Pharisæos, nos minimè ingressuros in cæleste regnum, docemur, quali nos esse oporteat justitia præditos, si velimus beatitatem obtinere; nempe ut simus misericordes, pacifici, mites, tardi ad iram, casti, benefici, faciles in nos peccantibus, amantes inimicos, benefacientes malevolis; & tandem concludit, nos si tales erimus, filios fore patris cælestis, &
59. perfectos, ut ille perfectus est. Igitur ista justitia, quâ ibi Messias describens, a legis justitia diversam esse ostendit, ex Dei natura
60. est, cùm nos faciat Dei filios. Porrò & Petrus nos hortatus est ad Dei naturam participandam, quod nihil aliud est, quàm Deum imitari, cujus imaginem habemus in Iesu Christo, quem si imitati fuerimus, consequemur beatam Dei immortalitatem. Hæc est divinæ naturæ participatio. Ioh: Dixisti diversam esse Dei justitiam, ab illa quæ ex lege est. Itaq; tollis legis justitiam? Chris: Absit, imo stabilimus, inquit Paulus Rom: 3. 30. Nam si mea repetere mihi prohibitũ est, quomodo appetam aliena? Si fœminam sic aspi-

aſpicere, ut eam concupiſcas, nō licet, quomodo adulterari licebit? Si vetitum eſt vindictæ ſignum verbo oſtenre, quomodo conceſſum erit occidere? Similiter judica de reliquis. IOH: In quo differt legis juſtitia a divina. CHR: Legis juſtitia non eſt mala, at Dei juſtitia & bona eſt. IOH: Quid audio? Diverſumné eſt bonum a non malo? Ego hactenus putavi idem eſſe CH: Omnino ſunt diverſa, quamvis id a paucis in ſacris literis obſervatum fuerit. Propter
ea inquit ſcriptura, Deſine a malo, & fac bo- 61.
num; quòd ſi non malum idem eſſet quod bonum, ſatis fuiſſet dicere, Deſine a malo, vel, Fac bonum. Diligenter illud obſervandum eſt in omnibus ſacris ſcriptoribus novi Fœderis, qui plerumque hoc conjungunt, Peccato mortuum eſſe, Iuſtitiæ verò vivere. Ideo & Dominus Ieſus juſſit priùs pœnitentiam agere, quod nihil aliud eſt, quàm deſinere a malo; poſtea autem, quomodo dignè Deo vivendum eſſet, docuit. Vide hos locos, Rom:6.18. Eph:4.22. Col:1.13. & 3.5, 10, 12. Tit:2.12, 14. Heb:10 22.24. 1 Pet:2.34. & 3.11. & 4.1, 2. Ratio ipſa docet, quamvis bonus & malus inter ſe e regione perpetuò adverſentur, tamen inde non ſequi illud eſſe bonum quod non ſit malum. Notandum hic eſt, quædam contraria in medio aliquid habere, ut album & nigrum, multos colores

intermedios habent, calidum & frigidum, in medio habent tepidum; sic bonum & malum, habent aliquid in medio, quod propria voce caret, nisi per metaphoram id velimus tepidum appellare, quod per circumscriptionem dici potest non malum. Quod quamvis Cicero viderit, tamen num id hactenus aliquis philosophorum constanter observârit, nescio: id quidem scio, quòd in disputa-
62. tione de Iustitia, nemo eorũ id viderit, cùm omnes, quotquot eorum sint, inter virtutẽ & vitium nihil medii ponant; quod non miror, cùm divinæ fuerint ignari justitiæ, secundùm quam aliquid medii est inter virtutem & vitium, ut, etsi non sit vitium non furari, tamen non sequitur, non furari, esse virtutem. Itaque hîc est aliquid in medio, quod est otiari, quod posset, imò deberet appellari Nihil. Nam qui non furatur, nil facit. Sed abstineamus a vocis ambiguitate, ne Dialectici aliquid arripiant, quod cavillari possint. Loquamur potiùs cum Christo, qui servum illum, qui nihil lucratus erat talento suo, appellat nequam, ignavum, inutilem, qui quamvis Domini sui pecuniam furto non intervertisset, aut incuriâ perdi-
63. disset, tamen nihil boni eâ effecerat. Hujus intermedia sunt, otium, ignavia, inutilitas; quæ secundùm mundum & Mosen, vocantur Iustitia, secundùm Christum verò, miseria,

seria, paupertas, cæcitas & nuditas. His intermediis, quamvis nihil sint, adeò quidam delectantur, ut illa pro summis divitiis habeant; de quo elegantissimam metaphoricam descriptionem habemus, Apoc: 3. 15. ubi ita inquit Dominus Iesus: *Novi tua facta, quòd neque frigidus sis, neque fervidus. Vtinam fervidus esses, aut frigidus. Ergo quia tepidus es, evomam te ex ore meo; quoniam te divitem ditatumq́; esse dicis, nec ulla re indigere; neq; scis te ærumnosum & miserum & pauperem & cæcum & nudum esse,* &c. Hìc tota res ita planè explicata est, ut vix planiùs explicari possit. Habes medium inter frigidum & calidum, quod Angelus Ecclesiæ Laodicensis pro summis divitiis agnoscebat, cùm tamen nihil esset. Hoc nihilo seu inutili medio, multi seipsos decipiuut Eo Pharisæi & Scribæ valde inflati erant, imò ferè omnes Iudæi; qui cùm se posse justos fieri legis justitiâ putarent, noluerunt a Domino Iesu aurum emere, igne candens, quo ditescerent. Et ob id ipsum scripsit Paulus literas suas ad Romanos, & Galatas, ut ostenderet istius medii inutilitatem. Proinde & nunc multi reperiuntur, qui 64.
non leviter ditatos se esse putant, quòd non sint mali, hoc est, quòd alienos Deos non colant, quòd parentes honorent, quod baptizati sint, quòd sanctorum communioni, quantum ad panem & vinum attinet, inter-

sint, quòd non mentiantur, quòd sese non inebrient, quòd neminem occidant, quòd non adulterent, quòd non furentur. quòd neminem defraudent, denique quòd non sint tales ut reliqui. Cùm interim sint nudi, pauperes, cæci, & ad omne bonum opus inepti, servique inutiles, nam ob nullum horum aliquis salvabitur, cùm promissiones vitæ æternæ non habeant. quin & gentes hæc facienda esse sciverunt, imò fecerunt, exceptis sacris ceremoniis. Et qui hæc omnia fecerit, ille quidem malè non fecit, sed
65. benè nil aut parum, ideo adhuc servus est inutilis, qui cæleste regnum non est ingressurus, nisi Dei justitiam consequutus fuerit, quæ revera & sola bona est, quoniam benè facit, & ab omnis boni auctore, a quo ad nos per Filium ejus venit, nomen habet. Nec a vulgari usu loquendi, illud medium boni & mali, adeò alienũ est. Nam sępe accidit, cum nolimus aliquid omnino reprehendere, vel commendare, quòd dicimus, *non malè*, pro quo aliàs utimur voce *mediocriter*. At quis vellet a mediocri bonitate, seu malitia com-
66. mendari? Apud hujusmodi sapientes, illa mediocritas in magno precio est, sed in divinis rebus nullum locum habet, ut audivimus ex literis illis ad Laodicenses scriptis. Inde etiam venit, quod, ut nec res ipsa, sic nec voces illæ, Mediocris, mediocritas, mediocri-

diocriter, in ſanctis literis reperiantur: Valde celebratum eſt illud apud mundum. Medium tenuere beati. Verùm qui Chriſtianus
eſt, medio ire non poteſt, ſed ſolummodo 67.
dextrâ; ſi aberraverit, nullum eſt medium;
ſed ſiniſtra perveniet ad exitium. Papiſtæ, 68.
medium inter cælum & infernum habent,
purgatorium. Reliqui titulo tenus Chriſti-
ani, qui Chriſto non obediunt, multa ſibi 69.
talia media fingunt, extra illam viam, quã nos Dominus Ieſus ſolam ad regnum cælorum ducere oſtendit, ex qua deflectunt, cùm ſit arcta carnique valde moleſta, ad alia media, per quæ tamen ægrè, ut Papiſtæ per ſuum purgatorium, ad ſperatam beatitudinem venient. Ab operibus carnis, ut etiam Antichriſtiani non ſunt liberi; fallunt, luxuriantur, mentiuntur, ſuperbiunt, ſcortantur, calumniantur, occidunt, furantur, concupiſcũt aliena, &c. nihilominus ſe juſtos eſſe dicunt; ſed cùm contrarium oſtenderis ab operibus eorum, mirificam quandam, quam opponunt, habent in promptu doctrinam de Iuſtificatione, quæ neq; in verbo Dei, neque in ratione fundamentum habet. Ita enim reſpondent, Noſtra juſtificatio eſt in cælo, in Ieſu Chriſto: non ob noſtra bona opera ſalvamur: Chriſtus Ieſus, pro omnibus omnia perfecit, & paſſus eſt, quod idem eſt, acſi nos ipſi juſti eſſemus, nam ejus

juſti-

justitiam nobis Deus imputat. Denique, cùm nec huic viæ satis fidant, concludunt, ab æterno Deum ad hoc omnes destinasse, ut tales sint quales sunt, omneque malum esse a Deo, igitur & peccata. Neque salutem nostram pendére ab obedientia seu nostra voluntate, sed ab æterna Dei prædestinatione. Alii alia media habent, quæ omnia illis videntur aliquid esse, cùm nihil sint. Verùm ne prolixior sim, puto te percepisse de bono & malo, eorumque medio, ex quo potes intelligere solam Dei justitiam bonam esse, legis autem non malam, quæ inutilis sit ad regnum cæleste obtinendum. IOH: Quæso, declara uno aut altero exemplo istam legis inutilitatem? CHR: Non omnino nego legem esse bonam seu utilem. quòd autem utilis sive bona appellatur, non est id ex ejus natura, sed ex alio aliquo adjuncto: quia nisi homines peccâssent, nunquam lex in mundum venisset; ex quo manifestum fit, justos lege carere posse: at cùm homines peccassent, data est lex, ut illi, ex quibus promissum semen venire debebat, sub illâ custodirentur exercerenturq; tanquam ab aliquo pœdagogo, donec veniret Messias, Gal: 3.19. Itaq; lex propterea bona & utilis appellari potest, quòd malum impediat: quam ejus utilitatem, eleganter Paulus descripsit, 1 Tim: 1.8. dicens, *Scimus sanè bonam*

esse

esse legem, si quis eâ legitimè utatur, hoc intelligēs, justis non esse latam legem, sed sceleratis, &c. Si igitur justis lex non est lata, quam inde habituri sunt utilitatem, cùm illis nihil rei sit cum lege? Quare lex respectu justitiæ divinæ, omnino inutilis est, quemadmodum est otiosa, imò omnino mortua; ut qui neminem occidit, saltem non malefacit, interim verò nihil facit, igitur nec benè, nisi velimus illud nihil bonum appellare. Iustitia autem divina, non tantùm a nobis requirit ne occidamus, sed ut etiam a morte liberemus, & nostram ipsius animam pro fratribus impendamus. Hoc bonum est, quia aliis benè faciemus. Accipe aliud. Si præterirem pauperem, eumq; importuniùs clamantem non verberarem, malè quidem non facerē, interea verò boni nihil, nisi ei stipem darē, quod bonum esset. Sic de reliquis judica, quæ secundùm legem jurè fiunt; & propterea a lege & mundo, justa appellantur, ut jurè agere, jure sua repetere, jurare, non adulterari, non mentiri, aliena non appetere, injuriæ resistere, vim vi repellere; quæ sanè omnia secundùm legem justa sunt, sed nondū bona. Igitur & Paulus plus tribuit bono, quàm justo, Rom: 5.7. propriè justus secundùm legem appellaretur insons, quod etiam Castellio in sua bibliorum versione observavit. IOH: At metuo, cum dicis, legem

gem

gem esse inutilem, ne sceleratis occasionē
præbeas peccandi. CHR: Minimè. tamē
antea explicavi, secundùm quid hoc dica-
72. tur, legem non esse bonam seu inutilē, nem-
pe respectu justitiæ divinæ, vitæq; æternæ.
neq; ego sum auctor hujus sententiæ; dixit
73. hoc ante me Paulꝰ, qui ferè aliud, prȩter hoc,
nullum argumentum tractat in epistolis su-
is ad Rom: & Gal: Vide quid scripserit Heb:
11,18. & 8.6. Dixerant hoc & alii viri docti &
sancti, quos recensere nolo, ne, ut illi, hære-
ticus declarer: sed cum dico, illam iustitiam
esse inutilem, id propterea dico, ut aliam
perfectiorem, nempè Dei, quæ ex fide est,
sibi acquirant, quam si habuerint, tum non
legis justitiâ destituentur: ut si jurare non li-
cet, quemadmodum antea ostendi, quomo-
do audebis pejerare? si oculus & animus ca-
stus fuerit, quomodo adulterabis? si injuriæ
resistere vetitum est, quomodo audebis oc-
cidere? &c. Itaq; absit, ut per hanc verissimā
doctrinam, alicui occasio peccandi prȩbea-
tur. Imò potiùs omnes peccati causæ aufe-
runtur. IOH: Percepi de Iustitia Dei, quam
ostendisti patefactam esse per Iesum Chri-
stum in Evangelio, & diversam a lege: iam
expone, num in vatibus aliquid habeatur
de illa justitia per Messiam patefacienda?
CHR: Maximè habetur; idcirco dixit Pau-
lus, absq; lege divinam justitiam patefactā

esse, a lege & vatibus testatam, Rom: 3. 21. Quodsi omnia vellem recensere vatum testimonia, dies nos deficeret; attamen, quæ in præsentia occurrunt, accipe, Psal: 85. 11. *Pietas veritasq; inter se occurrent, justitia & pax deosculabuntur invicem. Veritas ex terra germinabit; & justitia de cælo existet.* Vide Psal: 12, 65, 93. 98. Porrò lege Esaiæ 61. totum cap: de Messia, ubi in fine hæc verba sunt: *Vt terra stirpes suas edit, utq; suum hortus seminarium procreat; sic procreabit Iehova justitiam atque laudem coram cunctis gentibus.* Daniel verò apertissimè de ea patefacienda vaticinatus est, cap: 9. 24. *Septuaginta septenarii*, inquit, *destinati sunt tuo populo, tuæq; sacræ urbi, ad consummandum peccatum, ad obsignanda delicta, ad ignoscendam culpam, & ad inducendam æternam justitiam, & ad obsignandam visionem ac vaticinationem, & ad ungendum sanctorum sanctissimum.* Oseæ 10. 12. *Novate vobis novale, dum tempus est quærendi Iovæ, donec veniat, & vos justitiam doceat.* Ioel: 2. 23. *O Sionii, gestite lætitiâ in Iova Deo vestro. Dabit enim vobis doctorem ad justitiam.* Huc pertinet vaticiniũ Mosis, Deut: 18. 15 de Messia. Plura occurrẽt diligenti lectori. IOH: Sufficiunt hæc, quę satis aperta sunt. Verùm iam demum intelligo, non bona opera, quæ Deus ipse prępa- 74
ravit, sed legis opera a iustificatione nostra excludi: sed est adhuc aliquid, quod videtur nobis contrarium esse, videlicet Luc: 17. ubi

Christus inquit, *Si omnia feceritis quæ vobis præ-*
75. *cipio, dicite, inutiles servi sumus.* CHR: Non dixit Christus, quæ ego vobis præcipio, sed quæ vobis mandata sunt, nempè in lege, id enim subintelligendum esse non dubito: sin minùs, tunc Paulus contra hoc præceptum peccavit, cum ad Timoth: scripsit, sibi iustitiæ coronam repositam esse, quòd egregium certamen certàsset, cursumque absolvisset. Porrò, si inutiles servi sumus, damnabimur, scriptum est enim, *Inutilem servum conjcite in imas tenebras.* Boni verò servi in Domini sui voluptatem intrabunt. Diligenter & hoc observandum est, quòd Dominus Iesus sibi contrarius esset, si ista eius verba Lucæ 17. de eius præceptis intelligenda essent. Nam dixit alio in loco, *Si feceritis quæcumq; ego vobis præcipio, amici mei estis.* Certè nō puto illum inutilem esse, qui Christi amicus est, cùm ipse Deus in eodem loco dixerit, *Non jam dicam vos servos, sed amicos*; quòd si nec servos, quomodo inutiles servos? Esto autem Dominum ibi loquutum fuisse de suis pręceptis: num inde efficietur, bona opera excludi a iustificatione nostra? Minimè, tantùm eo doceremur, ne superbiremus. Interim tamen promissiones Iesu Christi verę sunt, quòd qui fecerint, quæ docuit illos, Dei filios, suos fratres & amicos fore, denique vitam habituros æternam. IOH: Quoniam

niam

niam aliqui hæc non negant, nihilominus conantur nobis persuadere, quòd quidem debeamus bona opera facere, sed ob illorũ observationem nihil sperare. CHR: Hoc est cum ratione insanire, & contra apertas scripturas loqui. Inquit enim Paulus, *Sic currite, ut assequamini. Enimverò omnes, qui certant, omnia perferunt, illi quidem, ut interituram assequantur coram, at nos immortalem.* Vnde verò illud currere seu certare? Certè ex spe coronæ obtinendæ immortalitatis. Et alibi idem Paulus ita scripsit, *Pietas ad omnia utilis est, promissiones habens & præsentis & futuræ vitæ. Certa res est, & summa approbatione digna. Nam ideo & laboramus, & probra patimur, quòd spem habemus in vivente Deo, qui cùm omnium hominum tum maximè fidentium servator est.* Videtur mihi illi, qui ita docent, velle nos credere, Deum haud daturum esse justis vitam æternam. Conatur hoc Satanas dudum hominibus persuadere, ut ita omnem exstirpet pietatem, quod facillimè efficere poterit apud eos, qui istam sententiam tuentur. Nam nisi sperare licuerit, quomodo credere poterimus, cùm spes sit fidei materia? Quomodo verò piè vixerimus, nisi crediderimus? Sublatis enim causis, tollitur & effectum. maximeq; nobis cavendum est, ut ab his ineptis disputationibus, quæ versantur circa mor-

bos quæstionum, neq; acquiescunt, doctrinæ pietatis Iesu Christi, ut Paulus monet, 1 Tim: 6. 3. Quid ajunt? nihil esse sperandum pro bonis operibus? interroga illos doctores, cur convicia & persequutiones sustinerent? Equidem cuperem omnes sperare pro bonis operibus vitā æternam, tunc id quod speraretur, operarentur. interrogandi essent, num hoc, quod scriptum est 2 Ioh: 1. 8. credendum sit? *Date operam, ne perdamus*, inquit, *quod elaboravimus, sed mercedem plenam accipiamus.* Si credendum esse dixerint, certè & sperandum, cùm fides absque spe esse non
76. possit. Illud obiter observa: ista bona opera non sunt nostra (legis autē nostra sunt) sed Dei, qui ea præparavit, ut in illis versaremur. nos ista facimus ut Dei servi; nullus autem servus suum, sed Domini opus facit. IOH: Sæpiùs tamen ea nobis attribuuntur in Evangelio, ac si nostra essent. CHR: Ita sanè est: id fit ratione officii nostri, non eorum naturâ, quæ ex Deo est. ut in hujus seculi servis videmus, quamvis dominorum suorum opera agant, plerumque tamen ea eorum esse dicuntur. IOH: Satisfactum est mihi. Sed restatné aliquid, quod ad justificationis negotium pertinet? CHR: Imò totum adhuc, cujus gratiâ ista omnia fiant, restat, videlicet fidei finis, quæ est vita æterna. IOH: Illud antea sciebam, quia finis iste

iste nos ad diligentiùs justificationem inquirendam movet. Ego verò me tibi plurimum debere fateor, quòd hęc ita candidè mihi patefecisti, quæ scribis. Deo imprimis gratias ago, qui oculos mentis meæ aperuit, ut tandem saperem salutis nostræ procurationem, in cujus cognitione hactenus miserè cæcutivimus. Nullas enim justificationis partes rectè considerabamus, ut pote aliorum doctorum opinionibus imbuti, nescientes quid Dei misericordia sit, ad quos pertineat; fidem ineptè definimus, legis opera cum bonis operibus confundentes, quare nobis sit promissa vita æterna, & speranda, dubitamus: Iustificationem, quę sit per sanguinem Iesu Christi, secundùm literam intelligimus, cùm spiritualiter intelligi debeat, pietatem modò commendamus, modò extenuamus, interdum penitus excludimus. Itaque vehementer mihi gaudeo, cùm videam me dubitatione, opinionibus & metu liberatum. CHR: Et ego gratulor istam mentem, Deumque oro, ut, quæ audivisti, fructum in te ferant, eaq; aliis persuadere possis. Ita enim & illos & teipsum salvabis. Verùm hæc quidem hactenus, Cætera si quæ sunt, quotiescunque voles, & hoc loco & aliis parata tibi erunt.

NOTÆ
FAUSTI SOCINI SENENSIS in Dialogum præcedentem.

1. DIVINÆQUE naturæ participatio.) *Si hoc ad immortalitatem beatitatemq; referatur, rectè dictum censeo. Sin autem ad vitæ sanctimoniam, non videtur hæc significatio vocabulo Iustificationis, quod quidem ad usum scripturæ attinet, subesse, cujus scripturæ proprium est vocabulum istud.*

2. Adeò ut nostri causâ. *Hic potiùs dicendum erat, Adeò, ut nobis omnia peccata nostra condonare voluerit, & vitam æternam largiri: atque hujus rei, cùm testandæ, tum ad exitum perducendæ causâ, unigenitum Filium suum Iesum Christum in mortem tradiderit, unde ab æterna morte, quâ digni eramus, liberati sumus, & unà cum eodem ejus Filio in cælestibus collocati.* Nam alioqui, *ut scriptū hoc loco legitur, mortis Christi, & per eam a morte liberationis nostræ, intempestivè fit mentio.*

3. Sed etiam ab omnibus peccatis.) *Hoc quāvis rectè intellectum verum sit, atque adeò sacris testimoniis confirmetur, tamen ad justificationem ipsam, de qua hîc agitur, per se non pertinet, sed per accidens, ut loquuntur, quatenus scilicet nemo a Deo per Christum justificatur, nisi jam in nullo peccato hæreat ac maneat.*

Com-

Commentum enim illud.) *Certissimum est, pœnas, primi parentis peccatò constitutas, ad omnem ejus posteritatem pertinere, nulla habita peccati posteritatis ratione, ob id ipsum tantùm, quòd ipsius Adami sint posteri, ab ipsoq; prognati. Hoc enim & res ipsa, & ratio manifesta, & denique sanctorum hominum auctoritas apertè comprobat; præsertim verò Pauli cap: 5. ad Romanos, ubi dicit mortem regnâsse etiam in eis, qui non peccaverunt in similitudine peccati Adami, qui fuit forma seu figura futuri. Quemadmodum enim, quicunque ex Adamo carnaliter nascuntur, morti sunt obnoxii, licèt non peccaverint, ut Adamus peccavit; cui propter ipsius peccatum, mortis pœna constituta est: Sic, quicumque ex Christo spiritualiter nascuntur, vitam adipiscuntur; licèt non ita obedierint, ut ipse Christus obedivit, cujus obedientiæ præmium, vita est cōstituta. Si quis hoc non intelligit, necesse est eum in magna totius hujus de peccato originis (quod vocāt) tractationis ignoratione versari; nec, quid Paulus eo 5. cap: ad Rom: sibi velit, prorsus percipere.* 4.

Ioh: 9. 34.) *Quid hic locus ad rem faciat, non video. Quòd enim quispiam in peccatis totus sit natus, nihil prohibet, quominus ex parentum peccato culpam contraxerit. Imò sunt, qui in peccato nasci, nihil aliud interpretentur, quàm ex parentum peccato culpam contrahere; quamquam non dubium est, quin Iudæi illi, nequaquam hoc sensu verba illa protulerint,* In peccatis natus es totus. *Sed nec attendendum est, quid ipsi dixerint; nec si vera dixissent.* 5.

vissent, idq; alioqui ad rem pertineret, ad omnes est trahendum, quod de uno tantùm est dictum. Cæterùm, in initio illius historiæ, ejusdemq; capitis, Christi verba habentur, quæ opinionem illam cõfirment, contra quam locus iste v: 34. allatus est. Nam cùm discipuli interrogent, Num aut cæcus ille, aut parentes ejus peccassent, ut is cæcus nasceretur; Christus autem respondeat, nec illum, nec parentes ejus peccâsse, sed ad Dei opera in illo patefacienda id factum esse, tacitè videtur Apostolorum opinionem comprobare, fieri scilicet alioqui potuisse, ut propter peccata parentum cæcus nasceretur.

6. Et propterea, ut eam fide cõsequeremur.) *Esset hoc aliquanto clariùs aperiendum, si fructum aliquem hinc lector percipere debet.*

7. Sed incitat etiam, ut credamus, si obedi-verimus Evangelio.) *Atqui hoc ipsum, non confidentia est revera seu fiducia, sed persuasio. Itaque ad hunc modum dicendum erat: Sed incitat nos, ut obediamus Evangelio, firma cum spe obtinendi peccatorum veniam, & vitam æternam. Quanquam ne sic quidem rectè diceretur. Neque enim fides incitat, si formatam fidem intelligamus, ut eam, quâ justificamur; sed illud ipsum, ad quod hic incitari dicimur, quemadmodum paulò ante rectissimè explicatum est, ubi dictum fuit, Credere in nomen Christi, esse, eum accipere, ejus dictis fidem habere, ei confidere, denique ei obtemperare.*

8. Quia præsens salutis.) *Oportuisset hæc per præteriti temporis verba enunciare,* contempse-

runt,

runt, contradixerunt. *Cùm enim ab initio contemnunt & contradicunt, possent non contemnere, nec contradicere; & sic nondum eò devenerunt, ut non possint credere, quò postmodum justo Dei judicio, eò quòd contempserint & contradixerint, devenire coguntur.*

Quod est peccatum in spiritum sanctum.) *Præstat hæc verba non addere. Nimis enim adhuc controversum est, quid sit peccatum in spiritum sanctum.* 9.

Ne hoc usu veniret.) *Si pronomen* Hoc, *ad præcedens verbum* contemnunt, &c. *tantummodò refertur, est quidem locus, qui citatur, opportunè ac meritò allatus. Sed consentaneum est, ut non ad illud tantùm membrum superioris orationis referatur, sed ad totam orationem, potißimùm verò ad ultimam ejus partem. Atqui in citato loco, nec de contradicendo agnitæ veritati, nec de subeunda ista divina pœna, ut jam credere quis nequeat, quidquam legitur, quæ tamen in superiore oratione continentur, & pars potißima sunt totius sententiæ eâ comprehensæ.* 10.

Aufertur verò.) *Hîc potiùs ita dicendum videbatur: Offertur autem fidei donum per prædicationem Evangelii, quæ oblatum hoc donum aspernantibus, id est, credere nolentibus, aufertur, & aliis datur, ut legimus.* 11.

Verùm ad quæstionem de fide.) *Ad quæstionem, utrùm fides nostri arbitrii sit, nec ne, omninò pertinet cognoscere, num fides sit Dei donum, &* 12.

quomodo; tametsi non simpliciter, ex eo, quòd fides Dei donum sit, sequitur, illam nulla ratione esse nostri arbitrii, tum ob rationem superiùs allatam, quòd libertas accipiendi aut respuendi aliquid, non tollit nec impedit, quominus illud sit donū, (quæ ratio tamen indicata potiùs quàm expressa fuit) tum etiam ex eo, quòd subjungitur, quamlibet rem bonam, Dei donum meritò dici posse.

13. Tamen & auditus.) *Quoniam adversarii objicere possunt, nullam rem bonam esse, quæ nostri arbitrii sit, propterea hæc pars ad hunc modum explicanda videbatur, ut exempli causa de auditu,* Tamen mei arbitrii est, &c. *Sed præterea animadvertendum est, hoc exemplum non videri appositum, præsertim si nomen Auditus, pro audiendi facultate, non autem pro ipsa auditione accipiatur. Sive enim quis audire velit, sive ut ne audiat, aures obturet, audiendi facultate, & sic isto Dei dono nihilominus semper perfectè erit præditus. Quòd si pro ipsa auditione, nomen* auditus, *accipiatur, seu pro ipso actu audiēdi, (id quod præsenti quæstioni multò est accommodatius, siquidem hic fides, non facultatem, sed ipsum actum credendi significat) est tamen nihilominus hoc exemplum parum accommodatum, cùm, nisi ipsi impedimentum aliquod ponamus, plurima, ne cogitantes quidem, audiamus; imò sæpiùs nolentes: nemo autem Evangelio credat, nisi & cogitans & planè volens.*

14. Quod Deus omnibus exhibuit.) *Horum verborum sententia mihi non probatur. Christi enim*

nim resurrectio, non ad fidei donum exhibendum, sed ad fidem faciendam pertinet, sive ad fidei donũ, quod per Evangelii prædicationem exhibetur, confirmandum. Nec locus ille Act: 17. 31. qui hîc citatur, quamvis ab aliis quoque ad sententiam istam probandam allatus, & a quibusdam, ni fallor, ex Græco in eundem sensum interpretatus, ad rem facere videtur. cùm ejus sententia sit, Deum Christum ex mortuis suscitando, fidem omnibus fecisse, ejus, quod proximè dictum fuerat, nempe ab ipso Deo, eundem Christum judicem, qui orbem terrarum, quodam die certo, justè sit judicaturus, constitutum fuisse; vel, ut aliis placet, Deum, ex mortuis Christum excitando, se omnibus fidelem præstitisse. Nam idem Paulus, qui hîc loquitur, alibi, id est supra, cap: 13. 32, 33. ait, Deum, resuscitando Iesum, præstitisse promissum, quod patribus fecerat. Nec sanè verisimile est, Paulum, cum Ethnicis hominibus præsertim loquentem, & sacrarum rerum ac loquutionum ignaris, simplici fidei nomine, fiduciam in ipso Deo, sive in Deo per Christum collocandam, intelligere voluisse.

Imò & audiri.) *Sunt hi omnino figurati loquendi modi, qui potiùs essent explicandi, quàm ita simpliciter inculcandi.* 15.

Nisi credat promissis divinis.) *Quamvis hoc rectè intellectum verum sit, tamen & propter ea, quæ sequuntur, & ad totius rei explicationem, hæc annotare hîc libuit. Fides, quâ justificamur, non est credere promissionibus divinis; sed est, ipsi Deo* 16.

 confi-

confidere: quod ut fiat, propterea sunt a Deo proposita promissa, quibus creditis, necessariò ipsi Deo confiditur. Et idcirco alicubi videtur, fidei isti, quòd Dei promissa sunt vera, tribui, quòd per eam justificemur, cùm tamen revera non ista fide, sed fide in ipsum Deum, id est, fiduciâ in ipso Deo collocandâ, justificemur; quæ fides, obedientiam præceptorum Dei, non quidem ut effectum suum, sed ut suam substantiam & formam continet atque complectitur. Meminisse enim debemus, ejus, quod supra rectè cõclusum est: Fidem, hanc scilicet, quâ justificamur, Dei obedientiam esse. Adde, quòd credere promissionibus divinis, non quidem necessariò, & per se, sed per accidens, gignit fiduciam in ipsum Deum, & ita ejus præceptorum obedientiam. Per accidens, inquam, quatenus divinæ istæ promissiones id continent, quod non desiderare nemo potest, hoc est, æternam vitam & felicitatem; ac præterea promissiones istæ, expressam conditionem habent, Si quis obedierit, &c. *Quodsi Deus aliquid promisisset, quod possemus non desiderare, vel nullam conditionem addidisset, certè posset quis promissum istud verissimum esse credere, & sibi persuadere; & tamen vel rem promissam spernere, & ita Deo non confidere; vel, re promissa licèt, desiderio ac spe accepta, nullam obedientiam Deo præstare. Ex quo patet, per accidens, ut diximus, id est, non ex eo ipso, quòd sint divina promissa, & a nobis credantur esse vera, fieri, ut ex divinis promissis, videlicet per Christum factis, si ea vera esse credimus, fiducia in ipsum Deum,*

ejusq́;

ejusq́; præceptorum obedientia oriatur. Vt igitur ad propositum revertamur, cum hîc statim subjicitur, neminem justificari, ob assensionem sive persuasionem, si id ita intelligeretur, ut ex ipsa assensione sive persuasione, nemo justificaretur, rectè id dictum esset. Verùm sequentia verba, Aliàs omnis Papistarum, &c. declarant, id hoc loco intelligi, quasi possit esse assensio ista & persuasio, sine justificatione. id quod falsum est. cùm assensio & persuasio, veritatis promissorum divinorum, qualia, & quomodo sunt nobis per Christum facta, omnino fiduciam in ipsum Deum, illamq́; obedientiam gignant, quâ justificamur. Quod igitur hîc affirmatur, Papistarum fidem assentiri verbo Dei, minùs verè, aut certè minùs propriè dictum est. Siquidem isti levem tantùm quandam opinionem habent veritatis verbi divini, non autem revera ei assentiuntur, quippe, quod etiam ex parte non intelligant. Rei autem non intellectæ, quomodo quis quæso, verè & propriè assentiri potest? Nam quod additur, eos sibi mortem & passionem Christi applicare, non est hæc illa assensio seu persuasio, de qua hoc loco quærendum est. Quærendum est enim de assensione ac persuasione, veritatis divinorum promissorum, qualia, & quomodo ea nobis fecit Christus, non autem de qualibet assensione ac persuasione rerum, ad Christum & Deum nostri ratione pertinentium. 17.

Quòd si justificati, ubi eorum justitia, ubi sanctitas?) Hic tacitè continetur ea sententia, quam nos supra ab initio attigimus, & non obs- 18.

curè

curè refutavimus, justificationem videlicet, a justo faciendo dici, & a justitia ac sanctitate, quâ quis sit præditus: cùm tamen certißimum sit, justificationem in sacris literis aliud nihil significare, quàm justum pronunciare, sive, ut justum tractare.

19. Certè opinatus es.) *Hoc verißimum est, si modò rectè intelligatur; id est, si spiritus sancti nomine virtus illa divina intelligatur, quâ divinæ promissiones in cordibus nostris obsignantur. Hac enim id, quod jam audita Evangelii prædicatione, verum esse credidimus, ita se habere sentimus quodammodo, & experimur. At verò si spiritus sancti nomine, quælibet divina virtus, quæ nos ad salutem nostram, ut sic dixerim, afflet, nobisq́; aspiret, intelligatur, haud verum censeri debet, nos credere, ante acceptū spiritum sanctum. Quandoquidem, nisi Deus prior Evangelium suum nobis patefaciat, & ita hac salutari vi sua nos præveniat, nobisq́; aspiret, non generabitur in nobis fides. Sæpißimè autem in sacris literis spiritus sancti nomine, divinam istam vim, quæ Evangelii patefactione continetur, & omnibus, quibus Evangelium patefit, exhibetur, intelligi invenies. Quo factum est, ut vulgò creditum sit, fidem non dari, nisi spiritus ille sanctus præcedat, quem non omnibus, quibus Evangelium patefit, dat Deus; sed ipsis tantùm credentibus, non animadversa ὁμωνυμίᾳ vocis spiritus sancti, seu spiritus Dei.* Ephes: *2.1.) Primi versiculi loco, secundus citandus est.*

20. Quomodo igitur spiritus sanctus.) *Hæc ratiocinatio valde infirma est. Dicent enim adversarii,*

sarii,

sarii, sancto spiritu pelli malum, eoq; effici, ut quis credat, & porrò ejus cor mundetur, & ita malus spiritus ejiciatur. Imò ipsa sacra testimonia afferent, ex quibus probatur, Dei spiritu nos ablui, & sanctificari, ut 1 Cor: 6. 11. Et sanè nihil omnino prohibet, quominus in eo, qui ex malo spiritu impurus est, per supervenientem sanctum spiritum fides gignatur, per quam ejus cor purificetur, malo spiritu videlicet pulso ac fugato, & unà cum eo malitiâ & injustitiâ, quæ illius cor possidebat. Non igitur ratiocinatione ista, sed testimoniis utendum est, quæ postmodum afferuntur, quibus probatur, spiritum sanctum non dari, nisi jam credentibus; & interim distinguendum inter utrumq; spiritum sanctum, de quibus paulò ante meminimus; & fatendum, sine Dei spiritu ne posse quidem in Christum credi, sed hunc spiritum omnibus dari, quibus ipse Christus ritè annunciatur. Divinum verò spiritum, quo in cordibus nostris veritas divinorum promissorum obsignatur, & pignus futuræ nostræ felicitatis & cælestis hæreditatis in sanctis literis nuncupatur, hunc, inquam non concedi, nisi iis, qui jam in Iesum Christum credunt.

An per orationem fidei.) *Aliud est per orationem fidei, aliud per fidem. Atqui propositum est probare, spiritum accipi per fidem, non autem per orationem fidei. quanquam non per orationem, sed per auditionem fidei, in citato loco ad Galatas, scriptum est.* 21.

Vide illustrem locum, Act. 8. 14.) *Oportet* 22.

asscri-

aſſcribere & ſequentia. ipſe enim verſus 14. per ſe nihil continet, quod ad rem faciat. Præterea totus hic locus minimè illuſtris videtur, cùm in eo expreſſum non ſit, fidem anteceſſiſſe ſpiritus ſancti acceptionem. Nihil enim vetat, quominùs quis externè prædicato Evangelio adhæreat, & in Ieſu Chriſti nomen baptiſetur, & tamen interiore, cordisq́; fide careat, quam fidem ſine dubio illi intelligunt, qui eam ſine antecedente ſpiritus ſancti acceptione, dari negant. Adde, quòd locus iſte, ad id probandum citatus omnino videtur, quod proximè affirmatum fuerat, ſpiritum ſanctum dari per fidem. id quod nullo modo ex eo colligi poteſt, etiamſi alioqui inde colligeretur, fidem acceptioni ſpiritus ſancti præceſſiſſe. Aliud enim eſt, Fidem ſpiritus ſancti acceptioni præcedere, aliud, Spiritum ſanctum per ipſam fidem dari.

23. Ad vos habui.) *Addenda videbantur hæc, aut ſimilia verba: Siquidem intelligendum eſt, ſermonem iſtum, Fidem apud eos inveniſſe; & obſervandum, Nondum tamen eos ſpiritum ſanctũ accepiſſe.*

24. Pœnitentiam omnib⁹ vivere volentibus.) *Hæc verba mendoſa videntur & manca, hocq́; aut ſimili modo ſupplenda, Pœnitentiam agere, & ſanctè vivere volentibus.*

25. Minimè, ſed ille ſpiritus.) *Hoc loco videtur corrigi illud, quod a nobis ſuprà tacitè reprehenſum eſt, ubi ſcilicet abſolutè negari videbatur, ſpiritum ſanctum fidei præcedere. verùm nec germana, nec vera hæc correctio eſt. Non eſt germana. nam de ſpiritu*

spiritu sancto agitur, quem is, qui credit, accipiat: Correctio verò agit de spiritu sancto, qui quomodo adsit, cum ille credit. Itaque dicendum erat, Spiritum quidem sanctum a credente accipi, dum fides in corde credentibus gignitur, sed hunc spiritum omnibus ministrari, quibus verbum Dei annunciatur; quippe, qui necessariò ac perpetuò cum ipso verbo sit conjunctus, ut suprà a nobis expositum est. Non est autem correctio ista vera, quia nec ratione, nec sacra auctoritate ulla probabitur unquam, necesse esse, ut is, qui Evangelii prædicatione fidem in audientibus gignere debet, Dei spiritu sit præditus; nec satis esse, quòd Evangelium rectè annunciet.

Spiritus autem sanctus.) *Non est, ut ante indicavimus, spiritus sanctus, qui necessariò requiritur ad vim & efficaciam, verbo Dei conciliandam, quippiam diversum ab ipso verbo: imò verbum ipsum rectè annunciatum, est virtus divina ad salutem. Evangelium enim Christi, ut ait Paulus, Dei virtus est, ad salutem omni credenti.* 26.

Id, quod revera in nobis est.) *Non videntur hæc verba opportunè dicta. quandoquidem nihil aliud dictum fuerat, quàm nobis a Deo fidem pro justitia imputari, quam fidem in nobis revera esse, quis obsecro dubitabit unquam? Sunt autem verba ista dicta, ad excludendam imputationem justitiæ Christi, de qua tamen in superioribus verbis ne suspicari quidem licet. Præterea certum est, ex Paulo, justitiam a Deo nobis imputari, Rom: 4.6. ubi Davidis testimonio utitur. Ex quo apparet, Paulum ibi, justitiæ* 27.

justitiæ nomine, peccatorum remissionem intelligere, vel potiùs beatitatem; quæ certè in nobis non est, nisi per imputationem, seu ipsius imputationis vi. Quomodo igitur hîc affirmatur, non imputari nobis a Deo, nisi id, quod revera in nobis est?

28. Crederet.) *Vt rectè ad superiora illa verba relatio habeatur, quibus fides nostra explicatur, quæ imputatur nobis ad justitiam, omnino addendum videtur hoc aut simile quippiam, Et propterea scilicet Deo se obedientem præstare, seseque totum ipsi committere, velle constituere.*

29. Res.) *Aut non res, sed promissiones, seu promissa, hîc scribendum videtur: aut sequenti versu, non quibus, sed quas credamus.*

30. Omnia.) *Adderem statim, sibi ab eo præscripta, aut præscribenda, sive imperanda, vel alioquin illi grata futura.* Se facturum, *rectiùs,* Facere.

31. Re ipsa justus est. Non enim.) *Est quidem iste aliquo modo reipsa justus, id est, a Deo pro justo habitus, & justus pronunciatus: sed non tamen omnino, nec æquè ac si reipsa jam se obedientẽ præstitisset. Multa enim, ut in proverbio est, inter calicem, supremaq; labra cadere possunt, veluti (ut in hac proverbii similitudine persistamus) si quis ægrotus a morbo liberetur, pharmacum sibi a medico exhibendum quantumvis ingrati saporis & odoris, sumere prorsus constituat, fieri tamen potest, ut cum deinde poculum, ut pharmacum exhauriat, ejus labiis admovebitur, & ipse gustare cœperit, tetro odore ac sapore deterritus, exhaurire planè renuat. Sic nobis facilè*

facilè evenire potest, ut antequàm experiamur, quàm sit carni nostræ durum atque adeò horribile, Christi præceptis obtemperare, & crucem, ut jussi sumus, quotidie ferre, prorsus Deo obedire, ex Christi præscriptione constituamus; sed ubi ad rem ipsam ventum sit, ejus summa acerbitate ac difficultate deterreamur. Quocirca Deus & antè, & multò magis post Christum, tum demum revera ac plenè justum aliquem pronunciat, cùm se jam obedientem ipsius præceptis præstiterit; id quod in ipso Abrahamo patuit, qui non omnino justus est a Deo pronunciatus, nisi cum, præter alia, suæ in Deum fiduciæ ejusq; præceptorum obedientiæ specimina, tandem ipso ita jubente, unigenitum Filium suum ei immolare non recusavit. Nam & Deus ipse ait, tum demum se cognovisse, quòd Abrahamus ipsum timeret, & Iacobus Apostolus affirmat, tum impletam fuisse scripturam, dicentem, Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam. Itaque concludendum est, Deum quidem præcipuè animum & cor hominis spectare, sed tamen de ipso animo & corde nihil firmiter omnino posse statui, donec ad rem ipsam ventum non fuerit.

Nullique se subducit occasioni.) Certè, si jam reipsa iste nulli se subduxit occasioni, de eo meritò dici potest, eum coram Deo planè justum esse; verùm verba præcedentia & sermo institutus postulant, ut hîc non quidem subducit, sed subducere statuit, scribatur. 32.

Etiamsi reipsa.) Imò Abrahamus, quantum 33.

in ipso fuit, mandatum illud perfecit, jam enim cultrum acceperat in manum, ut Isaacum jugularet, sed divinitus prohibitus est: propterea Deus per angelum illi dicit, Quia non pepercisti filio tuo unico proptet me. *Et rursus.* Quia hoc fecisti, nec pepercisti filio tuo unico. *Perfecta enim & confirmata hominis voluntas, quæ videlicet ad ipsum actum pervenit, adeò, ut nulla prorsus ex parte per ipsum hominem stet, quominus externum factum sequatur, perinde omnino habetur apud Deum, ac si ipsum externum factum omnino consequutum fuisset, seu mavis, pro ipso facto omnino habetur. Secus est in voluntate hominis nec perfecta nec consummata, & ubi ad ipsum actum perventum non est: quamvis enim ea in rebus bonis, Deo sine dubio placeat, in malis displiceat, suumq; vel præmium vel pœnam apud ipsum habeat, non tamen pro ipso facto ab eo habetur.*

34. Vt latro.) *Videtur hic tacitè affirmari, latronem illum nullam occasionem habuisse fidem ostendendi: quod tamen contrà habet, ita ut etiam suam fidem egregiè ostendisse, meritò dici possit, ut unicuique vel leviter ejus verba, quæ ad alterum latronem & ad Christum fecit, perpendenti, apertè constabit.*

35. Ac si omni.) *Hoc, ut jam monuimus, minùs verè dictum est. Nam nec sanè miles, qui nullâ oblatâ pugnandi occasione non pugnavit, quamvis se minimè subduxerit, præmium, quod strenuè reipsa pugnantibus constitutum fuerit, omnino accipiet; li-*

cet,

cèt, ut hic paulò ante dicitur, militiæ præmio non fraudabitur. Aliud est enim militiæ, aliud pugnæ præmium, & jam ego sum fassus, bonam hominis voluntatem, quamvis non perfectam nec consummatam, suum apud Deum præmium habere, licèt non illi par, quod perfecta ac consummata volũtas habet.

Salvum fore.) *Rectiùs.* sine mendacio dicere posse, se Deum nôsse, aut, se Dei charitate esse præditũ, 1 Ioh: 2. 4, 5. & consequenter hunc minimè salvum fore. 36.

Cùm mihi videatur ibi gratiæ locus.) *Hæc quæstio obscurè admodum atque indistinctè & proponitur & dissolvitur. Distinguere enim primùm clarè oportet inter peccata, quæ resipiscentiam consequuntur, & inter peccata simpliciter. Deinde, in his peccatis quæ resipiscentiam consequuntur, adhibenda rursus est clara distinctio, siquidem simpliciter & absolutè loquendo, verissimum est non esse locum gratiæ, ubi nullum est peccatum. Operanti enim, inquit Paulus, id est, legem Dei exactè servanti, merces non tribuitur ex gratia sed ex debito. Necesse est igitur, ut quis alioquin peccaverit, si gratiam, de qua videlicet in tota hac quæstione ac materia agitur, consequuturus est: quòd si distinctio adhibeatur, & nominatim de peccatis agatur consequentibus resipiscentiam, haud verum est, non posse esse locum gratiæ, ubi non peccatur. Nec tamen idcirco concludendum est simpliciter & absolutè, peccata post resipiscentiam unà cum gratiâ consistere non posse, sed de iis peccatis tantùm id affir-* 37.

mandum, quæ ex deliberata malitia fiant, vel quæ hominem irreritum tenent hactenus, ut habitum, sive unius sive plurium peccatorum, habere meritò dici possit, aut tam frequentia sint, ut is non secundùm spiritum, sed secundùm carnem vivere, jurè affirmari queat; & ab hujusmodi peccatis ea separanda & distinguenda, quæ vel ex ignorantia & incogitantia committuntur, vel etiam prudenter & scienter, nonnunquam etiam ex humana fragilitate, sed ita ut lapsus esse, non autem cecidisse homo dicendus sit, quippe, qui statim sese erexerit, & recto pede per præceptorum divinorum viam ire perrexerit.

38. Sufficit nos.) *Hìc rectè attingitur distinctio, de qua modo dicebam; sed proximè non rectè dictum est simpliciter,* Non est opus peccatis. *Addendum enim fuerat,* præsentibus, *aut tale quippiam, idemq́ in antecedentibus verbis explicandum, præsertim si nihil quæstioni a colloquutore propositæ, addatur. Nam illam ita simpliciter & indistinctè proponi posse fateor, dummodo postea in solutione distinctiones, de quibus diximus, adhibeantur.*

39. Per Christi sanguinem.) *& paulò post,* Per mortem Christi.) *Tametsi hæc verba ex Paulo hic adhibita videntur, alia tamen est ratio loci Paulini, & alia hujus. Patet enim, quo sensu apud Paulum dicta fuerint, si quis diligenter animadvertat, nempe simpliciter Christi sanguinem seu mortem intervenisse in nobis justificandis, sine ulla necessitate intelli-*

telligendi inde ullum meritum profectum fuisse, & apparet Apostolum ideo istud dixisse, ut inde colligeret, non posse dubitari, quin Deus per Christum nos sit servaturus. Nam si, cùm essemus ejus inimici, ut nos sibi reconciliaret, Christum Filium suum mori voluit, multò magis jam reconciliatos per eundem redivivum, quemq; ad hoc efficiendum mori nullo pacto oportet, omnino servabit. Hic verò, nec quo sensu dicantur & adhibeantur verba ista, constare potest, eaq; ita accipi possunt, ut Christi mortem gratiam istam nobis promeruisse intelligatur, nec cui sint adhibita, perspicere quisquam valet. Quare vel eorum loco, per Iesum Christum, simpliciter est dicendum, vel ipsa ita explicanda, ut sensus & scopus eorum legenti appareat.

Quid illud est.) *Hæc interrogatio non corrigit aut tollit vitia, quæ in antecedentibus verbis inesse diximus. Semper enim verum erit, non suo loco & tempore supra dictum fuisse, per sanguinem seu mortem Christi, nos gratiam illam Dei adeptos fuisse. Potest autem hæc interrogatio asscribi, etiamsi supra hujus rei nulla fieret mentio, præsertim si ad hunc modum dicatur,* Quid illud est, quod Paulus scripsit, morte, &c. *Quod si tamen placet aliquid antecessisse, unde colloqutor ita interrogandi apertam habuerit occasionem, satis est proximè antecedentia illa verba, ex Paulo desumpta, retinere,* Qui propter peccata nostra, &c. *Quanquam in interrogatione addendum esset, cur Paulus, qui antea mortis Christi effectum, ab effectu resurre-* 40.

 surre-

ſurrectionis diſtinxerat, inquiens, Chriſtum traditum fuiſſe propter peccata noſtra, & reſurrexiſſe propter juſtificationem noſtram, poſtea dixerit, ipſa morte ſeu ſanguine Chriſti nos juſtificatos eſſe.

41. Id quod Paulus dixit.) *Apparet manifeſtè, juſtificari, ita intelligi, ut ſignificet juſtum, id eſt, probum & Deo obedientem fieri, nulla habita ratione remiſſionis peccatorum & aſſcriptæ juſtitiæ, id eſt, quòd quis a peccatorum ſuorum reatu liberetur, & juſtus pronuncietur, ſeu pro juſto habeatur; cùm tamen, ut ſupra dictum eſt, verbo juſtificandi, in ſacris literis hæc ſignificentur, non autem illud.*

42. Itaque qui Chriſtum propterea.) *Veriſſimum quidem eſt, Chriſtum inter alias cauſas, propter id mortuum eſſe, ut nos peccatis moreremur, ſed non propterea, propriè loquendo, hoc dicitur a nobis credi, nec uſquam, ni fallor, ſacræ literæ, quamvis id non uno in loco apertè commemorent, ut id credamus, jubent: ſed, ſi propriè loqui velimus, id potiùs agnoſcimus, & ex iis quæ de Chriſto credimus, colligimus. Credimus enim de Chriſto, quòd nos, peccatis relictis, ſibi ſummā vitæ innocentiā, æternæ vitæ ſpe propoſita, præſcribenti, obedire juſſerit ſeq; imitari, quem innocentiſſimum, carnisq; prorſus peccati labe carentem fuiſſe, nobis perſuademus. Atque inſuper credimus ac perſuaſi ſumus, ipſum, dum quæ jubet ac promittit, ut nos faciamus & ſperemus, omni conatu quærit, per ſummam invidiam morti traditum fuiſſe, quam ipſe volens ſubierit, ſciens ſe a Deo Patre tertio poſt die in vitam revocandum, & omni in ca-*

in cœlo & in terra potestate donandum, quâ sibi obedientes perpetuò fovere, & beata tandem immortalitate donare posset; quæ & facta fuisse credimus. Ex his igitur, de quorum veritate nihil dubitamus, agnoscimus & videmus, Christum mortuum fuisse, ut nos peccatis moreremur, &c. Itaque, ut dictum est, hoc, propriè loquendo, non quidem credere, sed ex iis, quæ credimus, apertè colligere dicendi sumus. Multò autem minùs dici potest, hoc esse fidem ponere in Christi sanguine, ut hic in margine annotatum video. Neque enim cohærent ista duo necessariò, nedum idem sint. Quid enim prohibet, quominus credam, Christum mortuum fuisse, ut ego peccato morerer, nec interim tamen in ejus sanguine fidem ponam; vel contrà, in ejus sanguine fidem ponam, nec tamen eum mortuum fuisse credam, ut ego peccato morerer? Adde, quòd nusquam revera in scriptura legitur, nos aut debere aut posse fidem in Christi sanguine ponere, tametsi Sebast: Castellionis interpretatio id habeat, cap: 3. Rom: v: 25. ubi addidit de suo, verbum Collocandã; haud intelligens verba illa, in ipsius sanguine, non esse conjungenda cum voce fidem, quam statim sequuntur, sed per se stare, & idem significare, quod, Interveniente ipsius sanguine, ut Erasmi interpretatio habet.

Quapropter, ejusmodi dicuntur.) Non dubium est, quin isti, imò isti demum, nec videlicet alii, dicantur sanguine Christi lòti, &c. sed non tamen præcipuè propter hoc ipsum, quòd desierint a malo, & bonum faciant; sed propter id, quòd a rea- 43.

tu & pœna suorum peccatorum sunt liberati. quod beneficium iis tantùm conceditur, qui ejusmodi fuerint.

44. Quomodo enim ille dixerit.) ὁμωνυμία *sive æquivocatio est in verbis* mundari a peccatis. *Mundatus a peccatis is dicitur, cui peccata sunt remissa (& hoc sensu utitur potißimùm scriptura hac loquutione) non tantùm is, qui id est adeptus, ut jam in peccatis, ut antea, non maneat; nec, si ipsius rei naturam spectes, quippiam prohibet, quominus cuipiam sint remissa peccata, & tamen nihilominus peccare pergat, & sic idem ipse mundatus sit a peccatis suis, & non mundatus. Quodsi nemo tamen mundatus a peccatis est, qui peccare non desistat, id non ex vi ipsius loquutionis,* mundari a peccatis, *neq; ex ipsa rei natura proficiscitur, sed ex eo, quòd Deus nemini peccata condonare statuit, qui peccare pergat.*

45. Si in luce versamur.) *Hoc testimonium, non id probat ad quod probandum fuit allatum, scilicet contraria ista duo esse, & planè inter se pugnantia, Mundatum esse a peccatis, &, Peccare nondum desiisse, ut exemplum seu similitudo allata ostendit, ejus qui crudelißima febri torqueatur, & tamen interim glorietur, se medici operâ a febri liberatum esse. Neque enim Apostoli mens eo in loco est, docere, vel idem esse, In luce versari, (quod sine dubio sanctè vivere significat) &, Sanguine Iesu Christi expurgata esse omnia sua peccata; vel certum indicium, quòd quis in luce versetur, esse, si omnia ejus pecca-*

peccata fuerint expurgata, quod nimirum Christi sanguine fiat. Non est inquam hæc mens Apostoli: sed hæc, Docere, quid faciendum nobis sit si expiationis omnium peccatorum nostrorum participes esse velimus, quam attulit, seu testatur Christi sanguis: vel, si malumus, quid utilitatis ex eo habeamus, quòd in luce versemur, nempe participes nos fieri expiationis omnium peccatorum nostrorum a Christo allatæ, & ipsius sanguine partæ & contestatæ; sicut etiã ex eadẽ re id nos habere ibidẽ ait, quòd cùm Deo societatem habeamus. Itaq; hic unus ex illis est locis, unde probatur, Mundari, seu expurgari a peccatis, idem esse, quod Sua peccata expiari, id est, Ea sibi a Deo remitti & condonari.

Aliqua in nobis.) *Addendum videtur,* vera & solida. Iustificari.) *Hîc rursus confundun-* 46.
tur, Iustificari, & Iustum esse; quæ nisi distinguantur, necesse est in tota hac disputatione, & divinorum testimoniorum interpretatione, non leviter hallucinari.

Eadem esse cum legis operibus.) *Atqui* 47.
Paulus cap: 4. ad Rom: affirmat, hominem justificari a Deo sine operibus, non addita voce legis, *idq; exemplo Abrahami, & testimonio Davidis comprobat. Quorum alter non legitur justificatus fuisse apud Deum operibus, sed fide: Alter verò eos beatos esse testatur, quorum remissæ fuerint iniquitates, & tecta peccata, & quibus Dominus peccata non imputaverit. Addit rationem: Quia in justificatione Abrahami, fides ad justitiam imputata dicitur. Unde li-*

de liquet, gratiam & beneficentiam divinam, in eo justificando, id est, pro justo habendo ac præmio afficiendo intervenisse. Gratiæ autem locus non est, ubi ex operibus justificatio est. Operanti enim, inquit Paulus, merces debetur, non secundùm gratiam, sed secundùm debitum. Et alibi, quippiam esse ex gratia, planè opponit ei, quod est, Esse ex operibus. Ex quibus omnibus manifestum fit, Paulum negare, non modò ex operibus legis, sed simpliciter, Ex operibus nos justificari. Itaq; alia ratione omnino est hic nodus solvendus, & dicendum, Paulum, operum nomine, non quælibet opera intelligere, nec quolibet modo accepta, sed quæ sua vi hominem justum coram Deo reddere possint, cum negat, nos ex operibus justificari, qualis esset absoluta & perpetua, per totum vitæ curriculum, legis divinæ observatio. Hanc Apostoli mentem esse, & operum simplici nomine, eum perfectam divinorum præceptorum conservationẽ intelligere, declarat manifestè, quod ait, Operanti dari mercedem, non ex gratia, sed ex debito. *Et rursum:* Non operanti, sed credenti in eum, qui justificat impium, imputari fidem ipsius ad justitiam. *Vbi apertè cõstat, illum Operandi, & consequenter, Operum, simplici verbo, absolutam ac perpetuam divinæ legis conservationem, in tota hac disputatione, significare voluisse. Vnde, nodi solutio patet. Nam, etsi verißimum est, non idcirco nos justificari, quasi Deo perfectè ac perpetuò obediverimus; non tamen sequitur, ad nos justificandos, nullam præceptorum*

Dei

Dei obedientiam requiri. Ea enim obedientia omnino requiritur, quæ fide in Deum continetur, quâ nos justificari idem Paulus affirmat: quandoquidem fides ista aliud nihil est, quàm Deo confidere, id est, sub spe felicitatis nostræ, illi obedire. quod sanè fit, ac fieri dicitur, cum mores, actionesq; & vitam nostram, ad normam ab ipso nobis præscriptam, componimus & conformamus, licèt vel antehac pessimè vixerimus, vel posthac ex imbecillitate aliquando labamur, & a rectissima ista via leviter ac paulisper deflectamus.

Propterea sic aliquis eorum.) *Potuit iste, quisquis fuerit, ob aliam causam ista scribere, quàm quòd existimet, legis opera, simpliciter loquendo, omnium præstantißima esse. Cum enim de justificatione nostra agitur, id est, de ratione, quâ a Deo justi pronunciemur seu pro justis habeamur, & quæritur, num ex operibus id nobis contingat, nulla ad id aptiora esse videntur, quàm ea quæ ipse Deus nobis præscripsit. Ejusmodi autē sine dubio sūt opera legis, quæ etiam post Christū quod ad moralia attinet, firma manēt, adeò ut Paulus non dubitaverit affirmare, per fidem, videlicet in Christum, legem non modò non abrogari, sed confirmari. Et Christus ipse dixit, se non venisse ad abrogandam legem, sed ad implendam, id est, perficiendam. Hæc igitur legis opera considerata, ut ab ipso Deo sunt nobis præscripta, & idcirco cum iis comparata, quæ minimè a Deo præscripta fuerunt, sine dubio illis omnibus, quod ad nos justificandos attinet, longißimè sunt anteponenda.* 48.

da. Itaq; crediderim, verba istius scriptoris ita accipienda esse, ac si dixisset, Iustificatio nostra est ex mera Dei gratia, sine omnibus operibus, non solùm quæ nos ipsi, vel nostra sponte facimus, atque Deo grata esse nobis persuademus, vel humana auctoritate atque consilio nobis sunt præscripta, sed etiam quæ Deus ipse nobis præcepit, atque præscripsit.

49. Cùm tamen omnium operum.) *Hoc non solum hyperbolicè, sed planè minùs verè mihi dictum videtur. Quid enim? An inutiliora sunt legis opera ad nos justificandos, quàm opera, quæ, exempli causâ, in Papatu præter divinum jussum præscribuntur? Iam rationes, quæ subjiciuntur, meo judicio, minùs veræ aut firmæ sunt. Nam quod affirmatur legis opera suâ naturâ non esse bona, pugnat manifestè cum infinitis propè sacrarum literarum locis, in quibus legis præcepta mirificè commendantur & extolluntur etiam post promulgatum Evangelium: pro quibus omnibus satis sit in præsentia locus ille apud Paulum,* Itaq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonũ. Quod ergo bonum est, &c. *Deinde, etiamsi verißimũ esset, legis opera non esse suâ naturâ bona; tamen cum de justificatione nostra agitur, istud nihil momenti habet, nisi Iustificari, idem esse dicamus, quod justum, id est, probum fieri, id quod non rectè dici supra ostensum est. Quinetiam, quamvis id rectißimè in ipsa, de justificatione nostra, quæstione diceretur, non tamen quicquam momenti habiturum esset, ad justificandi vim legis operibus adimendam, quòd*

quòd non essent suâ naturâ bona; satis enim esset, ea esse justa (distinguitur enim in hoc scripto inter justum & bonum, & justo bonum anteponitur) quod nemo arbitror negare audebit. Verùm, ut jam sæpiùs dictum est, justificari a Deo aliud nihil est, quàm a Deo justum pronunciari, id quod certè fieri necesse est, cum legis, quam dedit, præcepta servantur, qualiacumque tandem fuerint. Affertur alia ratio, ad justificandi vim, legis operibus magis quàm quibuscunque aliis adimendam, quòd in se nullam vitæ promissionem habeant: quasi verò omnia alia opera vitæ promissionem habeant. Præterea, cùm, ut in sequentibus apparebit, non ideò hic affirmetur, inutilissima esse legis opera, ad nos justificandos, quia ipsa lex, sive ipsa opera legis per se, id est, a Dei gratia sejuncta, nullas vires subministrent cuiquam ea perficiendi, seu etiam, quòd nemo illa exactissimè, ut jussus est, præstare queat, sed quia, etiamsi quis perfectissimè ea præstet, tamen nullo pacto justificatio inde consequatur; non video quid huc pertineat, ea non habere ullam promissionem æternæ vitæ: nisi justificandi verbum pleniore sensu accipiatur, ita ut perfectam ab omni peccatorum reatu absolutionem complectatur, & sic a morte, peccati pœnâ, liberationem. id quod sanè apud Paulum sæpe fieri agnosco. Atqui, quod pertinet ad ipsam quæstionem de justificatione nostra, ab ipso Paulo agitatam, & a nobis eodem scopo & ratione agitandam, planè ex accidente est, quòd justificatio nostra vitam æternam complectatur, cùm nihil aliud revera quæratur, quàm

quàm unde fiat, ut justi a Deo pronunciemur, sive sub novo Testamento, sive etiam sub vetere; sub quo tamen, quicquid multi aliter affirment, nulla certa spes vitæ æternæ facta populo a Deo fuerat.

50. Nam ea ejusmodi fuere.) *Superiùs in operum distinctione, commemorata apertè fuerunt mala opera; hîc verò eorum etiam operum fit tacita mentio, quæ non modò sunt mala, sed mala esse, ab iis qui ea faciunt, agnoscuntur. Ex quo clariùs apparet, quàm immeritò dictum fuerit, legis opera omnium operum inutilissima esse.* Nam & *ipsis malis operibus, quæq́; mala esse ipsi facienti constat, hac ratione postposita fuerunt. Quanquam, cum disputatur, Vtrùm ex operibus justificemur, nullo pacto quæritur de operibus malis, sed de iis quæ bona sunt, vel saltem non mala, & studio pietatis & rectè operandi facta. Quare superior illa distinctio, alia esse opera mala, alia bona, alia legis, non solùm in eo peccat, quòd bona opera a legis operibus distinguit, quasi opera legis bona meritò appellari nequeant; sed etiam in eo, quòd malorum operum meminit ac rationem habet, quæ nullo modo ad præsentem quæstionem pertinent.* Neque enim, *cum quæritur, utrùm nos nostris operib9 justificemur, quamvis inter opera nostra multa mala inveniantur, id tamen quæritur, utrùm mala ista opera ad nos justificandos pertineant, id enim stultè ac perridiculè quæreretur: sed quæritur simpliciter atque in genere, num opera nostra sint ejusmodi, ex quibus ipsis per se justi a Deo pronunciandi simus; & responde-*

tur.

tur, non esse ejusmodi, nempe quia vel multa mala opera inter nostra opera inveniũtur, vel certè quia non omnino, id est, perpetuò atque exactißimè (id quod debebamus) ea facimus, quæ nobis facienda e-rant. Iam non potuit superior illa distinctio afferri, tanquam plena divisio omnium operum, ex quibus deinde ea seligerentur, quæ ad præsentem quæstionem facerent. Neque enim omnia opera, vel bona sunt, vel mala; vel legis opera, si modo licet legis opera a bonis distinguere. Multa enim sunt opera, quæ legis non sunt, & interim nec mala sunt nec bona, quæq; etiam ad præsentem disputationem pertinent. Vnde apparet, distinctionem illam non uno vitio laborare. Ista autem opera ea sunt, quæ suprà attigimus, quæ videlicet a Deo non fuerunt jussa, & cùm per se indifferentia sint, ea tamen tanquam Deum ea ratione culturi, eivé obtemperaturi, homines facienda suscipiunt.

Sed esto aliquem.) *Sententia, quæ ex his verbis apertè colligitur, cum sacris literis, cumq; manifestißima ratione mihi pugnare videtur, præsertim, si tempora etiam illa complectatur, quæ Christum præcesserunt, si quidem tunc etiam justus ex fide vivebat. Non quòd is, qui legem perfectißimè servâsset, victurus & justus futurus non fuisset, sed quòd hoc per carnis infirmitatem fieri non contigerit, Rõ: 8. 3. & hoc illud est, quod Paulus ait, vel potiùs innuit, legem non potuisse vivificare, Gal: 3. 21. & eodem cap: ante dixerat, neminem per legem justificari apud Deum, nempe quia nemo illam perfectis-* 51.

simè

ſimè ſervaret. Hanc Apoſtoli mentem eſſe, declarant apertè verba proximè antecedentia, in quibus ait, ideo maledictioni obnoxios eſſe, quotquot ſunt ex operibus legis, quia ſcriptum ſit, Maledictum eſſe, quisquis non manſerit in omnibus ſcriptis in libro legis, ut faciat ea. Conſtat enim neceſſariò ſubaudiendum eſſe, neminem eſſe qui id faciat; alioquin Paulus & ſacris teſtimoniis, & ſibi ipſi palàm adverſaretur; illis paſsim conteſtantibus, victurum hominem, qui legis præcepta ſervaverit, & juſtum coram Deo futurum, ipſo verò affirmante, legem datam fuiſſe ad vitam, Rom: 7. 10. & legis factores juſtificatum iri, Rom: 2. 13. Ex cujus verbis eadem epiſtolâ cap: 3. ubi negat quemquam juſtificatum iri coram Deo ex operibus legis, liquidò apparet, quo ſenſu id neget, quia videlicet omnes peccaverunt, & deſtituuntur gloria Dei, ac propterea gratìs juſtificandi ſunt. Nam qui legem perfectiſsimè ſervat, is non gratìs, ſed ex debito juſtificatur, ſeu juſtus pronunciatur. Quid autem abſurdius aut iniquius, quàm non pronunciari juſtum eum, qui legem ſibi datam perfectiſsimè ſervaverit? Quamobrem, ſi verum eſſet, (de quo mox agemus) poſt Chriſtum exhibitum eos non juſtificari, qui exactiſsimè totam legem Moſis conſervent, niſi quiddam aliud præter ea præſtent, id non aliunde fieri poſſet, quàm ex eo, quòd poſt illud tempus alia lex fuerit lata, & alia præcepta ſervanda propoſita. Quanquam crediderim ego, etiam poſt Chriſtum exhibitum, eos, quibus lex Moſis lata fuerat, ſi eam perfectiſsimè ſer-

vâſ-

vâssent, justos aliqua ratione apud Deum futuros fuisse, quamvis non ita justos, ut vitæ æternæ participes propter id essent futuri. Nam quod *hîc dicitur ex Paulo, causam rejectionis Iudæorum fuisse, quòd ignorantes Dei justitiam, suâ se justitiâ, quæ legis est, apud Deum justos fieri posse statuerunt; id non ita accipiendum est, quasi Iudæi, quantumvis exactè legem servaverint, rejecti tamen sint, aut pro injustis habiti: sed est intelligendum, eos spretâ Dei justitiâ, quæ scilicet a Deo ipsis per Christi fidem offerebatur, Deum erga se irritâsse, & paratâ justitiâ seipsos privâsse, & omnino interea quæsiisse, ut per legis opera justificarentur, quamvis a peccatis contra ipsam legem, immunes non essent, (id quod justitiam suam statuere velle, vocat Paulus) cùm tamen certissimum sit, neminem ex legis operibus justificari posse, qui contra ipsam legem quicquam unquam commiserit.*

Credere in Iesum Christum.) *Hoc non est simpliciter atque absolutè verum, sicut etiam ipsius Christi verba in loco, qui hîc affertur, ostendere possunt. Quamvis enim interrogâssent eum Iudæi, Quid faciemus ut operemur opera Dei? tamen ipse non respondit, Hæc sunt opera Dei, sed, Hoc est opus Dei, &c. Quod igitur hoc loco affirmatur, verum est quidem, sed habita ratione vitæ æternæ nobis patefactæ, seu viæ omnium excellentissimæ Deo serviendi.* 52.

Paulus manifestum.) *Si discrimen istud ex Pauli sententia verum est, non tamen id ejus verba* 53.

sonant in ipsis locis qui hic afferuntur: inter quos nullus videtur discrimen istud apertiùs statuere, quàm is, qui primo loco allatus est, Rom: 3.21. ex quo tamen nihil aliud certè colligi potest, quàm per Evangelium Deum justificandi rationem quandam proposuisse absq; lege, id est, legis, ut ita dicam, præstatione. Sed non idcirco negatur, quin, si quis legem etiam post publicatum Evangelium perfectè servaret, justus ob eam causam coram Deo foret. De reliquis hoc loco prolatis testimoniis, suprà, vel apertè vel tacitè actum est, & ni fallor, ostensum, ex eis non probari, non justificari coram Deo eos, qui legem Mosis servent, & consequenter, non posse simpliciter dici, inde colligi manifestum discrimen inter legis & Dei justitiam. Quod si non simpliciter, sed de certa quadam Dei justitia loquamur, poterit discrimen istud statui, ut postea explicabimus. Et videtur quidem hujus scripti auctor sua verba non de qualibet Dei justitia accipi voluisse, cùm supra proximè bis cum demonstrativo pronomine eam nominaverit, inquiens, Illa Dei justitia, & hæc statim subjunxerit, legis justitiam posse & Dei justitiam appellari: sed interim, cur illa Dei justitia a legis justitia distincta, ita appelletur, quidvé illa sit, fortasse non rectè exposuit, ut paulò post videbimus.

54. Propterea & Iohannes.) Iohannes ibi non legis justitiam, sed legem ipsam a gratia & veritate diversam facit. Sed ponamus, legis nomine, legis justitiam vel significari vel contineri, non idcirco diversa erit Dei justitia a legis justitia, quia ab ea gratia

gratia & veritas sit diversa. Quid enim impedit, quominus ex gratia, id est benignitate, ac veritate, id est fidelitate, nempe Dei, per Christum præstita, fiat, ut legẽ servemus, & sic legis justitiã habeamus, quæ simul Dei justitia sit, proposita quidẽ antea populo per Mosen, sed sine auxilio isto ad eam obtinendam?

Est autem illa propria hominum justitia.) 55.
Quòd hîc non obscurè Dei justitia hominum justitiæ opponitur, & legis justitia, hominum justitia appellatur, proptetea quòd naturâ quilibet eam cognoscere potest, non admodum repugno, si modo rectè intelligatur. Verùm apparet, hîc justitiam non pro justificatione, ut tota disputatio postulat, sed pro vitæ sanctitate accipi. Significat quidem sæpe justitiæ nomen, apud sacros scriptores, vitæ sanctimoniam atque innocentiam, sed sæpe etiam justificationem declarat, id est, eam conditionem, ut sic dixerim, humanarum actionum, eamq; divinam voluntatem, ex qua fiat, ut quis justus coram Deo ipso pronuncietur, seu pro justo habeatur: & in hunc sensum accipi hîc debet justitiæ nomen, & porro accipitur in ipsis omnibus locis Pauli Apostoli, suprà ab hujus scripti auctore allatis, præterquam fortasse in eorum postremo, Phil: 3.6. Nihil *enim impedit, quominus ibi quoque justificationem significet, hæcq; sit Pauli sententia, se, quod attinet ad ea quæ lex requirit, ut quis justus pronunciari possit, fuisse inculpatum: quod tamen, ut plerique senserunt, non coram ipso Deo, sed coram hominibus, intelligendum esse indicat, quod paulò post ait, nempe v. 9.* Non habens

meam justitiam, quę est ex lege. *Nec enim verisimile est, eum suam justitiam vocaturum fuisse, si coram ipso Deo perfectißimè legem servâsset, & ipsiusmet Dei judicio, secundùm legem ab ipso datam, inculpatus fuisset. Vide quæ annotavimus ad verba illa superioris paginæ*, Sed esto aliquem, &c. *circa finem, explicantes verba Pauli Rom: 10. 3. Cæterùm, ut paulò antè dictum est, fateor, legis justitiam etiam perfectißimam, a quadam Dei justitia distingui, id quod probari videtur, ex modò commemorato loco, Phil: 3. 9. qui versiculus supra afferendus ab auctore hujus scripti fuerat potiùs, quàm 6. & 7. Quanquam, ut diximus, non simpliciter justitiæ legis, sed suæ ex lege justitiæ, divinam justitiam opponit Apostolus; ubi ex ipsius Pauli verbis manifestum est, hanc justitiam eam esse, quæ per fidem Christi est: quæ quidem qualitate quadam, nova Dei justitia erat, id est, si Christi ipsius personam & doctrinam consideres, quò fides ista respicit, at substantiâ eadem cum vetere, sub ipsa lege, justitiâ. Nam sub lege quoque, ut ante dictum est, & scriptura, tam nova quàm vetus, abundè testatur, fide homines justificabantur, id est, in Deum fiduciâ. quanquam non ex aperto & universali ac perpetuo Dei cum ullo hominum genere percusso fœdere, quale sub Evangelio, cum omni humano genere percussum est: sed ex libera, id est, nullo adhuc fœdere ejusmodi adstricta Dei voluntate. Nam ex ipso fœdere, justificationis ratio, omnibus proposita, nulla alia erat, quàm per legis conservationem; quæ sanè com-*

communis & planè cum humano sensu consentiens, justificandi ratio est. Humanus enim sensus omnino dictat, ut si quis velit justus pronunciari, & ea consequi, quæ justorum hominum sunt propria, legem sibi præscriptam perfectè conservet. Alioqui, qui in uno peccat, ut ait Iacobus, omnium factus est reus, id est, quod ad hoc attinet, ut a reatu sit immunis, nihil ampliùs habet, quàm is, qui in omnib⁹ sibi præscriptis peccavit. Atqui pugnant hæc inter se, reum esse, & justum esse. Meritò igitur, quamvis lex servanda, & sic ratio justificationis per ipsius legis conservationem, a Deo proposita & constituta fuerit, unde justitia hæc divina appellari potest; tamen aliam ob causam, humana potiùs quàm divina justitia videtur appellanda: & divina illa demum hac ratione inspecta, dicenda, quæ a Dei misericordia, præter id, quod sensus humanus omnino dictat, proficiscitur, qualis est justitia per Christi fidem; ubi omnibus præteritis, quantumvis magnis & multiplicibus peccatis ac sceleribus gratuitò condonatis, mortis æternæ loco, quam commeriti sumus, vita æterna substituitur, nobisq; liberalissimè donatur. At scripti auctor ait, ideò humanam justitiam vocari eam, quæ est ex lege, Quia naturâ quilibet eam co- 56.
gnoscere potest, nemine docente, aut mandante, cùm quilibet sciat non esse malè faciendum. Non malè facere autem, *inquit,* legis est justitia & charitas. *Ex his verbis apparet, hîc justitiæ nomen, ut ante dixi, sanctitatem ac vitæ innocentiam significare; quæ significatio ad*

præsentem disputationem revera non pertinet. Sed præterea nullo pacto admitti potest, sanctitatem, quæ in lege jubetur, omnibus naturâ esse cognitam, nemine docente aut mandante. Refragatur enim huic sententiæ apertè Paulus Apostolus, in verbis illis, cap: 7. epist: ad Rom: Concupiscentiam non cognovissem, nisi lex dixisset, non cōcupisces. *Vt pleraq; alia taceam, quæ opinionem istam aut convellere, aut certè labefactare possunt. Nam, quod subjungitur quemlibet scire, non esse malè faciendum, nullam vim habet, nisi simul quilibet sciat quid sit malè facere; id quod non modò cuilibet, sed ne multis quidem, imò nulli naturâ dari, ita scilicet, ut nihil hac in parte ignoret, & ratio & experientia & denique testimonia non pauca, tam divina quàm humana docent atq; testantur. Ad hæc, quomodo quæso affirmare simpliciter quis potest, in lege juberi tantùm ne malè fiat, & hanc esse demum legis justitiam & charitatem, cùm, ut cætera sileam, in lege disertè præceptum sit, ut proximum suum quisque sicut seipsum amet? Quocirca, quicquid super hoc fundamentum deinceps in hoc scripto ædificatum est, quòd lex, ne malè fiat, tantùm præcipit ac docet, id omne ruinosum est prorsus, nec ulla ratione subsistere potest. ut nihil dicam, quanto offendiculo & plerisq; Christiani nominis, & Iudæis omnibus, vox ista, si audita fuerit, sit futura. Sed dicet aliquis, nusquam in hoc scripto simpliciter ac disertè dici, legem tantùm præcipere ne malè fiat, imò paulò inferiùs expreßè additum esse adverbium* præcipuè

cipuè, *hoc pacto:* Hoc tantùm pręcipuè requirit, ne malè faciamus. *At ego dico, veritatis vim, adverbium illud, eo in loco, scriptori quodammodo extorsisse. Nam alioqui ad suas rationes rectè concludendas, opus est illi simpliciter affirmare, legem, ut ne malè fiat, tantùm cavere, & idcirco sententias illas indefinitas, apud eum de lege præcipiente, ne malè fiat, universalium vim, ut indefinitarum sententiarum mos esse solet, habere, censendas esse; perinde ac si dictum foret, omnia quæ lex præcipit, eò pertinere, ne malè fiat. Taceo, quòd in ipso Evangelio, multo plura sunt præcepta negantia, quàm affirmantia. Vnde videtur de ipso quoque dici posse, quòd hoc tantùm præcipuè requirat, ne malè faciamus. Nam ubi nihil fit, ibi boni quicquam non fieri, scripti hujus auctorem sentire patet ex iis, quæ scripta sunt ab eo infra. Denique non est ista vera, inter legis & Evangelii præcepta, differentia, quòd illa precipuè tantùm ne malè faciamus requirunt hæc verò præcipuè, aut certè non minùs, ut benèfaciamus: Sed hæc, quòd in his major & absolutior sanctitas & vitæ innocentia præscribitur, quàm in illis. Et in Evangelio multa censentur esse mala, & prohibentur, quæ in lege, vel non mala, vel bona esse existimantur & conceduntur, aut etiam jubentur.*

Quod si illa legis esset Dei justitia.) *Cùm justitiæ nomen, ut vidimus, in hoc scripto, & in hac quæstione, accipiatur pro sanctitate ac vitæ innocentia, quod hîc dicitur, non rectè conclusum videtur. Nihil enim prohibet, quin sanctitas & vitæ in-* 17.

nocentia in lege præscripta, divina sit prorsus, & tamen peccata contra eam admissa, quibusdam ex Dei benignitate condonentur; licèt in ipsa lege mors statuatur eis, qui contra eam peccent. Verùm apparet scripti auctorem, ut alibi quoque vidimus, vocabuli æquivocatione decipi; quod enim hîc concludit, rectè conclusum est, si justitia pro justificatione accipiatur, modò simul etiam nomen Dei, quod additur, id est epitheton, Divina, *in potiorem quendam accipiatur sensum. Certè enim, si justificatio, id est, ratio id consequendi, ut justi coram Deo habeamur, ab ipso Deo proposita, ea demum est, quæ in lege explicatur, nec alia apud Deum ipsum est potior, malè agitur nobiscum, qui legem transgressi sumus; in ipsa enim lege, mors, vel certè maledictio, eam transgredientibus, constituitur, nec alia ratio justificationem consequendi in ea explicatur, nisi ut quis ipsam legem servet.*

58. Hoc enim asscribitur justitiæ divinæ, ut sontem justificet, Rom:3.) *Loci, qui hîc citantur, non omnes justitiæ Dei mentionem faciunt; & qui faciunt, debent, vel certè possunt de ea justitia Dei accipi, quæ in promissis, seu multò ante per prophetas, seu per ipsum Christum factis, servandis, consistit. Unde nova æquivocatio emergit, si modò scriptor, in vocabulo justitiæ, ad quæstionem, quæ hîc agitatur, de Dei & legis justitia, respexit. nihil enim hæc justitiæ nominis significatio ad quæstionem istam. Præterea hîc perspicuum est, justificandi verbum, sua vera significatione accipi, id est, justum*

pro-

pronunciandi. Cur igitur idem non ubique fit? Certè hoc cum iis, quæ superiùs dicta sunt, non sententiâ, sed verbo tantùm convenit.

Igitur ista justitia.) Rursus hîc in vocabulo ju- 59.
stitiæ æquivocatio committi videtur. Cùm enim dicatur, justitiam, quam Matth. 5. describit Christus, ex ejus verbis diversam esse constare a legis justitia, ad quæstionem, de qua agitur, sine dubio is locus accommodatur. Atqui ibi non de justitia, quâ justificamur, id est, iusti pronunciamur, cujus etiam proximè erat facta mentio, & cujus explicandæ causâ, ipse locus allatus fuerat; sed de sanctitate ac vitæ innocentia manifestus est sermo. Adde, quòd, si quis rectè animadvertat, intelliget Christum in illis verbis, Nisi abundaverit, &c. noluisse sanctitatem ac vitæ innocentiam divinam ei opponere, quæ a lege est præscripta, sed ei, quâ præditi erant Scribæ & Pharisæi, ut ipsa verba satis apertè docent. Quare quamvis apud me nullum sit dubium, quin Christus mox in eodem sermone, vitæ innocentiam, quam Deus a nobis sub Evangelio requirit, illi opponat, quæ in lege præscribebatur, tamen verba ista ipsius eò accommodanda esse, nequaquam arbitror.

Porrò & Petrus nos hortatus est.) Non 60.
hortatur, meo quidem judicio, Petrus eo in loco, ut divinam naturam participemus, sed ex divinis promissis in Evangelio nobis factis, colligit, consilium Dei esse, idq; eventu comprobatum iri, ut divinæ naturæ participes efficiamur. Itaq; non Dei imitationem in hac vita, sed beatam tantùm immortalitatem,

tem, naturæ divinæ nomine, intelligere eum censeo. Nec satis cohærere videtur id, quod hîc dicitur participare divinam naturam, nihil aliud esse, quàm Deum imitari, cum eo, quod postea subjungitur, si Christum, in quo Dei imaginem habemus, imitati fuerimus, nos consequuturos beatam immortalitatem, & hanc esse naturæ divinæ participationem.

61. Desine a malo, & fac bonum.) *Si verum est, in his Psalmi verbis, aliud esse facere bonum, quàm desinere a malo; certè satis constare videtur, in lege non minùs præscriptum fuisse ut bona fiant, quàm, ut ne fiant mala. Cùm enim David ibi, si quis vitam & felicitatem consequi velit, requirat, ut ista faciat, videlicet, ut desinat seu declinet a malo, & faciat bonum; Moses autem lege proponenda, affirmet, se vitam & felicitatem proposuisse; quis non videt necesse esse, ut in lege, non solùm ut mala non fierent, sed etiam ut fierent bona, præscriptum fuisse?*

62. Quod in disputatione de justitia.) *Philosophi nullum medium statuunt inter virtutem & vitium, cum, ut hîc dicitur, de justitia disputant; si quidem inter hanc virtutem, quæ est Suum cuiq; tribuere, & ejus contrarium vitium, id est, injustitiam, nihil revera est medii, ita ut necesse sit quemlibet secundùm hanc nominis justitiæ significationem, singulatim vel justum vel injustum esse: sed non propterea inter alias virtutes singulas, eisq; contraria vitia, vel generatim inter virtutem & vitium nihil medii statuunt. Imò ex Philosophorum sententia, reprehenditur a quibusdam Horatius poëta,*

ëta, qui dixerit, Virtutem esse, vitium fugere. *Quanquam ab aliis defenditur, ut qui non senserit nihil aliud esse virtutem, nisi vitium fugere; sed tantùm initium virtutis, seu primam ordine virtutem esse, vitium fugere, quemadmodum eiusdem verba ostendunt, quæ statim subjicit, inquiens,* Sapientiam primam esse, stultitiâ caruisse. *Et sanè planè immeritò tacitè in sequentibus verbis hoc loco philosophis tribuitur, quòd satis habeant, si quis nihil mali committat, quamvis alioqui interim otietur; cùm eorum, communi hodie sententiâ, princeps Aristoteles, hominis felicitatem, in agendo secundùm virtutem, ponat.*

Hujus intermedia.) *Non apparet, quò referri debeat pronomẽ,* hujus. Otium, ignavia, inutilitas. *Dum hyperbolas quodammodo auctor scripti sectatur, plerisq; videbitur parum aut nihil ab aperta blasphemia (ut vocant) abesse. Et certè, aut ego vehementissimè fallor, aut hujusmodi assertionibus, ut pote prophanissimis & offendiculi plenissimis, penitus est abstinendum. Quod non Mosis tantùm gratiâ dico, cui tam turpis atque adeò scelesta, si verba ipsa spectentur, sententia tribuitur, sed mundi quoque causa, cui eadam ascribuntur. Quandoquidem mundi appellatione hoc loco, non quidem improbi, aut mundanis cupiditatibus irretiti homines, sed Dei vera cognitione carentes, inter quos omnes Ethnici philosophi sunt, sine dubio significantur.* 63.

Vt ostenderet illius medii.) *Nusquam, ni fallor, neque in epistola ad Romanos, neque in epi-* 64.

stola

stola ad Gal: conatur Paulus ostendere; ideo legem ad nos justificandos esse inutilem, quòd tantùm jubeat, ne fiant mala: sed vel quia ceremonialia & judicialia præcepta, quibus partim ratio expiandi peccata, partim modus ita vivendi, ut justus quis pronunciari posset, non minima ex parte continebatur, jam abrogata esse censebat, & quia propter carnis nostræ infirmitatem, nequaquam contingere animadvertebat (id etiam ipsa scriptura testante) ut quisquam perfectißimè per totam suam vitam legem servaret; id quod omnino necesse erat cuicunque per ipsam legem justificationem consequi volenti.

65. Ideò adhuc servus est inutilis.) *Atqui Christus discipulos suos Luc: 17. monuit, ut appellarent se servos inutiles, etiamsi fecissent omnia sibi præcepta: quæ sanè sententia, quemadmodum & ex antecedentibus, & toto sermone liquet, non legis tantùm præcepta, quæ rata videlicet adhuc futura essent, sed omnia (imò hæc præcipuè) quæ Deus per ipsum Christum vel iam illis præcepisset, vel præcepturus esset, complecti, censenda est; id quod etiam ratio, quam Christus subjecit, abundè demonstrat. Inquit enim, eos ita debere de se loqui ac sentire, quia quicquid fecissent, facere debuissent, nō autem quia tantummodo a malis faciendis abstinuissent, cæteroqui verò otiosi fuissent. Sed de illis apud Lucam Christi verbis latiùs infra.*

66. Apud hujus mundi sapientes.) *Fallacia est in voce mediocritatis, quam enim in pretio sapientes hujus mundi habent, ea est mediocritas simpliciter*

ter

ter & absolutè, id est, medium inter extrema, quod medium aliud nihil est, quàm virtus, cùm extrema sint vitia. Hanc verò mediocritatem illi etiam, qui secundùm Deum & Christum sunt sapientißimi, in summo habent pretio, quamvis nomen ipsum mediocritatis, aut simile aliud, in eorum scriptis non inveniatur. Iam mediocritas, quæ hîc vituperatur, non est simpliciter & absolutè mediocritas, sed secundùm quid, id est, ipsius virtutis aut vitii mediocritas, vel potiùs medium inter virtutem & vitium; quod genus mediocritatis nemo sapientum hjuus mundi commendavit unquam.

Qui Christianus est.) Imò ista ipsa dextra est illud medium, quod sapientes hujus mundi a beatis teneri dixerunt. Quid enim tritius Pytagoræ litera, quam vocant? ubi ex tanti hujus mundi sapientis sapientia, duæ viæ tantùm ponuntur, una virtutis, dextra videlicet, quæ ducit ad felicitatem, altera vitii, sinistra, quæ ducit ad miseriam. Quod igitur medium est ratione duorum extremorum, id est virtus ratione duorum sibi adversantium vitiorum, id utriusq; simul vitii ratione, seu virtus in genere, respectu vitii, alterum est extremum, id est dextra quædam via, cùm vitium sit sinistra. Est igitur hîc rursus manifesta æquivocatio, eaq; in voce Medii, quæ vel ex eo apparet, quod dicitur, Christianum medio ire non posse; cùm nullum sit medium, nempe quia medium hîc accipitur pro media quadam via, inter dextram & sinistram, id est, eam, quæ ad vitam, & eam quæ ad mortem ducit. At in illa sententia, 67.

tia, Medium tenuêre beati, vox Medium accipitur pro eo, quod est inter duo extrema, quorum utrumq́; vitiosum est, ut inter prodigalitatem & avaritiam est liberalitas.

68. Papistæ medium inter cælum & infernū.) *Ad rem facere hoc exemplum videretur, si ad hunc modum explicaretur: Cùm purgatorium sit medius quidam locus, ut papistis placet, inter cælum & infernum, & in hunc locum, ut pote illis convenientem, velint ab initio quosdam ex hac vita migrare, qui postea tamen in cælum evolent. Hinc videtur concludi posse, secundùm ipsos papistas, mediam quandam viam esse inter dextram & sinistram, sive inter bonam & malam, quæ tamen ad cælum eos perducat, qui eam ingressuri fuerint. Sed hæc speciosa licèt ratiocinatio, sophismate non careret. Cùm via illa, quâ secundùm papistas non itur in cælum, nisi per purgatorium, non differat revera ab ea, quæ rectà in cælum ducit; sed tantùm is, qui in purgatorium priùs, quàm in cælum migrare cogitur, pro suis peccatis, temporarias, quas hîc (ut quidem papistæ volunt) debebat, pœnas non dederit, qui verò rectà in cælum migrat, dederit.*

69. Multa sibi talia media.) *Apertißima hîc, & deinceps, est æquivocatio nova, in eadem voce Medium. Neque enim jam sumitur pro media vitæ via, seu pro mediocritate, ut præsens disputatio postulat, sed barbara quadam, vulgata tamen significatione, pro ipsa via simpliciter, ut cum vulgò dicitur, Hoc est medium eundi ad cœlū. Nam quòd mediocritatem*

tem hîc non significet, ex eo ést manifestũ, quod postea dicitur, istos, qui sibi fingunt ista media, multa scelera committere. Præterea animadvertendum est, media ista non posse dici multa, pauca enim sunt omnino, ut etiam ex ipsorum expositione quadam, quæ post modum subjungitur, intelligi potest.

Sic igitur justis lex non est lata.) *Hæc Pauli sententia, quòd justo lex non sit lata, non ita intelligenda est, quasi ad hominem justificandum, eius conservatio nihil præstare queat. Ex ipsis enim Apostoli verbis patet, eius sententiam ad Evangelica ipsa præcepta pertinere, quorum conservationem ad nos justificandos nihil præstare posse, non dixerit unquam ipse scripti auctor, nisi sibi ipsi adversari velit. Pauli autem sententiam ad Evangelica præcepta pertinere, perspicuè docent verba illa, quæ postmodum subiungit,* Et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, secundùm Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. *Cum igitur Paulus legem justo positam seu latam non esse dicit, nihil sibi vult aliud, quàm ipsa nuda præcepta Dei ad justos non pertinere, sed ad injustos; quatenus enim Deus simpliciter jubet aliquid, non sanè eorum qui id faciunt, sed eorum qui non faciunt ratione, id jubet. At verò, quatenus id, quod jubet, facientibus vitam ac felicitatem, quæ idem reipsa est quod justificatio, promittit, ejus decretum ad ipsos facientes seu justos, spectare quis non videt? Quanquam alia esse potest Pauli sententia, nempe divinæ legis minas (ex ipsius tamen Dei benignitate)* 70.

te) non pertinere ad eos, qui sanctè atque innocenter vivunt, licèt aliquando labantur, & cõtra ipsam legem aliquid delinquant (quos scriptura justos appellare consuevit) sed ad eos qui aliquo scelere sunt obligati, quales ipse ibidem ferme enumerat. Vide Gal: 5. 22, 23.

71. Igitur & Paulus plus tribuit.) *Locus ille Pauli Rom: 5. 7. non solùm differentiam istam inter bonum & justum non probat, sed pro eodem utrumq; accipi docet. Manifesta enim est Pauli sententia eo in loco,* Christum pro iniustis mortuum esse, cùm tamen vix ullus reperiatur, qui pro homine iusto mori velit. Vix inquam, Nam fortasse audeat quis mori pro viro bono. *Itaque quem priùs justum nominaverat, bonum deinde vocat; alioqui non cohærerent illius verba, nec quicquam ad rem loqueretur. Nec quemquam hactenus aliter accipere Pauli verba ista animadverti. Erasmus sanè, qui ex celebrioribus enarratoribus opus illud ferè concinnavit, ad hunc modum verba ista in sua paraphrasi extulit: Atqui inter homines vix ullum reperias tam amicum, ut integri prometitiq; amici periculum sua morte redimat. Sed demus inveniri, qui pro bono amico fortaßis mortem non recuset adire, &c.*

72. Sed inutilem.) *Scribendum est, seu esse inutilem, vel, seu non esse utilem.*

73. Paulus qui ferè aliud.) *Quæ Pauli sententia sit, in epistolis ad Rom: & Galat: quod attinet ad justificationem ex lege, suprà satis indicavimus. Porrò,*

rò, quæ scripta sunt in locis hic citatis ex epistola ad Heb: hoc tantùm docent, per Christi sacerdotium legale abrogatum fuisse, & tantò præstantius esse Christi sacerdotium, quàm illud sit, quòd ex legis Mosaicæ præscripto institutum fuit, quantò Christus præstantioris fœderis mediator est, quàm illud quod in Mosaica lege fuit sancitum. Cæterùm ad probandam legis inutilitatem, aut inefficaciam in homine iustificando, loca ista per se nihil momenti fortassè habent.

Sed legis opera a justificatione excludi.) *Quomodo verò hoc intelligere potuit, cum paulò ante dictum sit, eos, qui divinam justitiam habent, legis justitiâ non destitui, id est, divinam iustitiam, legis etiam iustitiam complecti? Non igitur excludi, sed non satis esse legis opera, hîc dicendum fuerat, vel alicubi suprà diligentius explicandum, quid apud Paulum sit, iustificari hominem sine legis operibus, id autem nihil aliud est, nisi iustificari hominem sine totius legis perfecta obedientia.* 75.

Si omnia feceritis.) *De hoc loco supra satis disputatum est, ut ostenderetur, Christi verba, ad ipsius Christi præcepta non minus, quàm ad præcepta legis pertinere. Hic tamen addo: Rationem, quam suorum verborum Christus subjunxit, de qua ante quoque est dictum, ejusmodi esse, ut ad omnia divina præcepta pertineat. Quis enim negaverit, quicquid Deus præceperit, fieri a nobis debere, seu, nos teneri, ad ea omnia facienda, quæ Deus iusserit, quæcunque tandem illa fuerint. Iam ad hanc obli-* 76.

gationem nostram, ex ipso Dei iussu, non autem ex qualitate rei iussæ proficiscentem, Christi verba referenda esse, demonstrat similitudo ab ipso allata, domini iubentis, ut servus arator, aut pastor, ex agro rediens, (postquam videlicet suum eius diei munus iam absolverit) non quidem iam discumbat, sed paret ipsi cœnam, seseq́; præcingat, ut ipsi, donec comederit & biberit, ministret. Vbi videri fortasse alicui possit, servum istum, ultra ipsius debitum, domini iussu gravari; cum tamen revera nemo sanæ mentis negaverit, ex eo ipso, quòd servus est, teneri eum, licet proprium suum munus eo die absolverit, & iam requiete, ac cibo indigeat, quæ iußit Dominus facere. Neque verò obstat, quominus Christi verba ad omnia Dei præcepta pertineant, quòd alioqui is, qui omnia Christi præcepta servasset, damnaretur, cum scilicet alibi scriptum sit, servum inutilem coniiciendum esse in imas tenebras. Nam quid (rogo) ratio illa, quia quod debueramus facere, fecimus, &c. ad eum servum, qui nihil utilitatis domino suo attulit, sive ad eiusmodi inutilem servum, qualis fuerat iste, qui in imas tenebras coniici iubetur? Nunquid iste, quod debuerat facere, fecerat? quomodo verò? cum dominus ipse illi dicat, Oportuit te, &c. Præterea, an qui fecit quod debuerat, coniiciendus est in imas tenebras? quid quæso absurdius? Nunquid Christus, Lucæ 17. dicere voluit, non satis esse, ut quis omnia, quæ in lege iubentur, faciat, ut tenebras illas imas vitet, ubi erit fletus, stridorq́; dentium (ut quidem necesse esset, si servi inutilis

vilis nomen idem ibi significaret, quod Matth: 25.) & non potiùs, ut apertissimum est, monere, ne quicquam nobis a Deo præceptum facere detrectemus, nevé postquam omnia præcepta fecerimus, nos ipsos efferamus? Abstinẽdum est omnino ab istis violentibus sacrorum verborum interpretationibus, nec propter unius vocabuli similitudinem, perversæ, nec sibi ipsis consentientes explanationes inducendæ, sed æquivocationes diligenter vitandæ, & eiusdem vocabuli diversæ significationes suis locis observandæ, quod cum in hoc scripto sæpe non fiat, magna inde doctrinæ, quæ in eo traditur, obscuratio oritur, & multa vere alioquin & præclare in eo dicta, falsitatis, & absurditatis suspecta redduntur. Simili autem ratione, responsum volo ad locum Ioh: 15. quod ad servi nomen attinet (nam de verè inutili, ea iam dicta sunt, quæ ostendunt, quo sensu quis, & amicus simul, & servus inutilis vocari poßit) quamvis enim servi nomen certo quodam sensu prolatum, ut illum scilicet significet, qui nihil amplius est quàm servus, cum amici nomine non conveniat, tamen in alium sensum acceptum, ut videlicet eum declaret qui servit, & dominum agnoscit, non excluso interea, si quid ampliùs, ratione habita ad eum ipsum qui dominus ejus est, habere inveniatur, nihil vetat, quin idem ejusdem & servus sit & amicus. Hinc Apostoli Christi, qui ab eo non jam servi, sed amici ipsius sunt dicti, paßim se servos Christi appellant, ut sunt revera. Nam & Christus, se Dominum ipsorum revera esse ante dixerat, Ioh: 13. Nec quicquam sane

detestabilius, quàm si quis Christianum hominem, quantumvis ipsi Christo carum, præcisé atque absoluté negaret, esse Christi servum. An non enim Christus est omnium Dominus? Ad hæc, si nomen servi, Lucæ 17. Christi respectu, qui videlicet sit Dominus, prolatum est, necesse est, ut is, qui præcipit illa omnia, sit idem Christus. Et sic apparet, scriptoris huius interpretationem, & locorum in speciem dißidentium, conciliationem admitti non posse, Christum scilicet apud Lucam, nequaquam de præceptis a se datis loqui. Sin autem servi nomen, non ipsius Christi, sed Dei respectu est ibi enunciatum, nihil ista conciliatione est opus, cum apud Iohannem Christus nullo pacto neget, suos Apostolos esse Dei servos. Mitto, quòd apud Lucam Christus revera non ait suos discipulos fore servos inutiles, etiamsi servaverint omnia sibi præcepta, sed ita debere eos sese nominare, seu de sese ita sentire, ubi ad modestiam tutius servandam, & superbiam vitandam, nihil mirum est, hyperbolen aliquam subesse.

77. Illud denique observa.) *Hæc observatio & coacta, & minus vera, & denique inutilis mihi videtur. Coacta quidem propterea, quòd cum Deus statuerit operibus nostris, quæ hic bona in hoc scripto vocantur, vitæ æternæ præmium (quemadmodum scriptor ipse & fatetur, & contendit) iam agnoscit ea ut nostra. Quod si Deus ipse, ut nostra, ea agnoscit, nimis coactè, ob id quòd Dei servi sumus, non nostra, sed Dei esse dicuntur. Iam dicitur præparasse illa Deus, ut in illis versaremur, non ob eam causam,*

sam, quòd ipse in nobis sit ea effecturus, sed quod decreverit, ut nos, si salvi esse velimus, ea faciamus. Minus vera porrò isthæc observatio est. Nam si ex eo, quòd Dei servi sumus, sequitur, opera Evangelica non nostra, sed ipsius Dei esse, ob hanc ipsam causam, multò magis legalia opera, non nostra, sed Dei erunt, cum sub lege multò magis servorum nomen nobis conveniat, quàm sub Evangelio. Denique inutilis est observatio ista, quia, si bona opera non sunt nostra, sed Dei, hinc constare potest, non esse, cur propter ipsa a Deo quicquam speremus, contra id, quod supra scriptor ostendit, ac proximè constanter asseruit.

Iustificationem, quæ fit per Christi sanguinem.) *Non in eo errant nostri homines, quòd iustificationem secundùm literam, non autem spiritualiter intelligant, sed quòd credant, in verbis istis,* per Christi sanguinem, *aut similibus, in hoc de Iustificatione nostra argumento, in sacra scriptura expreßis, significari omnino causam (ut ipsi loquuntur) meritoriam, & mediam efficientem, idq; propriè, cum tamen eiusmodi verbis, causa tamen, sine qua non (quam vocant) significetur, & Christi sanguinis interventus, in nobis iustificandis, simpliciter declaretur.* 78.

IV.
FRAGMENTA
DE IUSTIFICATIONE.

De significationibus vocabuli Iustificationis.

VOCABULI *Iustificationis tres sunt significationes.*

I. *Iustificare significat, justum, hoc est, probum & sanctum facere.*

II. *Absolvere a peccatis, & ab omni condemnatione, & talem pronunciare, qui nunquam peccaverit.*

III. *Iustum pronunciare, hoc est, talem judidicare, qui omninò non debeat condemnari: vel talem pronunciare ac si nunquam peccasset.*

Prima significatio non pertinet ad hanc nostram disputationem, & vix in sacris literis invenitur. Vix dico, Quia unus est atque alter locus, ex quo videatur ea probari posse, cum tamen ex illis non probetur. Non pertinere eam significationem ad nostram disputationem, inde apparet, quòd hîc non quæritur, quomodo quis justus fiat, sed quid sit, cur ille justus habeatur.

Reliquæ duæ posteriores, habent multum inter se convenientiæ, ita ut in Christiano homine quodammodo confundantur. Potest enim quis pronunciari justus

justus duplici modo: vel quia nihil omninò deliquerit, vel quia pro tali habetur, ac si nihil deliquisset. Secunda autem significatio magis est impropria in hac nostra quæstione, & per accidens vera. Quia scilicet fiat, ut is, qui absolvitur, justificetur etiam. Tertia autem est omnium verißima, & hujus quæstionis propria. Cui etiam ad amussim respondet verbum Hebraicum, quod ubique per verbum justificandi effertur. Est autem verbum hoc justificationis Iuridicum, in quo jure nemo justus efficitur, sed pronunciatur. Apparet hoc ex verbo contrario. Impium facere, hoc est pronunciare, Proverb: 17. 15. Esa: 5. 23. Est autem notandum, quod in ipsa lingua Latina hæc phrasis inveniatur, ut, exempli causa, Ille, facit eum bonum Poëtam, hoc est, prædicat: Fecit me stultum, hoc est, prædicavit me esse stultum.

Quâ ratione nos justi coram Deo pronunciemur, & quomodo fiat, ut nobiscum ita, ut cum justis, agatur?

PRIMUM opus est, *ut a peccatis nostris absolvamur. Nam quærere de prima justificationis nostræ causa, nihil hic est necesse, cum omnes fateantur, & ratio ipsa fateri cogat, Deum, sicut omnium aliorum bonorum, sic etiam hujus esse primam causam. Verùm opus est quærere de aliis causis, potißimùm verò de præcipua præter primam, & sic de eo, quod semper debuerit esse in nobis, ut justi a Deo pronunciemur. Hoc autem est, & semper fuit, Fides in ipsum Deum. Certum enim esse debet, quòd sive sub*

 vetere,

vetere, sive sub novo Testamento illi omnes justificati fuerint, & justificentur, qui in ipsum Deum credunt, & sic statuendum est, quod attinet ad rei substantiam, nihil differre modum, quo justificati sunt veteres illi ab eo, quo nos justificamur, utrobique enim per fidem in Deum contingit iustificatio.

Quare dicatur, Ante legem fidem non extitisse, & tamen per fidem etiam sub lege homines fuisse iustificatos?

PAULUS *Gal: 3. videtur asserere fidem, hoc est, viam iustificationis nostræ per fidem, non extitisse, durante lege, sed tum demum cum Christus advenit; quod propterea dicit, non quia etiam sub ipsa lege non contingeret iustificatio per fidem, sed quia talis iustificatio, & consequenter peccatorum condonatio eiusmodi, ut ea est, quæ post Christum extitit in ipsa lege, ipsoque vetere fœdere, non continebatur. Imò neque etiam alibi expreße, atque in perpetuum eiusmodi peccatorum condonatio a Deo proposita ac promißa legitur. Videtur enim, quicquid ad talem Dei promißionem pertinet, & in vetere Testamento scriptum legitur, pro illo quidem tempore spectare ad pœnarum, quæ iam populo propter peccata infligerentur ablationem, & ad exemtionem ipsius populi ex eiusmodi pœnis, non autem ad integram & perpetuam peccatorum condonationem, & ad hunc sensum sunt interpretanda præcipua loca, Deut: 30. Ezech: 18. & 33. & si qua sunt alia similia. Neque quicquam est, quod ad condonationem*

onem istam sub vetere Testamento datam, magis pertineat, quàm, multa quæ in Psalmis leguntur, præsertim verò in Psal: 103. Verùm animadvertendum est non posse ex verbis Davidis apertè colligi, Dei promissum, ea de re populo factum & promulgatum, sed tantùm, quid meritò de ipsius Dei clementia ac benignitate erga eos, qui illum timent, sperari poßit, seu sperandum omnino sit. Additur enim ibi, Recordatur quia pulvis sumus. Hæc scilicet est causa, quare sperari possit, Deum peccata ignoturum se timentibus, non autē quia promiserit.

Quòd verò sub lege homines iustificarentur per fidem, præter testimonia & rationes supra allatas, illud maximè probat, quod alioqui vix fuisset inventus quisquam, qui iustificaretur, iustusq; a Deo pronunciaretur. Cum lex, quæ fuerat populo proposita, eiusmodi esset, ut dici possit, impossibile fuisse, ut eam homo servaret. Tametsi hoc non ita intelligendum est, ut prorsus ac penitus impossibile fuerit. Alioquin enim Deus, per summum scelus iniustitiæ & insipientiæ accusaretur, qui iußisset ab homine id fieri, quod nulla prorsus ratione ab eo fieri posset. Ratio verò huiusce rei, quam conclusimus, & ipsius rationis, quam ad eam concludendam attulimus, hæc est, Quòd exclusâ viâ iustificandi per legem, necesse est ad viam iustificandi per fidem devenire. Cum inter hæc duo, seu præter illa, nihil sit tertium, quod ad iustificationem hominis ullo pacto pertinere possit. Animadvertendum est autem id, quod antea diximus, Quòd iustificatio per ipsam legem,

gem, requirit omninò perfectam eius & integerrimam, per totam vitam conservationem. Nam alioquin fieri possit, ut quis possit dici legem servare, etiamsi aliqua in re, quæ ad legis præcepta pertineat, interdum labatur. Imò non modò potest hoc fieri, sed ab iis, qui sub ipso vetere Testamento iusti à Deo sunt pronunciati, quanquam non omninò ab omnibus, tamen a plerisq; id factum fuisse, & per se verisimile est, & ipsis sacris testimoniis consentaneum. Sed interim isti non per ipsam legem, sed per fidem sunt servati, quatenus Dei præcepta servantes, quamvis interdum laberentur, planè ostendebant, idq; reipsâ præstabant, se Deo confidere.

Obedientiam requiri ad fidem, sic probatur.

CERTUM *est ex sacris literis, requiri ad hoc, ut quis consequatur apud Deum remissionem peccatorum, & ita coram eo iustificetur, ut de illo meritò dici possit, quòd pactum Dei servet, seu Dei mandata faciat, Psal: 103. Non irascitur in perpetuum iis, qui servant eius mandata. Ex quo consequitur, quòd cum ex testimoniis sacrarum literarum apertè constet, per fidem sub ipso vetere Testamento homines iustificatos fuisse, fide ista comprehendi conservationem divini pacti, seu mandatorum Dei. Alioquin enim pugnarent ista inter se, quòd quis per fidem iustificaretur, & tamen necessariò ad iustificationem requireretur, ut quis Dei pactum servaret, eiusq; præcepta custodiret.*

Vtrum

Utrum ista fides, quâ veteres justificabantur, continuerit in se aliquomodo fidem in Christum? hoc est, utrum, quemadmodum vulgò creditur, illi propterea iustificati fuerint, quia & crederent Christum in mundum venturum, & in eum sperarent?

RESP: *Nec revelatum vel indicatum fuit unquam in sacris literis, nec iussi sunt usquam illi veteres, ne dum aliud, sed neque etiam credere Christum venturum. Nam nec invenietur, quòd Deus in fœdere, quod cum populo suo sancivit, adventum istum futurum Christi promiserit, aut ulla alia ratione universo populo id per Mosen ita patefecerit, ut apertè ab ipso populo intelligeretur. Quod verò apud Mosen scriptum, vel a Mose populo, Dei nomine promulgatum non invenitur, id universum populum, & singulos ex populo, prorsus ac penitus obligare nullo modo potuit.*

Necesse est illum, qui Deo vult confidere, credere etiam dictis ejus. Deus autem promisit & dixit venturum Messiam. Ergò oportuit eum, qui se Deo confidere voluit, etiam credere Messiam venturũ.

RESP: I. *Non est verum, Deo confidere eum non posse, qui certis dictis Dei non credat. Fieri enim potest, ut causas habeat, vel saltem habere sibi videatur, quare certa dicta, quæ Dei esse creduntur, pro divinis*

divinis non habeat. Nec ideò non credit, quia credere dictis Dei nolit: sed quia de illis dubitat, vel etiam falsa esse existimat. Non potest enim fieri, ut aliquis credat Deum aliquid dixisse, & tamen eidem credere nolit. Alia est ratio obedientiæ. In hac requiritur actus qui, quia homini est gravissimus, ideò potest fieri, ut credat Deum aliquid dixisse, & tamen non obediat. Imò potest fieri, ut non obediat, & tamen non nolit, imo conqueratur de se, qui non obediat. Non potest autem quis statuere se, antequam ad actum perveniat, nolle Deo obedire, nisi sit deploratissimus & perditissimus.

II. *Nego populo in universum, & semper promissum fuisse Messiam. Potuerunt omnes hoc scire, sed tamen non omnibus hoc fuit promissum. Quæ enim extra fœderis promissa sunt, ea non ad omnes pertinent. Quæ autem a Prophetis dicuntur, non verè sunt ex lege. Hinc Iudæorum magna pars Charaim dicti, Prophetas rejiciunt. Multa poterant dici a Prophetis, quæ non opus erat populum credere.*

Quid sit, sub Evangelio non ex operibus, sed ex fide justificari?

HINC *jam patere potest, quid sit illud, quòd non per opera, sed per fidem justificemur. Nempe quòd scriptura, cum affirmat, nos per opera non justificari, seu servari, non intelligit hoc tantùm de operibus legis, quamvis Paulus ita videatur loqui, ut operum nomine, in hac sua sententia, opera legis intelligat. Vnde etiam factum est, ut non pauci intellexerint,*

operum

operum nomine, in prædicta sententia, sive enunciatione, intelligenda opera ceremonialia legis, non etiam moralia. Crediderunt enim ipsam vocem legis a Paulo additam fuisse, ut ipsa opera moralia in lege contenta excluderet, quippe, quæ non propriè atque absolutè possent dici opera legis, cum etiam sine lege, si non omnia, maxima tamen ex parte, ab ipsa ratione dictari videantur. Id quod non contingit in operibus ceremonialibus. Ea enim non ratione ulla, nisi quòd Deus ita iubet, & solo legis præscripto nituntur. Sic, inquam, isti existimarunt, sed falsi sunt, quia totius rei vim minimè animadverterunt, nec perfectè Apostoli scopum sunt assecuti, qui non propterea legis mentionem facit, quod de operibus tantùm in ipsa lege, lege inquam Mosis contentis loquatur, sed quia res illi erat cum Iudæis, qui per legis opera iustificari volebant, cum quibus disputans, interim ita loquitur, ut appareat ipsum absolutè intelligere per ipsa opera, quæcunque illa tandem sint, si, ut opera considerentur, neminem iustificari. Quod tamen non eam vim habet, ut a causa justificationis nostræ, omninò quæcunque opera, & quocunque modo considerata, excludere velit: sed sensus ipsius est, ut indicavimus, Nulla esse opera, quæ tanti sint, ut propter ipsorum meritum justificari possimus. Quando scilicet nemo est, qui perfectissimè atque integerrimè per totam vitam ea opera faciat, quæ sive sub vetere sive sub novo Testamento præscripta sunt, id quod tamen omninò requiritur, sive requireretur ad hoc, ut per ipsa opera, tanquam

Quare Apostolus dixerit, ex operibus legis neminē justificari.

" quam, ejus rei aliquo modo meritoria, justificatio contingeret. Diximus autem, Aliquo modo meritoria, ut ab ipsis operibus excludamus, non modò absolutum & maximè proprium meritum, quod oritur ex ipsa operum præstantia per se considerata, sed etiam illud, quod minus propriè & respectivè meritum est, quippe, quòd non ex ipsa per se operum præstantia, sed ex solo Dei promisso oritur ac proficiscitur, adeò, ut nemo neque per illud, neque per hoc meritum, suorum operum justificationē & absolutionem a peccatis suis adipiscatur. Ubi considerandum interea est, quòd nihilominus meritò dici potest, & verissimum est, Dari obedientiam, quæ possit dici caussa justificationis nostræ propter Dei promissum, nec tamen dicendum sit, operum meritò tunc justificationem nobis concedi, quippe quòd obedientia ista sub ipso novo Testamento, si omnia præcepta in eo nobis data considerentur, non possit dici perfecta, quamvis Deus pro sua bonitate velit, si eâ præditi fuerimus, nos justificatos pronunciare.

Nulla opera sūt meritoria.

Obediētia, est causa justificatiōis nostræ.

Iam quòd Paulus generatim intelligat, opera ipsa per se & propter meritum suum, quæcunque illa tandem sint, non esse causam justificationis nostræ, liquidò videtur apparere ex iis, quæ disputat in initio capitis 4. epist: ad Rom: ubi negat simpliciter atque absolutè, Abrahamum, quem proponit exemplum omnium, qui justificantur, ex operibus apud Deum justificatum fuisse. Unde quia fortaßè hoc durum quibusdam videbatur, addita est in plerisq; Latinis exemplaribus vox Legis, ad hunc modum, Si

Per opera legis, omnia opera intelliguntur.

enim

enim Abraham ex operibus legis justificatus est, &c. *Quod tamen perperam additum fuisse, vel ex eo apparet, quòd Abrahami tempore nondum lex erat. Lex inquam Mosaica, de qua sine dubio sunt accipienda Pauli verba, cum alibi negat, ex operibus legis quenquam justificari. Subjicit autem Paulus ea verba, quæ manifestè doceant, illum non modò de legis operibus, sed de omnibus aliis velle sua verba accipi. Inquit enim,* At operanti merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitum At non operanti, credenti autem in justificantem impium, reputatur fides ejus ad justitiam. *Ex quibus verbis constat, illum generaliter negare, ex operibus quenquam justificari. Sed illud tantùm est animadvertendum, quòd ex iisdem verbis apparet, eum operum, seu operandi nomine, intelligere perfectam operum sibi præscriptorum conservationem. Constat inquam ex eo, quòd negat illum, qui justificatur, nihil operari, quod tamen falsissimum est, cum illud tantùm sit verum, quòd is, qui justificatur, etiamsi multum sine dubio operetur, & plus quàm quisquā alius, tamen non omnia & sigula prorsus sibi præscripta opera facit.*

Quid sit Paulo operari. Rom. 4.

Quatenus igitur fides operibus opponitur, cum iam statutum sit, opera in hac disputatione intelligi perfectam conservationem mandatorum Dei, necesse est, ut perfectio ista, minimè ad fidem, qua justificamur, formandam requiratur. Imò ut fides, de qua agimus, perfectione ista careat. Nam alioqui, si ea

Fides & professio minimè pugnant.

si ea istam perfectionem contineret, jam non per ipsam fidem, sed per opera justificaremur, aut certè non minùs per opera quam per fidem. Quod tamen disertè Paulus negat, & ita ut totum hoc melius intelligatur, subit explicare, quomodo igitur intelligendum sit, quod Iacobus ad finem cap. 2. suæ epistolæ ait, nos non fide tantum, sed operibus etiam justificari.

Conciliatio Pauli cũ Iacobo.

Quod & Pauli verbis & nostris planè adversari videtur. Solutio hujus dubii est facilis, si ea in memoriam revocentur, quæ paulò ante diximus. Cum enim Paulus negat ex operibus nos justificari, considerat opera tanquam meritoria, & sua ipsorum vi hominem justificantia, & consequenter ejusmodi, quibus si ad Dei præceptum examinentur, nihil prorsus desit; at Iacobus operum nomine eam obedientiam intelligit, sine qua Deus hominem sibi carum habere non vult, seu mavis opera ejusmodi, sine quibus dici nequeat, ulla ratione hominem Deo obedire, & interea, si illa adsint, quamvis homo, qui illa facit, dici nequeat perfectissimè Deo obedire: tamen de eo alioquin meritò affirmari possit, & ab ipsa scriptura soleat, eum Deo obedientem esse. Ex hac collatione, istorum duorum Pauli & Iacobi locorum, & sententiarum, manifestum est, quemadmodum ad justificationem nostram non requiritur necessariò, perfecta obedientia mandatorum Dei, sic ad eandem justificationem omninò requiri, ut Dei mandata ita conservemus, ut meritò dici possit, nos Deo obedientes esse, & propterea cùm Paulus affirmat, nos per ipsam fidem justificari, fidem intelligere,

ligere, qua obedientia ista contineatur, & vicissim apparet, satis esse, si obedientia nostra mandatorum Dei, ejusmodi fuerit, ut meritò affirmari possit, nos fide, nempe in Christum, sive in Deum per Christum, esse præditos; hoc est, nos Christo, sive Deo per Christum, confidere. Hinc autem proficiscitur omninò, summa consolatio nostra, cum videmus, Deum summo jure nobiscum non agere, & cum cognoscimus lapsus ac fragilitates nostras, imperfectionesq́ multas, quæ in nobis sunt, quando illæ non possunt efficere, ut de nobis affirmari nequeat, quod Christo confidamus, non habere talem vim, ut justificationem nostram quicquam impediant. Tantùm interim nobis curandum est, ut omnibus viribus conemur nihilominus, ne quicquam tale in nobis sit, alioqui nisi id conati fuerimus, jam non per fragilitatem nostram, sed per malitiam; non nobis invitis, sed consultò ac volentibus nobis ipsis, fieri statuetur, ut peccata ista & lapsus admittamus, unde consequetur, nos minimè justos pronunciatum iri a Deo.

Vsus hujus testimonii.

Cautio aurea.

His ita expositis, apparet simul, recta atque indubitata salutis nostræ ratio. Quæ media est inter duo extrema, ad quorum alterutrum facilè de nostrâ naturâ ducimur. Vnum extremum est, si quis statuat, necesse esse ad justificationem & consequendam & conservandam, nunquam quicquam peccare, quod sanè extremum, id est, sic statuere, planè vitiosum est ac falsum. Falsum, quia multis sacrarum literarum locis apertè adversatur, & cum ista ratione salutis nostræ pugnat, quam nos modo ex sa-

Via salutis recta. Media quæ sit.

Extrema viæ salutis quæ?

Cõfutatio prioris.

crũ testimoniis depromtam exposuimus. Vitiosum autem & periculi plenum. Quia vel hominem ad desperationem facilè adigit, cum agnoscit, quemadmodum reverâ omnibus contingere solet, se non perfectè Dei Christiq; mandata servare, vel eò impellit, ut quis credat se nihil peccare, nec unquam quicquam adversus Christi mandata delinquere, cum tamen & sæpius peccet, & multa faciat, quæ cum Christi mandatis pugnant; quod duplici ratione contingere potest: vel quia scilicet non sentiat se id facere, quod tamen facit, vel quia sibi ipsi miserrimè imponens, non credat esse peccata, seu delicta adversus mandata Christi, ea, quæ tamen omninò sunt.

Cõfutatio posterioris. Alterum est extremum, quod vulgo receptum est, non sine summa animarum pernicie, videlicet, ad justificationem nostrã nihil prorsus bona opera pertinere, nisi quatenus sunt ipsius justificationis effecta. Vbi, qui ita sentiunt, coguntur fidem, quâ justificamur, ejusmodi intelligere, quæ quatenus ad substantiam suam, sive essentiam ac formam, bona opera non requirat Ex quo consequatur, ut quando certum est, per fidem nos justificari, omninò eveniat, ut isti censeant justificatum esse hominem, etiam antequam boni quicquam faciat, licèt postea sit facturus. Quod adversatur totum sacræ scripturæ: quæ, ut alia taceã, apertè contestatur, sine pœnitentia nõ consistere, neque existere, peccatorum nostrorum remissionem. Cum & verissimum sit, & isti ipsi id agnoscant, & fateantur, justificationem nostram aliud nihil reipsâ esse, quàm remissionem peccatorum nostrorum.

Ex his quæ hactenus dicta sunt, satis intelligi potest, etiamsi verissimum sit, quemadmodum scriptura apertissimè testatur, nos per mortem Christi, perq; sanguinis ejus fusionem servatos esse, nostraq; peccata deleta fuisse. non tamen hoc ipsum credere, esse eam fidem in Christum, quâ ut sacræ literæ docēt, justificamur, id quod multi & olim putarunt, & hodie putant, adeoq; firmiter credunt. Longè enim aliud est, istud credere, &, sub spe vitæ æternæ, ab ipso consequendæ, Christo obedire, quod necessariò requiri ad justificationem nostram, antea a nobis & dictum & demonstratum est. Non incidissent autem isti in tantum errorem, si rectè intellexissent, quid sit Christi sanguine peccata nostra deleta fuisse. Nā hoc ipsum rectè intellectum, ut a nobis supra expositum fuit, nempe ut sit, Christum sanguinis sui fusione adeptum esse potestatem, nos a morte vindicandi, quâ re, peccatorum nostrorum perfecta atque integra remissio continetur, & simul sit, per eandem Christi sanguinis fusionem factum esse, ut Christo obediamus, atq; ut spiritus sanctus loquitur, purgatam habeamus conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi, hoc inquam ita intellectum, & cum eo junctum, quòd illa suprema Christi potestas, quæ salutis nostræ media causa est, non pertinet, nisi ad illos, qui ipsi Christo obtemperaverint, ut intelligitur ex eo, quod legitur Heb: 5. 9. satis apertè unumquemque monet ac docet, nullo modo fieri posse, ut fides in Christum, quâ justificamur, sit credere, quòd per ipsius sanguinis fusionem

deleta fuerint peccata nostra, sed formam atque essentiam fidei in Christum esse, ejus præceptis obedire.

Similitudo & dissimilitudo justificationis sub vetere & novo Testamento.

Iam ex his omnibus potest apparere, quemadmodũ in ipsa rei summa convenit modus justificationis sub vetere Testamento, cum modo justificationis sub novo, quatenus utrobique per fidem in Deum, illa contingit; sic in hac ipsa re, esse insignem aliquam inter utrumq; Testamentum differentiam, nempe, quod sub novo Testamento requiratur, ac necessarium sit, confidere Deo per Christum. Quod quatenus ad id attinet, quod diximus per Christum, sub vetere Testamento, neque necessarium fuit, nec porrò in quoquam fuisse ullâ ratione dici potest. Continet enim hoc quod dicimus, Per Christũ, *duo maximi momenti, quæ sine dubio sub vetere Testamento non fuerant. Nam cum dicimus,* sub novo Testamento, oportere cõfidere Deo per Christũ, *primũ idem est, ac dicere, oportere nos non Deo tantùm, sed etiam ipsi Christo confidere. Quemadmodum ipse Christus monet discipulos suos apud Iohannem in ipso initio cap: 14. Deinde ex hoc alterum consequitur, quòd debeamus non modò ea præcepta servare, quæ sub vetere Testamento a Deo data sunt, neque per Christum fuerant abrogata, sed etiam præcepta omnia, quæ illis idem Christus addidit. Neutrum autem istorum, vel necessarium sub vetere Testamento fuisse, vel etiam ab ullo factum esse, id evidentissimè probat, quòd Christus nondum extitisset, & sic multa prorsus præcepta legi illi, quæ sub vetere Testamento lata fuerat, addidisset.*

Quid sit Credere in Deum per Christum.

Quare fidei, quæ est assensus merus, tribuatur salus?

EST *autem animadvertendum, quòd non pauca sacra loca, possunt nobis occasionem præbere, non benè intelligendi, quid sit fides in Christum, quâ justificamur, & existimandi, Pontificiorum sententiam esse veram, quæ habet, quòd fides ista sit, adhibere assensum illis quæ a Deo dicuntur. Quanquam enim ipsi hoc ita intelligunt, ut adhibeatur assensus vel explicitè, vel saltem implicitè omnibus, quæ divinitus dicta aut scripta sunt, id quod non potest probari ex locis istis, de quibus loquimur: tamen ad confirmandam aliquo modo ipsorum sententiam, videntur pertinere, propterea quod ex illis colligitur, nos justificari, si aliquid credamus, quod a Deo dictum fuerit. Omittemus autem hic loqui, de celeberrimo illo loco ad Rom: 4. Unde videtur probari, Abrahamum propterea justificatum fuisse, quia crediderit Deo, sibi Isaacum promittenti. Nam de loco isto uberrimè a nobis est explicatum in Disputatione de Servatore. Quamvis & de illis, de quibus hic acturi sumus, aliquid est ibi dictum, sed plenius aliquantò de iis agi nunc poterit. Sumemus autem tanquam præcipuũ locũ; pro uno loco ponentes id, quod non semel tantùm in novo Testamento legatur, licet non iisdem verbis, quòd scilicet,* Qui credit Iesum esse Christum Dei Filium, is habet vitam æternam, *ut legitur apud Iohannem in fine cap: 20. Nam certè istud credere, aliud nihil est, quàm as-*

sentiri esse verum aliquid, quod Deus dixit, seu testatus est, quemadmodum & res ipsa apertè docet, & intelligitur ex eo, quod scriptum est apud eundem Iohannem tum in Evangelio, tum etiam in prima epistola, & in epistola quidem cap: 5. v: 10. ubi ait, Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in se. Qui non credit Filio, mendacem facit Deum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus, de Filio suo. *Hìc apertè habetur, quòd qui non credit in Filium Dei, non credit Deo, & quòd Deus testificatus est, de Filio suo. Id autem quod intelligit Apostolus Deum testatum esse de Filio suo, sine dubio est, ejus Filium, id est, Iesum Nazaræum esse Christum, quemadmodum ex pluribus aliis illius epistolæ locis clarissimum est, ubi sæpius inculcatur, & ad id probandum videntur omnia dirigi, Iesum esse Christum. Considerandum est, quod attinet ad explicationem illius loci, Ioh: 20. Quòd propterea tribuitur isti credulitati, ut sic dixerim, seu fidei, si ita loqui velimus, quòd Iesus sit Christus Filius Dei, vitæ æternæ adeptio, & consequenter justificatio nostra, ob eam causam, quòd nemo id credere potest, quin ipsi Christo confidat, eiq; obediat. Nam cum Iesus, qui dicitur Christus, si illi confisi fuerimus, & obediverimus, promisit vitam æternam, nullo pacto fieri potest, ut credamus, eum istud verè dixisse, quin illi confidamus, eiq; obediamus. Atqui nemo credit unquam, Iesum esse reverâ Christum Dei Filium, quin simul persuasissimum habeat, eum & hoc, & quicquid unquam*

quam dixit, verè dixisse. Quod autem, si hoc nobis persuadeatur, non possit fieri, quin illi confidamus, eiq; obediamus, ex eo patet, quòd fieri nequit, ut quis prudens, sciens, vitam æternam aspernetur. Est enim vita æterna, omnium rerum quæ excogitari possunt, desiderabilissima, atque ejusmodi, ut ipsa natura nos cogat, ad illam vehementissimè cupiendam. Est igitur agnoscendum, quòd Iohannes tribuit causæ id, quod reverâ pertinet ad effectum, id est, tribuere fidei, quòd Iesus sit Christus, vitæ æternæ adoptionem, cum tamen reverâ, vitæ æternæ adeptio proficiscatur a fiducia, quam in Christo collocamus, & ab obedientia, quam ejus præceptis præstemus, quæ sunt effectus ejus fidei, quod Iesus sit Christus. Idem dicendum est de loco ad Rom. 10. ubi justitia, seu justificatio nostra, tribuitur fidei, quòd Deus Christum excitaverit a morte, quod sine dubio res est, quam Deus per ipsius Christi Apostolos, per orbem terrarum publicavit, atque testatus est. Nam hîc quoque causæ ab Apostolo tribuitur, quod est effectus. Credere enim, quòd Deus Iesum a mortuis excitaverit, est causa, & quidem necessaria, si id verè & ex animo creditur, ipsi Deo per Christum confidendi atque obediendi, nempe, quia hoc similiter verè credi non potest, quin simul credatur esse vera ea, quæ per ipsum Christum a Deo nobis promissa sunt, si illi obediverimus, & consequenter ei confidatur, atque obediatur, quæ est vera & proxima causa, quatenus ad ea attinet, quæ in nobis esse debent, nostræ coram Deo justificationis, ut antea abunde explicatum fuit.

V.

DE FIDE ET OPERIBVS, quod attinet ad Iustificationem nostram,

Ex Italicis litteris, ad clarissimum virum N: N:

AD tuas quæstiones, & si per ea, quæ antehac ad te scripsi, satis responsum mihi videtur, tamen conabor adhuc, quoad ejus per me fieri poterit, respondere. Sed prius oportet me repetere, quidnám fidei nomine intelligam, fidei inquam Christi, qua justificamur, ac perpendere, num Christi fides in tota hac disputatione non in unum tantùm sensum accipiatur, ne fortè in homonymian seu æquicationem incidamus. Et quamquam hoc satis commodè fieri potuisset in responsione ad secundam quæstionem, tamen bene erit, ut id ante omnia fiat.

Dico igitur, fidem Christi, id est, quæ quoquo modo, quantum ad præsentem disputationem pertinet, ad Christum respicit, duplicem habere significationem. Vna est, cum significat credere, Iesum, esse Christum, Dei Filium, &c. atque hæc fides ad ipsius Christi personam & munus, propriè respicit: accessoriè autem (ut loquuntur) & consequenter, ad ejus præcepta & promissa. Altera significatio est, cum signi-

significat confidere Christo, atque hæc fides ad ipsius Christi præcepta & promissa præcipuè respicit: accessoriè autem, & (ut sic dixerim) antecedenter, ad ejus personam atque munus. Ex his duabus non quidem prior sed posterior (cujus rei rationem postea explicabo, cum ad secundam quæstionem respondebo) ea Christi fides revera mihi esse videtur, qua scriptura testatur nos justificari, id est coram Deo pro justis haberi, nobisq; nostra peccata condonari, ita ut loco mortis peccati pœna, nobis donetur æterna vita. Hæc siquidem sola res est, quæ pro Dei misericordia, nos illi ad vitam æternam gratos efficit, nempe Christo confidere, eiq; totum se tradere: id quod reipsa nihil aliud est, quàm ejus præceptis obedire, spe futuræ immortalitatis, quemadmodum breviter explicat Paulus in epistola ad Titum, circa finem secundi capitis. Itaq; prior fides quam exposui, non est illa Christi fides, qua revera justificamur, sed eam antecedit, quemadmodum postea dicemus, nec sine hac illa haberi potest. ut etiam fieri nequit, ut civitas aliqua cuipiam regis legato pareat ac speret, si paruerit, se id accepturam, quod legatus iste, vi potestatis sibi a rege concessæ, iis qui paruerint, se daturum promisit, nisi credat, istum revera esse regium legatum, eumq; ejusmodi potestate præditum; sic nemo Christo parere potest, immortalitatemq; sperare, quam is vi potestatis sibi a Deo concessæ iis, qui paruerint, se daturum promisit, nisi credat eum revera esse Christum Dei Filium, &c. Præterea, quicunque priore hac fide est præditus,

altera carere non potest, cum fieri nequeat, ut quisquam ex animo credat, Iesum esse Christum Dei Filium, &c. ac consequenter sibi persuadeat, eum habere potestatem dandi vitam æternam iis, qui ipsius præceptis obediverint, nec tamen obediat. Alioqui posset quis sua sponte prudens sciens vitam æternam aspernari, quod tamen fieri nullo modo potest. Hinc factum est, ut isti priori fidei Christi, tametsi non ea est, quâ revera justificamur, interdũ salus nostra adscripta fuerit, ut Iohan: 20. 31. & alibi. Ex iis, quæ hactenus dicta sunt, intelligi potest, me, cum unà tecum affirmo, sine Christi fide non posse quemquam vitam æternam adipisci, etsi utramq; istam fidem intelligo, non tamen utramque eadem ratione intelligere, nec ob eandem caussam, nec utrique eodem modò salutem nostram attribuere: sed priori, quatenus præcedit, & secum necessariò trahit posteriorem: posteriori verò, quatenus ea ipsa est revera, quâ justificamur, & Deo ad vitam æternam grati efficimur. Nunc ad tuas quæstiones venio.

1. *Prima quæstio est, Hoc posito, quòd sine fide vita æterna nemini possit contingere, qualis & quanta efficacia, aut pars causæ efficientis justificationis nostræ, per me operibus tribuatur, antecedentibus & subsequentibus fidem, quando (ais) ad vitam æternam consequendam nihil momenti ipsa habent. Hicq; me mones, ut apertè loquar, & nimias subtilitates ne persequar. Qua in re id tibi in memoriam redigendum putavi, complures paralogismos atque sophismata, nec retegi, nec dissolvi posse sine*

magnis

magnis ſubtilitatibus, quæ numquam ſunt nimiæ, dum modò veritatem contineant, & ad rem omnino faciant.

Iam verò apertè ac diſtinctè loquendo, Reſpondeo, me, quod ad opera attinet, quæ fidem antecedunt, nullam eis efficaciam ad vitam æternam juſtificandi tribuere. Nec ſanè poterat a me aliud reſponſum expectari, cum concedam ſine Chriſti fide nemini vitam æternam poſſe contingere. Quod tamen eatenus intelligi volo, quatenus ſub novo Teſtamento ſumus, nobiſq; patefacere Deo eſt viſum. De eo enim tempore, quo Teſtamentum vetus viguit, deq; Dei arcanis nihil loquor. Poſſunt quidem opera, quæ fidem præcedunt, quempiam aliqua ratione Deo gratum efficere: verùm nō ſatis ſunt, ut quis æternam ſalutem conſequatur, eaq; ratione juſtificetur, & Deo ſit gratus, quam hoc loco intelligimus. Vt evidenter colligitur ex his duobus locis cum antecedente hiſtoria conjunctis Act. 10 v. 34. & 15. 14. Porrò quod attinet ad opera, quæ Chriſti fidem ſubſequuntur, ſi de vera & propria ſubſecutione loquimur, ita ut opera ſint quiddam re ipſa a fide diſtinctum, hæc Chriſti fides, in quæſtione tua, nihil aliud erit, quàm prior illa fides, hoc eſt, Credere Ieſum revera eſſe Chriſtum Dei Filium, &c. opera verò erunt reipſa poſterior illa fides, hoc eſt, ipſi Chriſto confidere. Quamobrem hæc opera, ex iis, quæ initio ſunt dicta, efficaciam habebunt juſtificandi coram Deo ad vitam æternam, non quidem ut opera, ſed ut fiducia, quæ per Chriſtum in Deo collocetur, &

quia

quia Deus pro bonitate sua ita vult. Nihil autem absurdi est in eo, quòd istis operibus, non autem fidei illi, quæ ipsa antecedit, justificatio ista ascribatur. Non enim propterea negatur, nos fide justificari, siquidem jam dictum est, & opera ista aliud nihil reipsa esse, quàm fidem, id est fiduciam; & fidem illam, quæ eis re ipsa præcedit, non esse revera eam fidem, quæ nos Deo ad vitam æternam gratos efficit.

At verò si de quadam subsecutione loquimur, nõ vera nec propria, sed tantùm, (ut loquuntur) per viam intellectus, ita ut opera a fide, re ipsa non distinguantur, tunc Christi fides, quam opera subsequentur, aliud nihil erit, quàm ipsi Christo confidere, quod sine dubio coram Deo justificandi vim habet, & consequenter opera ipsa justificant, quatenus executio sunt ac perfectio, & tamquam forma ipsius fidei. Quocirca divinitus a Iacobo dictum est, Abraham pater noster nonné ex operibus justificatus est, offerens Filium suum Isaac super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est. *Et sequitur,* Et suppleta *(vel potius* impleta) est scriptura dicens, Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam, & amicus Dei appellatus est. *Ac tandem fidem, quæ operibus careat, corpori spiritu carenti assimilat. Unde constat, Opera nequaquam simpliciter esse fidei fructus ut vulgò creditur, sed fidei formæ perfectionem indere, & vitam (ut sic dixerim) tribuere. Itaque vides, quomodo & cur dicam, opera,*

Iacob. 2. 21.

Gen. 15.

pera, quæ fidem subsequuntur, efficaciam habere justificandi coram ipso Deo, idq; divinarum literarum testimonio. Quapropter, cum Paulus negat opera coram Deo justificare, ea considerat, non quidem ut executionem ac perfectionem, & quasi formam fidei, id est fiduciæ, quæ in ipso Deo collocetur, per quam Deus hominem justificat, nec ut conjuncta cum bonitate ac promißis divinis, sed, quemadmodum ex ipsiusmet verbis liquet, ea per se ipsa cōsiderat, atque ut facta, legis divinæ implendæ causa: ex quo fieret, ut merces daretur non ex gratia, sed ex debito, ac propter vim ac dignitatem ipsorum operum. Nam si quis hac ratione coram Deo justificari velit, oportebit eum nunquam ne minimum quidem peccatum, coram ipso Deo committere. Hanc autem non esse rationem justificationis nostræ coram Deo, David (inquit Paulus) satis ostendit, cum ait, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum. Formalis igitur (ut ita loquar) justificatio nostra coram Deo fuit, & semper erit, propter carnis nostræ infirmitatem, remissio peccatorum nostrorum, non autem impletio divinæ legis, quod Paulus operari vocat. Veruntamen nulli reipsa conceditur remissio ista, nisi Deo confisus fuerit, seq; ipsi regendum ac gubernandum tradiderit. Ex quo, quamvis antehac Dei præcepta aut contemneret, aut minimè conservaret, vel etiam nondum perfectè conservet, tamen jurè affirmari possit, jam eum Deo obedire.

Rom: 4.
Psal: 32.

re. Atque hoc pacto fides, id est, Christo confidere, (qui enim in Christum credit, in ipsum Deum credit) & opera, id est obedientia præceptorum Christi, quæ, ut dictum est, executio ac perfectio, & tamquam forma est ipsius fidei, coram Deo nos justificant, seu potius, ut magis propriè, atque ut scriptura solet, loquamur, Deus per illa, ex illisvé nos justificat, sive per illa ex illisvé justificamur, & consequenter ex Dei gratia ac bonitate, plurimum valent ad vitam æternam consequendam. Atque hæc satis quod attinet ad primam quæstionem. Joh:12.

II. Secunda quæstio est, Vtrum censeam, cum scriptura jubet, ut in Christum, aut Christo, aut per Christum credamus, debere hic præcipuè rationem haberi doctrinæ de operibus ac vitæ innocentia, cum (sic loqueris) prima ac præcipua pars doctrinæ Christi & Apostolorum sit fidem prædicare, id est, quod Iesus sit Messias, Dei Filius, &c. quemadmodum fecerunt Apostoli omnes, & Iohannes ante ipsos, prius testificantes de Christi persona, deinde de peccatorum pœnitentia, ut apparet in actis Apostolorum, & primo cap: Evangelii Iohannis. Itaq; a me quæris, cur, cum Christi doctrina has duas partes habeat, ego velim credere in Christum idem esse, ac credere ejus doctrinæ ad opera spectanti, præsertim cum (inquis) vanum sit opera prædicare, nisi prius prædicetur fides, ex qua omnis operum præstantia ac dignitas pendet.

Respondeo, scripturam, cum jubet nos credere in Christum, id præcipuè jubere velle, ut Christo confidamus

fidamus, quod quid sit, supra expositum fuit. Hoc *autem dico, quia modus ipse loquendi,* Credere in *&c, qui propter Hebræam linguam proprius scripturæ est, id declarat. Nam in eadem scriptura, ad eundem modum sperandi verbum construitur, id est, cum præpositione* In, *veluti Iob:5.45. 1.Tim:4.5. nec dubium est, quin hoc verbum ita constructum, significet spem quæ collocetur in, &c. Cum verò scriptura jubet nos Christo credere, id præcipuè jubere vult, ut fidem ejus verbis adjungamus, id est credamus verum esse, quicquid ille dixerit. Quæ interpretatio nulla probatione indiget, cum apud ipsos etiam profanos scriptores, & in qualibet lingua, hæc sit significatio propria, verbi Credendi ad hunc modum constructi. Nam quamvis non defuerint viri linguæ Hebraicæ peritissimi, ut Bucerus, & Stancarus, qui censuerint, idem prorsus in sacris literis significare, Credere in Deum, quod Credere Deo, ego tamen arbitror eos deceptos fuisse, deceptionisq́; caussa apertè a me exposita fuit, in disputatione illa mea de Iesu Christo Servatore, in ipso ferme initio ejus partis, ubi explicatur, quidnám sit ea fides in Christum, quâ justificamur. Postremò cum scriptura jubet, nos per Christum credere, dico, eam nihil aliud præcipuè jubere velle, quàm ut Deo confidamus, eidemvé credamus ex ipsius Christi præscripto, aut si mavis, hac ratione, ut Christo confidamus, ejusvé verbis fidem adhibeamus. Itaque nullus ex prædictis tribus loquendi modis, præcipuè, aut per se ipsum, significat judicio meo, Credere Iesum esse*

Messiam

Messiam, &c. Id tamen significant, seu potius complectuntur accessoriè, ut dicitur, & per accidens, quatenus videlicet accidit, ut nemo possit Christo confidere, aut ejus verbis credere, nec per Christum Deo confidere, aut ejus verbis credere, nisi prius credat Iesum esse Messiam, &c. Intelligendum est autem hoc prius (si de eo loqui velimus quod semper eveniat) potius intellectus ratione, quàm reipsa. Quandoquidem facilè fieri potest, immo quotidie fit, ut uno & eodem tempore hæc tria existere incipiant, Credere Iesum esse Messiam, &, Ejus verbis adhibere fidem, &, Ipsi confidere. Vbi etiam animadvertendum est, quòd pariter ratione intellectus priùs Christi verbis adhibetur fides, deinde ei confiditur. Etenim ordo perpetuus, ratione intellectus harum trium rerum talis est: Primum credimus Iesum esse Meßiam, &c. Ex quo oritur necessariò fides, quam ejus verbis adhibemus, id est, ut dictum fuit, firma persuasio omnia esse vera, quæ ille dixit, cum videlicet fieri nequeat, ut Iesus sit Messias, &c. & tamen quidpiam non verum dicat. Postremò ex hac persuasione necessariò consequitur, ut ei confidamus, id est, spe vitæ æternæ, quam ille sibi obedientibus promisit, ei obediamus. Non quidem eam ob caussam, quòd fieri nequeat, ut quis cujuspiam verba vera esse credat, nec tamen illi obediat, (siquidem, exempli caussa, fieri potest, ut quispiam amicum a vita Christiana retrahere conetur, inquiens alioqui fore, ut persecutionem experiatur, isq; amicus hoc verum esse credat, non tamen a Christiana vita

vita recedat) sed propterea quòd ipsa æterna vita, quam Christus sibi obedientibus promisit, ejusmodi res est, quam nemo prudens sciens, aspernari ulla ratione queat, ut supra dictum est. Ex his autem intelligi potest, eam Christi doctrinæ partem, quæ præcipuè ejus personam respicit, posse quidem primam appellari, quatenus intellectus ratione, eam partem antecedit, quæ præcipuè ejus præcepta respicit, atque promissa; sed non idcirco posse, aut debere vocari præcipuam. Verùm præcipuam partem istam debere dici, quæ illam sequitur, ut habet dictum illud, Primum in intentione, ultimum in executione. Quocirca id quod affirmas vanum esse opera prædicare, nisi prius prædicetur fides, intelligens sine dubio Fidei nomine, Credere Iesum esse Meßiam, &c. etiamsi verissimum esset, nihil tamen meæ sententiæ adversaretur, cum fieri omnino poßit, immo plerunque fiat, ut, quod necessariò præcedit, eo quod sequitur, minùs præcipuum sit. Idq; eo exemplo demonstratur, quod huic rei (ni fallor) valde accommodatum supra attulimus. Nemo enim negaverit, magis præcipuum esse regis legato parêre, quàm credere eum esse regis legatum, & tamen necesse est, ut hoc prius fiat quàm illud. An non apertè constat, credere quòd sit legatus regis, eò tendere, ut illi pareatur, idq; ut finem sibi propositum habere, non autem contra? Ad eundem igitur modum, etiamsi necessarium foret, ut prædicatio, quòd Iesus sit Messias, &c. antecederet prædicationem obedientiæ, quæ illi debetur, non idcirco sequeretur, credere

quòd Iesus sit Messias, &c. obedientiâ, quæ illi debetur, magis præcipuum esse. cum manifestum sit, illud hanc, tamquam finem sibi propositum habere, non autem contra. Nam quis est, qui non clarè perspiciat, propterea nobis prædicari Iesum esse Messiam, &c. ut illi confidamus, eiq; obediamus? Testatur hoc universa sacra scriptura, quæ finem & complementum totius Christianæ religionis, charitatem esse statuit, quæ aliud nihil est, quàm obedientia ista, dicente Christo, Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem. Inter plurimos autem locos id apertissimè docet divina illa (ut sic loquar) Christianæ pietatis epitome, de qua ab initio mentionem feci, quæ est apud Paulum Tit. 2. 11. Vbi breviter habetur, quicquid Christus ejusq; Apostoli, nos Dei nomine docuerunt, nihil esse aliud quàm vitæ innocentiam cum spe beatæ immortalitatis conjunctam, quod idem est prorsus, ac Christo confidere ipsiq; obedire inibiq; concluditur, in hunc eundem finem mortuum esse Christum, videlicet ut nos ab omni iniquitate liberaret, ac bonorum operum sectatores efficeret. At enim ais tu, ex fide omnem præstantiam & dignitatem operum pendere. Hoc, cum Fidei nomine intelligas, credere quòd Iesus sit Messias, &c. non potest tibi ullo pacto concedi, neque hoc usquam innuunt sacræ litteræ. Ex fide quidem præstantia & dignitas operum pendet, si Fidei nomine fiduciam intelligamus quæ in Christo collocetur, & in Deo per ipsum, & ratione intellectus hanc fiduciam ab ipsis operibus distinguamus, quemadmodum

in responsione ad primam quæstionem dictum est. Quin immo res planè contrà se habet ac tu affirmas. Siquidem, credere Iesum esse Meßiam, &c. eatenus præstans res est ac digna, id est, Deo grata, quatenus cum ea fiducia in ipsum Iesum, perq; illum in Deum conjuncta est, & ita cum ipsa conjuncta sunt opera, quæ, ut dictum fuit, executio sunt ac complementum, & quasi forma istius fiduciæ. Arbitror autem ea, quæ hactenus à me dicta sunt, satis esse ad demonstrandum, cur, cum de Christi fide verba fiunt, fiduciam potißimùm intelligam, quæ in ipso Christo collocetur, id est reipsa obedientiam præceptorum ejus, sub spe eorum quæ promisit; atque affirmem, hanc fidem, esse illam Christi fidem, quâ reverà justificamur, non autem persuasionem illam, quòd Iesus sit Meßias, &c quamvis & Iohannes, & Apostoli in suis concionibus apertè de dignitate personæ Iesu verba fecerint, ac testati fuerint, Iesum esse Messiam, &c. quod tamen judicio meo non fecerunt (præsertim verò Iohannes) ea ratione, qua tibi videtur; nihil tuam opinionem juvantibus iis testimoniis, quæ ad eam confirmandam indicasti, quæ plenioris explanationis ac responsionis nō indigent; cum jam ostensum sit, aliud esse, rem quampiam esse præcipuam, quod illud est, de quo agimus, aliud verò primam in ordine, quod est, quicquid ex testimoniis istis de persuasione ista dici potest.

III. Tertia tua quæstio est. Cum Deus per gratiam peccatorem vocat, datq; illi spiritum vivæ fidei, an iste, antequam quidquam operetur, poßit coram ipso

Deo esse justificatus. Nam, si (subjicis) hoc concessero, necesse erit, ut omnia istius opera a justificatione excludam, fatearq; ea, ut verè (ais) sunt nihil aliud esse quàm justificationis sequelam, seu appendicem quandam. Hîc autem petis, ut scribam, quidnám his operibus tribuam, & num ea, dignitate atque efficaciâ, paria fidei esse censeam, an verò ipsius fidei effecta.

Respondeo primùm, me in sacris litteris scriptum non invenire, Deum ex gratia sua peccatorem ita vocare, ut det illi vivæ fidei spiritum, aut certè non eo sensu dictum, quo tu sine dubio intelligis. Nisi enim vehementer erro, nihil dubitandum est, quin tu, per verba ista significare volueris, Deum generatim occulta & arcana quadam ratione, ab Evangelii prædicatione, aut quavis alia patefactione distincta, in eorum quorum ipse vult corda vivam fidem infundere, quæ efficiat, ut Evangelio credant. Hoc, inquam, non invenio. Sed invenio, Deum per verbum suum, omnes quibus id annũciatur, aut quavis alia ratione patefit, ad credendum Evangelio invitare, & consequenter neminem ex istis esse (generatim loquendo) qui credere nequeat. Quod nisi aliud esset, vel ex eo constare posset, quòd ii, qui non credunt, ob hoc ipsum gravißimè puniuntur, Mat. 10. 18. Nec tamen propterea non est fides Dei donum, quemadmodum non propterea ejus, qui ex mera liberalitate aliquid dat, donum censeri non debet, quia videlicet in potestate illius, cui dat, sit positum, id quod datur, nec ne accipere. Fides igitur

est Dei donum, eò quòd Deus iis, quibus per Evangelii patefactionem fidem offert, nihil prorsus debet, non autem, quia eam alia ratione in hominum corda infundat. Generatim autem mea verba accipi volo, deq; ea fide, quâ justificamur, haud sanè ignorans, Deum nonnunquam singulari quadam ratione, aut solere, aut certè posse fidem donare, eamq; in cujuspiam cor, quemadmodum ipsi visum fuerit, infundere, eundemq; Deum, solere spiritum suum donare, quo in nobis confirmetur, & in omnibus gravioribus periculis corroboretur fiducia, quam in Christo Iesu collocavimus, Ephes: 1. 13, 14. Quamobrem cum Deus hunc spiritum donat, jam is, cui dodonatur, justificatus est coram ipso. Iam enim pœnitentiam iste suorum peccatorum egit, eaq; correxit, idq; operatus est, quod ei per tempus & occasiones licuit.

Alioqui nequaquam affirmari posset, eum in Christo fiduciam collocasse. Deinde dico, non posse vivam fidem eam nominari atque ejusmodi, quâ peccator justificetur, quacunque tandem ratione eam adeptus fuerit, quæ operibus careat, id est pœnitentia & vitæ correctione. Quinetiam videtur fieri non posse, ut quis vivam fidem, nempe in Christum habeat, nisi prius aliquo pacto pœnitentiam suorum peccatorum egerit. Vt ex eo intelligi potest, quòd Iohannes, antequam quicquam de Christo diceret, pœnitētiam prædicavit, hacq; ratione viam ad Christum stravit, quemadmodum apertè docent, Matthæus, Marcus, & Lucas. Nam quod ad Iohannem

Evangelistam attinet, prætermittit ipse in sua histo-ria istam pœnitentiæ prædicationem, eamq; prius fuisse tacitè ponit, non secus atque alia multa ab a-liis narrata. Adde, quòd omnino videtur, Christum ipsum & Paulum ejus Apostolum prius pœnitenti-am prædicasse, deinde fidem, ut ex his locis colligi potest, Mar. 1.15. Act. 20.21. Immò perspicuum est, primum omnium quod & Christus & Apostoli præ-dicarunt fuisse pœnitentiam, Matth. 4.17. Marc. 6. 12. Illud certissimum est non omnia bona opera post justificationem esse, & tamquam ejus appendicem censenda. Quin potius bona opera, quatenus ipsa com-plementum sunt, & quasi forma fiduciæ, nec reipsa aliud censeri debent, quàm ipsa in Deum fides, ea sunt quibus per Dei gratiam justificamur. Quod autem bona opera non modò appendix quædam ju-stificationis non sint, sed ipsa sint ante justificatio-nem, hinc apparet, quòd justificatio nostra nihil a-liud reipsa est, quàm peccatorum deletio. Peccato-rum autem deletionem antecedit pœnitentia, & ad Deum conversio, Act. 3.19. Quæ pœnitentia at-que conversio, manifestè nihil nisi correctio vitæ est, & bona opera malorum loco quæ prius fiebant. Vt nihil dicam, quòd in loco proximè notato, quem-admodum & in compluribus aliis, apparet, peccato-rum deletionem & sic justificationem nostram, esse pœnitentiæ ac conversionis, ac consequenter bono-rum operum effectum, Petro istbic dicente, Pœni-temini igitur & convertimini, ut deleantur peccata vestra. Sequuntur quidem etiam bona opera

opera justificationem nostram, sed non ut ipsius appendix quædam. Immo ipsa sunt, quæ conservant justificationẽ, atque ut continuetur efficiunt. Ea enim deficit, quotiescunque is qui justificatus erat, ad priora peccata revertitur, sic Deo volente, ut quemadmodum ipse bona opera facere est oblitus, ita similiter ejus bona opera oblivioni tradantur, Ezech: 33. 13. estq́; istius conditio deterior, quàm ante cum justificationem nondum fuerat adeptus, 2 Pet. 2. 20. &c. Iam igitur ex iis, quæ dixi, satis intelligere potes, quid ego bonis operibus tribuam, ejusmodi videlicet operibus, qualia fieri præcipit Iesus Christus, quæq́; sub spe æternæ vitæ, ut illi obediatur, fiunt, cum affirmaverim Deum per ipsa nos justificare, id est ea, propter Dei bonitatem ac misericordiam, caussam esse, ut ipse Deus nobis peccata nostra ita condonet, ut vitam æternam largiatur. Sunt, inquam, hujus rei caussa, quatenus quisquis ea facit, talem suorum peccatorum condonationem adipiscitur; qui autem ea non facit, si modò tempus & opportunitatem ea faciendi habeat (nec quisquam antequam ea faciat) ejusmodi peccatorum suorum condonationem minimè adipiscatur. Potes etiam intelligere, quanti illa a me pro fide fiant, & num ea paria, dignitate atque efficacia, fidei esse statuam, an verò ut ejus effecta agnoscam, cum velim, fidem nempe eam, quâ justificamur (de hac enim loquimur) nihil aliud esse, quàm Christo confidere, id quod executioni mandatur, suumq́; complementum & quasi formam suscipit, cum per spem vitæ æ-

ternæ ipsius Christi præceptis obedientia præstatur. Adeò ut inter justificantem fidem & bona opera nullam, nisi ratione intellectus, differentiam constituam, sicut & Scriptura facit, interdum pro obedientia fidem usurpans, easq; invicem permutans. id quod Hieron: quoque Osorius inter alios animadvertit, & lib: 1. de justitia cælesti, a fine folii 21. & deinceps, quosdam istius scripturæ usus locos collegit.

IIII. *Quartæ quæstionis locum habebit id, quod ais, te nescire, quid mihi velim, cum scribo, oportere potius de iis quærere, quæ in nobis esse debeant, quàm de iis quæ extra nos. Inquis enim in nobis nihil præter condemnationis materiam inveniri posse, extra nos autem, omnes salutis nostræ caussas, nisi fortasse persuasum habeam, in nobis aliquod liberum arbitrium esse, aut facultatem, operibus nostris ad cælum perveniendi.*

Ad hoc respondeo, meorum verborum sententiam, quemadmodum ex ipso loco colligi arbitror, ubi ea sunt scripta, hanc esse, quòd cum de iustificatione nostra disputetur & quæratur, unde ea proficiscatur, vis præcipua quæstionis, si hinc fructus aliquis percipiendus est, non circa illa versatur, quæ extra nos sunt, sed quæ in nobis, cum scilicet justificati sumus, ut scire possimus, quidnám necesse sit in nobis reperiri, si jure affirmare velimus, nos esse justificatos. & si id in nobis minimè esse, fortè cognoverimus, demus operam ut sit; alioqui falsi ac decepti esse deprehendemur. Nam quod ad illa attinet, quæ

extra nos sunt, & tamen justificationis nostræ sunt caussæ, quamvis & digniora & nobiliora, inq; ipsa justificatione nostra magis præcipua iis, quæ sunt in nobis, non est cur de eis solliciti admodum simus, quatenus quærimus ut justificemur. Etenim aut ista sunt & erunt, sine ulla nostra cura atque industria, nec necesse est, ut prius in nobis certum aliquid sit; & quid opus est de eis esse solicitum? Aut nec sunt nec erunt sine cura nostra atque industria, & nisi priùs in nobis certum aliquid sit, & sanè opus est curare, ut istud in nobis habeamus. Et sic apparet tandem vestigationem nostram circa ea esse debere, quæ in nobis inveniantur, cum justificati sumus. Pro majore verò explicatione ac confirmatione eorum, quæ dicta sunt, dico, jam perspicuum esse, magis præcipuam in justificationis nostræ negotio quæstionem de operibus esse ac fide: quæ res in nobis, id est, intra nos sunt: & in quibus voluntas & actio nostra requiritur. Quocirca diligenter primum vestigare debemus, an reverà res istæ, sive utraque, sive una tantùm, & utra (si modò res diversæ sunt) ad nos justificandos pertineat, ac deinde quid sint, aut quales esse debeant, ne erremus, nobisq; fortasse videamur, illas habere, cum tamen longè ab eis absimus. Quod enim ad misericordiam Dei attinet, Christiq; personam unà cum iis omnibus, quæ idem Christus pro nobis fecit & facturus est, quamvis hæ sint veræ & præcipuæ caussæ justificationis nostræ; tamen aut jam illarum sumus erimusvé participes antequam intra nos certum aliquid sit, & sit supervacaneum

est de illis cogitare, quatenus per eas justificari volumus. Aut illarum, nec jam sumus nec futuri sumus participes, nisi prius intra nos certum aliquid sit; & sic de hoc curiosè quærere debemus. Id autem invenimus tandem nihil præter fidem & opera esse, aut utraque simul aut alterutrum, si modò, ut dixi, res sunt inter se diversæ. Nec quisquam est, *qui neget, eum, qui vera ac viva fide sit præditus, quæ absque bonis operibus esse nequit, justificatum esse, seu potius per ipsam hanc fidem a* Deo *justificari.* Non i*gitur absolutè verum est, in nobis nihil præter condemnationis materiam esse posse, aut omnes justificationis nostræ caussas extra nos esse positas, quandoquidem, ut dictum est, viva ac vera fide justificamur, & consequenter ab omni condemnatione liberamur, estq́ fides prædicta, caussa (ut ajunt) sine qua non salutis nostræ, quæ quidem fides sine dubio intra nos est. Sic enim, ut supra attigi, accipienda sunt verba illa mea* In nobis, *non autem ut significent idem, quod,* In potestate nostra, *quemadmodum fortasse tu ea acceperas, cum ego tamen semper hoc sensu ea extulerim, ut videlicet idem significent, quod* Intra nos, *idq́ non sine voluntate atque actione nostra. Quòd si hæc voluntas atque actio nullo modo est libera, sed prorsus necessaria existit, adeò ut circa rem hanc, nihil sit in potestate nostra, oleum operamq́ (quod dicitur) ii perdunt, qui hisce de rebus loquuntur aut scribunt. Verùm ego penitus mihi persuadeo, voluntatem istam atque actionem nostram, aliqua saltem ratione in nostra esse potestate,*

cum

cum videam id in sacris litteris, ubique passim apertissimè testatum esse, & testimonia, quæ pro contraria sententia afferuntur, nullum pondus ad eam confirmandam mihi habere videantur, cumq; apertè cognoscam, sublata prædicta potestate, si ea animadvertantur, quæ hinc necessariò consequuntur, ipsam etiam religionem, & pietatem universam, sublatum iri, & funditus everti. quod ita se habere aliquando fortasse, Deo adjutore, scripto edito demonstrabo. Nec sanè, ut mihi videtur, ullo pacto absurdum est affirmare, in nobis aliquod liberum arbitrium esse, aut facultatem per opera nostra ad cælum perveniendi, quamvis fortasse tibi hoc non modò maximè absurdum, sed horribilis etiam quædam blasphemia videatur; dummodò verba ista rectè explicentur, atque intelligantur. Nihil enim prorsus dubito, quin Deus benignißimus velit, quemcumque, quantumvis perditum antea peccatorem, qui in posterum secundùm Iesu Christi præcepta vivat, ad cælum pervenire; nec similiter dubito, quin ita vivere & Christo Iesu obedire, generatim in eorum omnium potestate ac libertate sit positum, quibus ipse Deus, dignatus est eundem Christum, ejusq; Evangelium patefacere.

THE-

VI.

THESES DE CAVSA & fundamento in ipso homine, ejus fidei in Deum, qua hominem justificari, sacræ litteræ testantur.

I.

HOMO, *quantumvis institutione aut consuetudine mala alioqui depravatus, si modò discrimen aliquod habeat recti praviq;, id est, quædam recta esse judicet, quædam verò prava: idem necessariò, sic ratione dictante, quæ recta esse censet, facienda, quæ autem prava, vitanda sentit, etiamsi hæc sibi profutura, illa verò obfutura esse existimet.*

II.

PERFACILE *siquidem fit, ut homo, quod ipsemet rectum esse statuit, si id fecerit, sibi obfuturum esse opinetur, & contrà, profuturum id, quod pravum esse ipsemet judicat.* Neque enim homini *naturaliter apparet, recta quæ sunt, eadem sibi bona esse, quæ verò prava, mala: idq; sapientissimo Dei consilio, ut nimirum & virtuti & vitio, in homine possit esse locus.*

III.

III.

Nam cum homini a natura fuerit insitum, ut quæ sibi bona esse putat, hæc appetat, ab iis verò abhorreat, quæ putat sibi esse mala: si quæcumque recta esse arbitratur, eadem sibi bona, quæcumque autem prava, eadem sibi mala esse, naturaliter statueret; idem semper ac necessariò ab iis, quæ prava censet, abstineret, atque ea faceret, quæ recta esse judicat; appetitu videlicet, ac ratione ad eadem perpetuò consentientibus. Atqui, ubi nulla appetitus & rationis pugna est, nec umquam fuit, ibi nullus locus nec vitio, nec virtuti esse potest.

IV.

Hac pugna igitur in homine existente, in ipsius hominis arbitrio positum est, utri parêre malit, appetitui, aut rationi, id est, utrùm malit recta facere & a pravis abstinere, quantumvis hoc sibi obfuturum existimet, an verò ea facere, quæ sibi profutura arbitratur, etiamsi non facienda esse ipsemet censeat.

V.

Iam verò, qui rationi adhærere constituit, is facilè adducitur, ut ex animo credat, esse Deum, seu quendam summum omnium rerum Dominum & moderatorem, eumq; recta sectantes, & prava vitantes remunerari. Qui autem appetitu ducitur, is hoc idem, vel nullo modo, vel leviter admodum sibi

per-

persuadere potest: quippe quod suo instituto adversetur, quemadmodum alterius favet.

VI.

Ex *hac porrò firma persuasione, quòd Deus sit, id est, quidam summus omnium rerum Dominus & moderator, quodq; is recta sectantes & prava vitantes remuneretur, necessariò, præter voluntatem egregiam recta faciendi & prava vitandi, ipse effectus consequitur; & quia Deus recta fieri, prava autem vitari jubet, idq; ut agnoscant efficit, quibuscumque sua præcepta dederit, atque insuper unusquisque per se agnoscit, rectum esse Deo obedire, & pravum non obedire; idcirco necesse est, ut qui ita ut diximus, persuasus fuerit, is a Deo sibi data præcepta faciat eiq; obediat.*

VII.

Quoniam *verò persuasione ista & obedientiá, ea fides in Deum continetur, qua sacræ litteræ hominem coram Deo justificari testantur, jam satis ex prædictis constare potest, quænám in ipso homine hujus fidei sit caussa & fundamentum, nempe recta faciendi & prava vitandi amor ac studium.*

VIII.

Potest *autem amor iste atque studium, vel jam adesse, antequam homo de Deo ejusq; sibi datis præceptis quidquam audiat, vel per ipsam auditionem exci-*

excitari. Quòd si neutrum contingat, numquam fides [illegible] Deum, de qua loquimur, existere in homi[illegible] [illegible]oterit.

FINIS.